

Titelblad til Speciale

Specialets titel (dansk)	Udviklingen i folkeskolelærernes politiske indflydelse i perioden 1895-1937
Specialets titel (engelsk)	The development in the political influence of the public school teachers in the period 1895-1937

Der **skal** oplyses titel på både **dansk** og **engelsk**

Hvilken studieordning følger du (sæt kryds)

Kandidat i Historie, 2003 med tillæg 2007	☒
Kandidat i Historie, 2008 – Almen Historie	☐
Kandidat i Historie, 2008 , Historie som centralfag (Gymnasielæreruddannelsen)	☐

Navn(e) på specialeskriver(e) (fulde navn og fødselsdato):	
Rasmus Østergaard – 24/06-1981	
Underskrift(er):	
Vejleder: Anna-Birte Ravn	
Antal sider i alt: 103	Antal enheder*): 222.578 =92,7 normalsider med 2400 anslag
Ved gruppespecialer SKAL her fremgå hvem der har skrevet hvilke afsnit, samt hvilke der er fælles:	
Bilag:	Afleveringsdato: 14/12 2009

*) SKAL udfyldes! 1 normalside = 2700 enheder (et bogstav, et tegn eller et mellemrum udgør alle én enhed)

Indholdsfortegnelse

Titelblad til Speciale	1
Indholdsfortegnelse	2
Indledning	4
Problemfelt.....	5
Problemstilling.....	5
Problemformulering.....	5
Afgrænsning.....	6
Specialets opbygning	6
Forskningsoversigt – Præsentation af litteratur og kildemateriale.....	8
Perioden før 1899.....	12
Indledning	12
Den tidligste skolehistorie.....	12
Opsamling på perioden før 1899.....	17
Skoleloven af 1899.....	18
Afsnittets struktur.....	18
Litteratur og kilder	18
Historisk kontekst	18
Parlamentarisk kontekst	18
Samfundet i slutningen af 1800-tallet	20
Skolefaglige organisationer i slutningen af 1800-tallet	20
Opsamling	21
Indholdet af Skoleloven af 1899	21
Væsentlige ændringer i Skoleloven af 1899	22
Diskussion af forløbet op til lovens vedtagelse	25
Gennemgang af lovgivningsforløbet.....	25
Skoleloven af 1899s udformning	26
Økonomisk støtte til fattige børn	38
Fagrækken.....	40
Opsamling	43
Skoleloven af 1903.....	46
Afsnittets struktur.....	46
Litteratur og kilder	46
Indholdet af Skoleloven af 1903	46

Væsentlige ændringer i Skoleloven af 1903	47
Diskussion af forløbet op til lovens vedtagelse	48
Gennemgang af lovgivningsforløbet.....	48
Skoleloven af 1903s udformning	52
Den tredje retning.....	58
Fællesundervisningen.....	62
Debat blandt skolefolk om Enhedsskolen.....	64
Opsamling	66
Enhedsskolen	66
Lærerstandens politiske indflydelse i 1903 kontra 1899	69
Skolevæsenets udvikling i perioden 1903 til 1937	71
Den store skolekommission	71
Skoletilsynet.....	73
Skoleloven af 1937.....	74
Afsnittets struktur.....	74
Litteratur og kilder	74
Historisk kontekst	75
Parlamentarisk kontekst	75
Samfundets udvikling i perioden fra 1901 til 1937.....	75
Skolefaglige organisationers udvikling i perioden.....	76
Opsamling	77
Indholdet af Skoleloven af 1937	77
Væsentlige ændringer i Skoleloven af 1937	78
Analyse af forløbet op til lovens vedtagelse	78
Gennemgang af lovgivningsforløbet.....	78
Skoleloven af 1937s udformning	81
Det 13. nordiske skolemøde 1931.....	86
Det københavnske skolemøde.....	89
”Det Københavnske forsøg”	91
Opsamling	92
Diskussion af udviklingen i DLFs indflydelse.....	95
Konklusion	98
Abstract of conclusion	100
Litteraturliste.....	102

Indledning

Ved at undersøge den offentlige debat omkring skolevæsenet i perioden umiddelbart før vedtagelsen af de tre skolelove i henholdsvis 1899/1903¹ og 1937, vil jeg forsøge at konkludere i hvilken grad lærerstanden, dog især Danmarks Lærerforening, har øvet indflydelse på udviklingen inden for området. Mit udgangspunkt var en formodning om at tre hovedgrupperinger kan have haft markant indflydelse. For det første politikerne, som kan have haft forskellige klassisk ideologiske, og måske mere pragmatiske, grunde til at søge en bestemt udvikling inden for folkeskolen. For det andet skolens interesseorganisationer, med Danmarks Lærerforening og Gymnasieskolernes lærerforening i spidsen, som kan have både faglige og personlige argumenter for en bestemt udvikling. Endelig er der brugerne af folkeskolen, og deres forældre, som både ønsker en skole der opkvalificerer eleverne mest muligt, uden at den samtidig overkvalificerer dem, samt frarøver familierne, og samfundet, elevernes arbejdskraft i for stort omfang. Forældrene og elevernes indflydelse er ikke umiddelbart målbar, da det må formodes at denne aktørgruppe har øvet indflydelse direkte på de to andre aktørgrupper, frem for at udarbejde egne forslag til skoleloven. Af denne grund vil der ikke være særskilt fokus på denne aktørgruppe, da dennes indflydelse må formodes at kunne spores i de forslag de politiske aktører og lærerforeningerne udarbejder.

Disse tre aktørgrupper, eller grupperinger, er naturligvis ikke homogene, de politiske partier er ligeså delte i skolespørgsmålet som i alle mulige andre. Danmarks Lærerforening er i lange perioder opdelt i en købstadsfløj og en landsbyfløj og endelig er der naturligvis ikke konsensus blandt borgerne om, hvordan skolen skal opbygges. På baggrund af dette må det antages, at de endelige skolelove ikke nødvendigvis blev udarbejdet af en bestemt gruppering, men af en alliance mellem bestemte fløje i de tre grupperinger. En sådan alliance vil dog være baseret på et bestemt grundlag, som må formodes at være formuleret af en mere snæver gruppe, hvorefter en bredere alliance kunne støtte op om den. Eksempelvis kunne et forslag stillet af socialdemokratiet måske finde støtte hos både venstres rigsdagsmedlemmer, samt få tilslutning fra DLFs hovedstyrelse.

¹ I 1899 blev folkeskoleloven vedtaget, mens loven for den højere skole blev vedtaget i 1903. I 1937 var dette en fælles skolelov, derfor vil disse to love også blive bearbejdet delvist samlet.

Problemfelt

Problemstilling

Udgangspunktet for dette speciale vil være en analyse af holdningstilkendegivelserne for og imod de væsentlige ændringer i de tre skolelove, fra medlemmer af de to primære aktørgrupper. På basis af udtalelser i henholdsvis rigsdagen og lærerfaglige tidsskrifter vil det blive undersøgt, hvilken aktørgruppe der fremkommer med forslagene til de væsentlige ændringer i skolelovene først, samt baggrunden for disse forslag. Ved at foretage en sådan analyse, vil det blive muligt at konkludere, hvorvidt det var kræfter indenfor skolevæsenet, herunder særligt Danmarks Lærerforening, eller blandt politikerne, der var udslagsgivende for skolesystemets udvikling, i retning mod den struktur vi kender i dag. Modsætningen til denne udvikling vil være et skolesystem, der er blevet skabt ”på gulvet”, hvor eleverne, lærerne og forældrene i fællesskab har skabt et skolesystem, som siden hen blev formaliseret i skolelovgivningen.

Dermed vil fokus være på, hvilke aspekter af skolelovene der er blevet påvirket af kræfter indenfor de to aktørgrupper, politikerne og lærerne.

Problemformulering

Ovenstående gennemgang har ført frem til en foreløbig problemformulering der lyder:

”I hvilken grad havde lærerne i folkeskolen og særligt Danmarks Lærerforening indflydelse på de væsentligste ændringer i Skolelovene af 1899/1903 og 1937?”

For at undersøge dette spørgsmål bedst muligt, er det nødvendigt at bruge forskellige kilder. Den rent politiske side af lovarbejdet er umiddelbart mest tilgængelig, eftersom de fleste forhandlinger fra politisk hold er offentligt tilgængelige i rigsdagenes udgivelser, dog med undtagelse af referater fra de forskellige udvalg, hvilket gør det vanskeligt at redegøre for grundlaget for ændringer i udvalgsbetænkninger, i de tilfælde hvor ændringerne ikke bliver forklaret ved fremlæggelsen eller i bilagene til udvalgsbetænkningerne.

For at kunne påvise en udvikling af skolevæsenet, før den formelle lovgivning, er det nødvendigt at undersøge lærerforeningernes udgivelser, hvor det må formodes at de nyeste pædagogiske redskaber bliver diskuteret. I de tilfælde hvor den faktiske udvikling, som beskrevet i eksempelvis

Danmarks Lærerforenings blad "Folkeskolen", først senere bliver nedskrevet i en lov fra politisk hold, kan det diskuteres om skolelovgivningen reelt set blot har været en formalisering af allerede eksisterende praksis. Herudover vil også det pædagogiske tidsskrift "Vor Ungdom" (senere Dansk pædagogisk tidsskrift), blive benyttet som en kilde til lærerne og pædagogernes holdning til skolens opbygning. Disse tidsskrifter vil blive introduceret i forskningsoversigten.

Ved at sammenholde lærerforeningernes fremstillinger af undervisningen og generelle ønsker for skolevæsenet, samt de politiske diskussioner af udviklingen, så vil det være muligt at vurdere hvilken aktørgruppe der havde størst indflydelse i udarbejdelsen af de to første skolelove i det 20. århundrede, samt hvilke fløje, eller undergrupperinger, der internt har defineret grupperingernes linje.

Afgrænsning

Der vil som sagt være en tidsmæssig begrænsning af specialet, til perioderne hvor de tre skolelove blev udarbejdet. Disse perioder er ikke præcist defineret, da lovgivningsarbejdet ofte har været delt op over en længere periode, dog uden den store offentlige opmærksomhed omkring dette arbejde. Som udgangspunkt vil hvert afsnit dog påbegyndes få år før vedtagelsen af den nye skolelov, således at ca. fem års debat bliver analyseret for hver lov.

Udover selve den beskrevne periode, vil specialet også indeholde en kortfattet gennemgang af skolelovgivningens udvikling før det 20. århundrede, for at give et overblik over en række af de grundtanker, der blot blev stadfæstet i den første skolelov i det 20. århundrede.

I udgangspunktet vil hovedfokus være på folkeskolens udvikling, mens gymnasie(og real-)skolernes rolle kun inddrages, hvor denne har berørt folkeskolens interesseområde. På samme måde vil højskolerne og universiteternes rolle kun inddrages i de tilfælde hvor folkeskolens lovgivning udarbejdes på baggrund af en forventning om en senere højere uddannelse for eleverne.

Specialets opbygning

Specialet vil i princippet fokusere på tre skolelove, skoleloven af 1899, alment skoleloven af 1903 og skoleloven af 1937. De to førstnævnte vil dog delvist blive behandlet samlet, eftersom de to love i princippet blev samlet til en med skoleloven af 1937, der var en samlet lov for hele skolevæsenet. Samtidig er de to første skolelove udarbejdet så tæt i tid, at den historiske kontekst er at betragte som stort set ens.

Eftersom specialet vil beskæftige sig med to afgrænsede perioder i slutningen af det 19. og første halvdel af det 20. århundrede, så vil specialet uundgåeligt blive komparativt i sin natur. Både en sammenligning af de to perioder, men også af argumenterne fra de to aktørgrupper i hver periode. På baggrund af dette vil specialet i udgangspunktet blive inddelt i to hovedafsnit, et for hver periode, med en opsamlende sammenligning mellem de to skolelovsperioder som afslutning på de to afsnit.

Efter de tre skolelove således er gennemgået og udviklingen er forsøgt klarlagt, vil der blive foretaget en samlet konklusion af, hvorvidt der har været en rød tråd i skolelovgivningens udvikling i starten af det 20. århundrede, eller om de tre skolelove er blevet udarbejdet på vidt forskellig vis.

Specialet vil blive indledt med en kort historiografisk gennemgang af den tidligere forskning indenfor emnet. Denne historiografiske og teoretiske del vil blive efterfulgt af ovennævnte historiske afsnit omkring skolelovgivningens udvikling før det 20. århundrede.

Den analytiske del vil som sagt blive opbygget på baggrund af en case-struktur, hvor de tre skolelove bliver gennemgået separat. I hver case fokuseres der på den offentlige debat i tiden omkring den specifikke skolelov. De to skolelovsperioder vil herefter blive sammenlignet og diskuteret i særskilte afsnit, samt i den endelige komparative analyse.

Forskningsoversigt – Præsentation af litteratur og kildemateriale

Dansk skolehistorie er et meget gennemarbejdet emne, blandt andet gennem Selskabet for Skole- og uddannelseshistorie, som i 2004 udgav ”Dansk Uddannelseshistorisk Bibliografi 1948-2004”²

Denne udgivelse giver et overblik over udgivelser indenfor området, hvilket har givet mulighed for et hurtigt overblik over udgivelser indenfor en række afgrænsede skolehistoriske emner, samt overblik over de bredere fremstillinger.

Et af standardværkerne omhandlede skolehistorie før 1966, er Aksel H. Nellemanns ”*Den danske skoles historie*” fra 1966. Dette værk, udgivet af Pædagogisk Forum, er udarbejdet som en lærebog til seminarieundervisning. Dermed er det også en relativt kortfattet og overfladisk gennemgang af skolens udvikling. På grund af dette almene præg er værket stadig brugbart som den generelle indføring i emnet, som også var den oprindelige tanke med værket. I dette speciale vil ”*Den danske skoles historie*” primært benyttes i beskrivelsen af den tidlige skolehistorie, da værket er for generelt til at være brugbart i arbejdet med det 20. århundrede.

Udover Nellemanns værk vil en række andre udgivelser blive benyttet til at beskrive den historiske kontekst. Dette drejer sig om Peter Ussing Olsens ”*Skolen for samfundet – folkeskolens historie*” fra 1986, Harry Haue mfl. ”*Skolen i Danmark – Fra 1500-tallet til i dag*” også fra 1986 samt Vagn Skovgaard-Petersen mfl. ”*Et folk kom i skole – 1814-1989*” fra 1989. Disse er, i lighed med Nellemanns værk, bredere fremstillinger der beskriver udviklingen indenfor skolevæsenet i de givne perioder. Det bredere perspektiv medfører at ingen af de nævnte værker har specielt fokus på lovgivningens udarbejdelse indenfor skoleområdet.

Danmarks Lærerforening(DLF) udgav i 1974 et festskrift for at fejre foreningens 100 års jubilæum, *Lærerne og folkeskolen gennem 100 år*.³ I dette festskrift beskrives foreningens udvikling, blandt andet med afsnit om skolelovene af 1899 og 1937. Dette festskrift er naturligvis positivt stillet overfor lærerstandens rolle i arbejdet med skolelovene, men netop dette aspekt kan også være interessant, når indflydelsen skal undersøges.

² Larsen, 2005

³ Koch-Olsen mfl. 1974

Udover disse brede fremstillinger skal Odd Asbjørn Mediås' *"Enhedsskolens udvikling i Danmark og Norge"* fra 2004 nævnes.

"Enhedsskolens udvikling i Danmark og Norge" giver en samlet fremstilling af omstændigheder ved skolens udvikling som var medvirkende til at skolen kunne kaldes en "enhedsskole", dermed giver værket en god indføring i et væsentligt aspekt af dette speciales arbejdsområde. Fokus i Mediås' værk er i høj grad på det lovmæssige aspekt af skolens udvikling, hvilket kan ses som en svaghed hvis man søger en bred fremstilling om skolevæsenet i Danmark, og Norge. Men som lovmæssig gennemgang er værket ganske brugbart.⁴ Mediås konkluderer i sit værk at Enhedsskolen er en dominerende og vigtig del af skolehistorien i Danmark, samt i Norge. Derudover konkluderes det at uddannelsen af lærere blev formaliseret tidligt i Danmark, i forhold til Norge. Dog er både skolens opbygning samt læreruddannelserne i dag stort set ens i landene, hvilket får Mediås til at konkludere, at den fælles grundstamme fra unionstiden har været medvirkende til at skabe sammenlignelige skolesystemer i de to lande.⁵ Denne konklusion bekræfter Mediås' hypotese om at skolevæsenet i Danmark og Norge er blevet udviklet i samme retning på grund af det fælles grundlag skolesystemerne blev dannet under. Med andre ord argumenterer Mediås for en høj grad af path dependency i de danske og norske skolevæsenet.

Foruden disse bredere fremstillinger om skolevæsenet, vil specialet i høj grad være baseret på kildemateriale fra de to perioder.

Danmarks lærerforening udgiver bladet "Folkeskolen" (tidligere Danmarks lærerforenings medlemsblad). Fra 1903 udkom bladet ugentligt. Udgivelsen havde til sigte at oplyse om både den pædagogiske udvikling og den faglige linje indenfor lærerfaget. På baggrund af dette giver "Folkeskolen" rig mulighed for at undersøge lærerstandens holdning til skolepædagogik og det generelle indhold i skolen gennem hele det 20. århundrede.

Danmarks lærerforening blev stiftet i 1874 under navnet "Danmarks Landsbyskolelærerforening". Allerede i 1876 bliver købstadslærerne inkluderet i foreningen, og den skifter navn til Danmarks Lærerforening.⁶ I det meste af perioden 1874-1903 er redaktøren af "Danmarks Lærerforenings Medlemsblad" et medlem af DLFs bestyrelse. Denne praksis ændres løbende, kulminerende i 1916

⁴ Anmeldt i Uddannelseshistorie 2005 af Søren Sørensen

⁵ Mediås 2004, s. 199

⁶ Koch-Olsen mfl. 1974, s. 5

med vedtagelsen af en regel om, at den ansvarshavende redaktør ikke kan have sæde i DLFs hovedstyrelse.⁷

Udover ”Folkeskolen” udkommer også en række andre fagblade omkring skolen og dennes pædagogiske udvikling. Disse vil specielt blive benyttet som kildemateriale i forbindelse med den første skolelov, hvor ”Folkeskolen” har vist sig vanskeligt tilgængelig.

Af disse tidsskrifter vil ”Vor Ungdom” blive benyttet i størst omfang. Tidsskriftets fulde titel er: ”Vor Ungdom: Tidsskrift for Opdragelse og Undervisning” og udkom fra 1879 til 1952. I 1952 blev tidsskriftet lagt sammen med ”Pædagogisk-Psykologisk Tidsskrift” og blev til ”Dansk Pædagogisk Tidsskrift”.⁸ ”Vor Ungdom” blev udgivet af ”Det pædagogiske selskab”. Fra 1879 og frem til 1903 var H. Trier samt P. Voss opført som udgivere, og stiftere, af tidsskriftet. Af disse er H. Trier den mest kendte i Danmark.

Det drejer sig om Herman Trier, der var pædagog og politiker. Udover at være udgiver af Vor Ungdom, havde han også en række andre poster indenfor skolevæsenet. Herudover var han medlem af folketinget for Venstre fra 1884 til 1887, efter tre år udenfor folketinget blev Trier igen valgt ind i 1890, hvor han havde sæde til 1909 (fra 1901 til 1905 som folketingets formand).⁹ Fra 1895 var Trier en del af Venstrereformpartiet, senere blev han medlem af Det radikale Venstre. Fra 1909 til sin død i 1925 sad Trier i landstinget, nu for Det radikale Venstre.¹⁰

Således kan Herman Trier siges at have en dobbeltrolle i skolespørgsmålene, da han både havde betydelig indflydelse indenfor lærer- og pædagog-kredse, men samtidig var en fremtrædende landspolitiker. Dermed kan det formodes at Trier har søgt at gøre lærernes holdning tydelig i rigsdagsforhandlingerne om skolelovgivningen.

”P. Voss” dækker over Peter Christiansen Voss, en norsk skolemand, der levede fra 1837 til 1909. Voss var i Norge en væsentlig figur i skolepolitiske sammenhænge, hvor han blandt andet fik indført en paragraf i den norske skolelov, om at undervisningen kunne fravige pensum hvis der var et pædagogisk grundlag for dette, en paragraf der var nyskabende på tidspunktet. Herudover var

⁷ <http://www.folkeskolen.dk/Content.aspx?ContentId=9>

⁸ <http://www.dpt.dk/omtid.htm>

⁹ http://www.denstoredanske.dk/Danmarks_geografi_og_historie/Danmarks_historie/Danmark_1849-1945/Herman_Trier

¹⁰ *ibid.*

Peter Christiansen Voss politisk aktiv i "Centrumparti" som var en del af venstrefløjen i det moderate venstre.¹¹

"Vor Ungdom" bliver i Gymnasieskolernes landsforenings jubilæumsskrift fremhævet som den primære årsag til at GL først i 1916 begyndte at udsende sit eget medlemsblad, da "*Vor Ungdom virkede som talerør for gymnasielærernes pædagogiske overvejelser*".¹²

Begge tidsskrifter er blevet gennemgået i perioden 1895-1903 og 1930-37.

Disse to tidsskrifter er, sammen med Rigsdagstidende, de primære kilder i specialet.

"Vor Ungdom" og "Folkeskolen" er således de primære kilder til de skolefaglige aktørers argumentationer for ændringer i skolelovgivningen, mens Rigsdagstidende vil blive benyttet som kilde til selve lovgivningens indhold, samt de forskellige lovforslag og udvalgsbetænkninger, samt den offentligt tilgængelige politiske debat om disse. Med andre ord vil en stor del af de politiske aktørers holdninger blive fremført på baggrund af deres udtalelser i rigsdagen.

¹¹ Norsk Biografisk Leksikon, bind 18, 1977, s. 236-239

¹² Bryld mfl. 1990, s. 54

Perioden før 1899

Indledning

Skolelovgivningens udvikling i perioden før 1899 vil i det følgende afsnit blive gennemgået. Hensigten med dette afsnit er, at klarlægge hvilken struktur skolevæsenet var opbygget ud fra, i perioden før den første skolelov i det 20. århundrede. Både de rent praktiske forhold i skolevæsenet, i forhold til undervisningsfag, timeantal og forskelle på land og by, samt, i mindre grad, de pædagogiske redskaber der benyttedes, vil blive gennemgået. Gennemgangen vil klarlægge hvilke dele af skoleloven af 1899 der kan ses som nyskabelser, samt hvilke der blot viderefører eksisterende lovgivning og tradition.

Den tidligste skolehistorie

Skolevæsenet har altid været opbygget forskelligt, alt efter hvilken stand den givne skole var målrettet mod, samt hvilket geografisk område skolen havde til formål at dække. Eksempelvis ville en byskole til de velstillede borgeres børn, være markant anderledes end en byskole, hvor de fattige børn havde adgang. Begge disse skoler ville igen være markant anderledes end landsbyskolen.

De tidligste kendte skoler, i middelalderen, var underlagt den kristne kirke, hvilket havde stor betydning for undervisningens indhold. Denne tradition med gejstligt ledede skoler var et mønster der eksisterede i skolerne langt op i det 20. århundrede.

Disse gejstlige, elitære, skoler var den eneste kendte form for skoler indtil senmiddelalderen, hvor købstæderne efterhånden fik deres egne skoler; ”*de kommunale stadsskoler*”.

Disse skoler blev oprettet som private initiativer, hvor borgerne i købstæderne kunne lade deres børn få en grundlæggende undervisning. Selvom skolerne således var sekulære, så var det stadig nødvendigt med en skriftlig tilladelse fra gejstligheden for at oprette skolerne.¹³

Det mest markante træk ved disse tidlige skoler var den enorme indflydelse, som kirken havde på skolevæsenet. Denne indflydelse var et gennemgående træk op igennem historien, som det efterfølgende vil blive påvist. Udover den kirkelige indflydelse, ses det også, at decideret

¹³ Nellesmann 1966, s. 14

undervisning er forbeholdt det bedre borgerskab og adelen. Landsbyskoler eksisterer tilsyneladende ikke i middelalderen.

Først med kirkeordinansen i 1539 blev der vedtaget et formelt lovsæt for skolevæsenets forhold.¹⁴ Denne lov søgte at ensrette skolevæsenet, som hidtil havde været mere løseligt opbygget. Således blev det et lovkrav, at alle købstæder skulle have en latinskole, samtidig med at andre skoletyper skulle nedlægges.

Det umiddelbart mest interessante ved skoledelen af kirkeordinansen er, at der blev indført en art eksamination af eleverne i latinskolen. Ved det 12. år skulle det vurderes, om børnene var i stand til at varetage en højere uddannelse. Hvis det ikke var tilfældet, så skulle de hurtigst muligt forlade skolen, og i stedet optrænes til et andet ikke-bogligt erhverv.¹⁵

Samtidig med formaliseringen af latinskolerne, blev det pålagt degnene at undervise bøndernes børn i den såkaldte ”børnelærdom”, Luthers katekismus. Dermed blev der for første gang stillet krav om, at alle børn skulle have en nødtørftig undervisning.¹⁶

Det blev ikke anset som nødvendigt at ændre denne praksis nævneværdigt, før der i 1708 blev indført en ny fattigforordning, der forsøgte at dæmme op for omfattende tiggeri, ved at indføre krav om skolegang for alle børn.¹⁷ Hensigten var at give børnene en uddannelse, der gjorde dem i stand til at varetage et arbejde, frem for at bevare dem som en del af tiggerstanden. Fattigforordningen havde dog mest fokus på hovedstaden samt købstæderne, da det var i disse områder tiggeriet var det største problem. På landet blev det blot indskærpet, at degnene skulle give alle børn en nødtørftig uddannelse i katekismus.¹⁸ Forordningen førte til oprettelsen af en del skoler i købstæderne, som primært var henvendt til de fattigere børn, mens latinskolerne stadig fungerede som skoler for de velstillede børn.¹⁹

I 1600-tallet blev der oprettet en del landsbyskoler, om end det først var i 1739 der blev udarbejdet en skolelov der gav klare retningslinjer for undervisningens form på landet. Denne lov blev underskrevet af Christian den 6. Hans forgænger Frederik den 4. havde dog også sat sit præg på

¹⁴ Olsen 1986, s 9

¹⁵ Olsen 1986, s. 10

¹⁶ Olsen 1986, s. 10

¹⁷ Olsen 1986, s. 16

¹⁸ Nellesmann 1966, s. 29

¹⁹ Olsen 1986, s. 16

skolevæsenet, i det han havde ladet opføre 240 skoler fordelt på de 12 rytterdistrikter. Disse rytterskoler var efter datidens standarder af usædvanlig god kvalitet, samtidig med at undervisningen i disse var mere formaliseret end hidtil set.²⁰

Først i 1789 blev der igen lagt an til en stor ændring af skolevæsenet, idet den såkaldte ”Store Skolekommission” blev nedsat, for at udarbejde et forslag til en skolelov for skolerne både på landet og i byen. Denne kommission indledte herefter arbejdet med den skolelov der i 1814 ville komme til at fremstå som den store skolelov i det 19. århundrede.²¹

Årsagen til den lange arbejdstid for kommissionen ligger i den historiske kontekst. Danmark var indblandet i napoleonskrigene, staten gik bankerot og den dansk-norske union blev ophævet.²² Således blev arbejdet med skoleloven i perioder nedprioriteret i betydelig grad.

I første omgang udarbejdede Den store skolekommission et forslag til en skolelov i 1799. Dette forslag blev dog ikke umiddelbart godkendt, og først i 1814 kunne det reviderede forslag godkendes.

1799 forslaget indeholdt endnu en stramning af kravene til forældrene, i forhold til at opfylde undervisningspligtens betingelser. Fagrækken var igen revideret, og omfattede i dette forslag religion, læsning, skrivning, regning, historie, geografi, naturhistorie, naturlære samt enkelte mindre emner, som lov-forståelse og eventuelt musik.²³

Netop denne meget omfattende fagkreds blev udsat for meget kritik, både fordi det ville kræve en markant styrkelse af lærernes uddannelse, men primært fordi det ville give almuen mere viden end de havde brug for.²⁴ For meget viden om samfundsforhold kunne føre til at lavere rangerede borgere blev utilfredse med den plads, de var tiltænkt i samfundet, og derfor ville de søge at gøre oprør mod denne position i samfundet. Denne frygt for revolution var blevet styrket efter revolutionen i Frankrig forud for napoleonskrigene.

Efter at have fungeret som et testprojekt på Sjælland, Fyn, Lolland og Falster fra 1806 blev to skolelove vedtaget d. 29. juli 1814, med få ændringer i forhold til test-loven fra 1806.²⁵ ”Anordning for Almueskolevæsenet på landet i Danmark” og ”Anordning for almueskolevæsenet i købstæderne i Danmark, København undtaget”.

²⁰ Haue mfl. 1986, s. 14

²¹ Mediås 2004, s. 77

²² Nellesmann 1966, s. 70

²³ Nellesmann 1966, s. 74

²⁴ Nellesmann 1966, s. 82

²⁵ Nellesmann 1966, s. 84

Disse to love, i daglig tale landsbyskoleloven og købstadsskoleloven, var på mange måder mindre vidtrækkende end skolekommissionens første forslag fra 1799.

Lovene inddelte landet i skoledistrikter, der skulle begrænse børnenes afstand fra hjem til skole til ¼ mil.

Undervisningspligten forblev uændret i forhold til skoleloven af 1739, idet pligten begyndte når barnet var fyldt syv år, om end barnet allerede kunne starte i skolen som seksårig. Skolepligten ophørte med barnets konfirmation, der kunne dog dispenseres fra dette krav, hvis barnet havde udvist evner, der godtgjorde at yderligere undervisning var unødvendig.²⁶

Skolerne blev i udgangspunktet to-klassede, hvor første klasse blev for de 6-10-årige og anden klasse for de ældre elever.

Fagkredsen var blevet begrænset i forhold til forslaget fra 1799, idet den i den endelige skolelov indeholdt fagene religion, skrivning, regning, læsning og sang.²⁷ Dog skulle der i undervisningen i læsning, så vidt muligt anvendes, bøger der gav en grundlæggende viden i danmarkshistorie, geografi og samfundsforhold. Endelig blev gymnastik indført som et fag, på de skoler hvor der var faciliteter til dette.

Denne skolelov indførte også et af de forhold, som senere ville blive et stridspunkt i debatten om skoleloven. Skolekommissioner i hvert sogn fik tilsyn med skolerne. I denne kommission havde sognepræsten altid forsædet. Herudover bestod kommissionen af borgere med en vis grad af landbesiddelser. Udover de individuelle sogns skolekommissioner, fik hvert amt også en amtsskoleledelse, som bestod af amtmanden(kongens repræsentant i amtet) og amtsprovsten. Denne direktion skulle overvåge amtets skolekommissioner. Overordnet blev biskopperne ligeledes pålagt at føre tilsyn med skolerne i deres stifter.²⁸

På denne måde bevarede kirken en meget stærk indflydelse på skolevæsenet. En indflydelse der senere ville blive genstand for megen debat, indtil vedtagelsen af en ny tilsynslov i 1933.

Da der med Skolelovene af 1814 blev stillet udvidede krav til niveauet i skolevæsenet, blev det samtidig nødvendigt med bedre uddannede undervisere.²⁹ Før 1814 var der kun oprettet få seminarier i Danmark. Landets første seminarium blev oprettet i København. Dette seminarium

²⁶ Nellesmann 1966, s. 84

²⁷ Nellesmann 1966, s. 85

²⁸ Nellesmann 1966, s. 85

²⁹ Nellesmann 1966, s. 75

åbnede dørene i 1791.³⁰ Danmarks andet seminarium åbnede på Fyn fire år senere. En række seminarier blev efterfølgende oprettet. En del af disse måtte dog lukke igen grundet for få elever.³¹ Denne mangel på kvalificerede lærere førte til, at der blev udarbejdet en seminarielov i 1818. Loven blev vedtaget for at sikre en ensartet undervisning på landets, efterhånden, mange seminarier. Lovene understregede det religiøse præg i skolevæsenet, da det blev understreget at seminarierne havde ansvaret for at styrke elevens ”religiøse ånd” som sin fornemste opgave.³² Rent formelt blev seminarieuddannelsen fastsat som en treårig uddannelse, som eleven kun kunne optages på ved at bestå en optagelsesprøve. Den meget omfattende fagkreds bestod af; ”Religion, dansk, skrivning, regning, elementær matematik, historie, geografi, musik, undervisningsfærdighed, gymnastik og landhusholdning.”³³ Udover disse obligatoriske fag, blev biologi, fysik og tegning frivillige fag, hvor forholdene tillod det. Efter eksamination i disse fag, kunne eleven kalde sig lærer.³⁴

Bestemmelserne i Skolelovene af 1814 blev kun langsomt ført ud i livet, men i løbet af det 19. århundrede blev de fleste af kravene i skolelovene dog realiseret. I slutningen af det 19. århundrede var behovet for endnu en reform af skolevæsenet blevet nødvendig. Dette udmøntede sig i to skolelove, i 1899 og 1903. Disse vil blive behandlet i det første selvstændige analyseafsnit i dette speciale.

³⁰ Nellemann 1966, s. 77

³¹ Nellemann 1966, s. 90

³² Nellemann 1966, s. 94

³³ Nellemann 1966, s. 95

³⁴ *ibid.*

Opsamling på perioden før 1899

Ovenstående gennemgang af skolevæsenets udvikling havde til hensigt at vise, hvordan skolen var opbygget før skoleloven af 1899 og 1903 blev udarbejdet, for dermed at tydeliggøre de områder, hvor der skete den største udvikling i forhold til tidligere skolelove.

Overordnet kan der stadig ses en meget stærk kirkelig indflydelse på skolevæsenet, på trods af flere forsøg på at flytte fokus fra den gejstlige uddannelse, hen imod en mere folkelig skole. I skoleloven af 1739 er fokus næsten udelukkende på de danske skoler, på bekostning af de gejstligt orienterede latinskoler. På trods af dette er det stadig i høj grad de kirkelige institutioner, der fører tilsyn med skolevæsenet, samtidig med at kristendomsundervisning stadig har en fremtrædende rolle i fagkredsen.

Et andet aspekt er undervisningspligtens længde, efter skolelovene af 1814 er denne fastsat til at starte ved syvårsalderen og fortsætte til konfirmationen. Undervisningspligten er ens for alle borgere, uanset stand og formue, hvilket kan ses som et skridt i retning af enhedsskolen. Skoleloven af 1814 har da også fået status som den skolelov der ”skabte folkeskolen”.

Endelig er lærerjobbet i udgangspunktet varetaget af seminarieuddannede lærere, af begge køn.

Pædagogisk set var udviklingen mere begrænset i denne periode. Tugt var stadig en accepteret del af undervisningen, om end det efterhånden var blevet sådan, at læreren skulle have en grund før han tugtede eleven. Denne grund kunne dog som eksempel være, at eleven var kejthåndet, så i praksis var tugt stadig et gyldigt pædagogisk redskab.

Der havde i starten af 1800-tallet været stor tilslutning til en alternativ undervisningsform, ”den indbyrdes undervisning”, men denne var blevet forladt igen, hvormed undervisningen som hidtil bestod af belæring fra læreren til eleverne.

Skoleloven af 1899

Afsnittets struktur

I dette afsnit vil skoleloven af 1899 blive gennemgået. Afsnittet vil blive indledt med en kortere gennemgang af den historiske kontekst i perioden op til vedtagelsen af loven. Udover den historiske kontekst, vil selve lovens indhold blive gennemgået, og sammenlignet med den foregående lov. Denne sammenligning giver bedre mulighed for at udpege de emner, der er aktuelle at undersøge debatten omkring. Derefter vil forløbet, der grænsede op til vedtagelsen af loven, blive gennemgået. Denne gennemgang vil blive brugt som en tidslinje, for at give et overblik over debatten om loven, som efterfølgende vil blive brugt i analysen af, hvilke grupperinger der øvede indflydelse på lovens indhold.

Litteratur og kilder

I forbindelse med Skoleloven af 1899 er kildematerialet mere sparsomt end ved både loven af 1903 og loven af 1937. Danmarks Lærerforenings Medlemsblad, Folkeskolen, udkommer i denne periode kun månedligt, og selve bladet har et mindre omfang, hvilket levner mindre plads til både artikler og debat. Af denne grund bliver tidsskriftet ”Vor Ungdom” vigtigere i denne periode, da en stor del af lærerstandens debat om aktuelle emner bliver enten skrevet til ”Vor Ungdom” eller genoptrykt i dette. Udover disse to tidsskrifter vil Rigsdagstidende som nævnt ovenfor bliver den primære kilde til forhandlingerne om loven fra politisk side.

Med hensyn til litteratur skal særligt ”Bidrag til Den danske skoles historie 1898-1984” nævnes, i denne opstiller Chresten Kruchov en række bestemmelser i 1899-loven som særligt vigtige, disse punkter vil være basis for en stor del af analysen.

Historisk kontekst

Parlamentarisk kontekst

Forhandlingerne omkring skolelovene af 1899 og 1903 foregår for en stor dels vedkommende før systemskiftet i 1901. Dette indebærer at de Konservative(Højre), havde magten i landstinget, mens Venstre havde flertal i folketinget.³⁵ Det skarpe modsætningsforhold mellem Højre og Venstre var dog blødt lidt op med et forlig mellem parterne i 1894. Et forlig der førte til enden på J.B.S Estrups

³⁵ Dybdahl 1982, s. 6

virke som regeringschef.³⁶ Dette skete umiddelbart inden den periode, hvor dette afsnit vil have sit fokus. Dette nylige forlig, som var et stort skridt på vejen til at ende den lange forfatningskamp mellem de to partier, har sandsynligvis medført, at parterne har været mere forhandlingsvillige, for at bevare den mere frugtbare stemning der herskede i landstinget og folketinget. At det var en langvarig strid for at få gennemført en skolelov, eller nogen som helst lov, i det politiske klima i slutningen af det 19. århundrede, kan ses ved at der blev fremlagt ikke mindre end 12 forslag om en ny skolelov i perioden fra 1872 og frem til 1899 hvor den 12. endelig blev vedtaget.³⁷

Den 23. maj 1897 bliver Kultusminister Bardenfleth, i forbindelse med en ministerrokade, afløst på posten af H. V. Sthyr der således kommer til at stå for den endelige vedtagelse af 1899 loven, på trods af at Bardenfleth indledte arbejdet med 1899 loven. Samtidig foretog Sthyr en del af det indledende arbejde med 1903 loven, som J.C. Christensen siden gennemførte

I 1901 indtraf systemskiftet, hvormed Venstre for første gang blev regeringsparti. Det var denne første Venstre-regering der udarbejdede ”*Lov af 24. februar 1903 om højere alment skoler M.M.*”, eller Alment skoleloven.³⁸ Venstres aftryk kan, ifølge Svend Skyum-Nielsen, ses på denne lov, da grundidéen i denne var at skabe mulighed for, at børn med gode evner fra bondehjem, og arbejderhjem, kunne fortsætte i den højere skole.³⁹

På trods af at Venstre først blev regeringsparti i 1901, med ministeriet Deuntzer, så havde partiet været det markant største i folketinget igennem en lang årrække, med undtagelse af perioden 1892-1895 hvor ”Venstre”, ”Moderate Venstre” og ”Højre” alle var stort set lige store, med Moderate Venstre som den største gruppering.

Efter valget i 1895 bliver Venstre atter det største parti med 53 ud af 113 mandater, samtidig med at både Moderate Venstre og Højre går tilbage, til henholdsvis 27 og 24 mandater. Endelig går Socialdemokratiet frem fra blot 2 mandater i 1892 til 8 i 1895.⁴⁰

Denne tendens fortsætter ved valget i 1898, hvor både Venstre og Socialdemokratiet igen har fremgang, særligt på bekostning af Højre.

Dermed kan det ses, at Venstres indflydelse i folketinget vokser i løbet af perioden, på bekostning af særligt Højre, kulminerende med valget i 1901 hvor regeringsmagten overgår til partiet.

³⁶ Skovgaard-Petersen 1976, s. 208

³⁷ Mediås 2004, s. 116

³⁸ Nellesmann 1966, s. 124

³⁹ Skyum-Nielsen mfl. 1965, s. 13

⁴⁰ Paludan mfl. 2002, s. 439

Samfundet i slutningen af 1800-tallet

Udover de rent politiske forandringer i rigsdagen i perioden, så var selve det danske samfund også inde i en rivende udvikling i perioden. Befolkningsmæssigt var indbyggertallet steget fra 1.3 millioner i 1840 til hele 2.2 millioner i 1890. Samtidig havde befolkningsvæksten været markant størst i København og købstæderne. Hvor 79,2 % af befolkningen i 1840 havde boet i landdistrikterne, var dette tal i 1890 kun 66,6 %.⁴¹ En stor del af befolkningstilvæksten kan forklares ved lavere dødelighed i samfundet, mere specifikt en markant lavere spædbørnsdødelighed.⁴² Dermed har udviklingen også betydet at der var en større gruppe af børn, der ville søge i skole, hvilket medførte et større pres på de gamle skolebygninger og et større behov for nye lærere.

Denne befolkningstilvækst, og urbanisering, medførte en større søgning til købstadsskolerne, hvilket har betydet, at købstadslærernes antal er vokset hurtigere end landsbyskolelærernes.

Skolefaglige organisationer i slutningen af 1800-tallet

Af de mange foreninger og organisationer der i perioden arbejdede med skolespørgsmål, er Danmarks lærerforening(DLF) uden sammenligning den største og mest indflydelsesrige. DLF blev stiftet i 1874 som en samlende organisation for landsbyskolelærere, men allerede i 1876 blev det vedtaget, at købstadslærere også kunne blive medlem af foreningen. Dette modsætningsforhold mellem landsbyskolelærere og købstadsskolelærere kom til at præge DLF igennem en meget stor del af foreningens historie. Således var der stadig så sent som ved forhandlingerne om skoleloven af 1958 kræfter i DLF, som søgte at fremme den ene gruppes position på bekostning af den anden. Denne faktor skal holdes for øje, når et medlem af lærerstanden udtaler sig i spørgsmål, hvor der kan være forskel på land og by, selvom det ikke er garanteret, at en købstadslærer vil lade sin egen situation være udslagsgivende for hans holdning til et emne. Splittelsen i DLF kan også ses ved at der i 1898 blev oprettet en lærerforening kun for lærerne i købstæderne, ”*Danmarks Købstadslærerforening*”. Denne blev dog allerede opløst igen i 1909.⁴³

Fra 1883 udgives DLFs medlemsblad ”*Danmarks lærerforenings medlemsblad*”(Siden ”*Folkeskolen*”).⁴⁴ Udover DLF var også Gymnasieskolernes Lærerforening(GL) en faktor i

⁴¹ Paludan mfl. 2002, s. 267

⁴² Ibid.

⁴³ Koch-Olsen mfl. 1974, s. 106

⁴⁴ ”*Folkeskolens historie*” <http://www.folkeskolen.dk/Content.aspx?ContentId=9>

skolepolitisk sammenhæng. GL blev dannet i 1890 under navnet ”De lærde skolars lærerforening”. GL havde i slutningen af 1800-tallet ikke et officielt medlemsblad, hvilket medfører at eventuelle indlæg fra GL skal findes i direkte skrivelser til rigsdagen, aviserne eller ”Vor Ungdom”.

Opsamling

Som det ses i ovenstående gennemgang, så kom der for alvor skred i debatten om en ny skolelov efter Estrups afgang som konseilspræsident i 1894. Der blev på ny nedsat en kommission til at undersøge muligheden for en skolelov og denne kommission kom relativt hurtigt med et forslag til en skolelov, som kunne godkendes af begge ting efter relativt begrænset debat. I forbindelse med en analyse af, hvilke parter der havde væsentligst indflydelse på lovens udformning, er perioden 1895 til 1898 mest interessant, da det er i denne periode, at loven i hovedtræk bliver udarbejdet, selvom der bliver foretaget mindre ændringer i de afgørende forhandlinger i folketinget og landstinget. I perioden før den angivne var der ikke nævneværdig debat omkring en ny skolelov, hvilket indikerer, at lærerstanden har ventet, til der var konkrete forhandlinger i rigsdagen, før debatten omkring en ny lovs indhold for alvor blev sat i gang.

Forløbet omkring en ændring af alment skoleloven af 1903 er mere udstrakt, idet der allerede i 1879 blev foretaget indledende undersøgelser af behovet for en ny skolelov for det højere skolevæsen. Det var dog først i 1898 der for alvor kom skred i arbejdet, da de involverede parter tidligere selv havde frarådet at gennemføre en reform af de højere skoler. Dermed er det kun i begrænset omfang nødvendigt at undersøge de tidlige lovforslags opbygning, da den endelige lov af 1903 i høj grad blev udarbejdet i forlængelse af skoleloven af 1899.

Dermed vil det i forbindelse med analysen af 1899-loven primært være perioden 1896-1898 der vil være i fokus, mens analysen af 1903-loven vil være fokuseret på perioden 1898-1902.

Indholdet af Skoleloven af 1899

Med vedtagelsen af skolelovene fik det danske skolevæsen en opbygning, hvor der var skolepligt fra barnet fyldte syv år, og til slutningen af det skoleår hvor barnet fyldte 14.⁴⁵ For at sikre at børnene opfyldte denne skolepligt, kunne kommunalbestyrelserne pålægge forældrene bøder, hvis børnene havde for meget fravær.

⁴⁵ Nellesmann 1966, s. 124

Skoleloven af 1899 fastslog, at børnene skulle inddeles ”i klasser efter alder, fremgang og modenhed”, samt at antallet af undervisningstimer på landet skulle fastsættes til 18 timer ugentligt i gennemsnit, mod 21 timer ugentligt i købstæderne.⁴⁶

I lighed med de differentierede undervisningsmængder, blev selve fagkredsen i landsbyskolerne også mere begrænset i forhold til fagkredsen i købstadsskolerne. I landsbyskolerne bestod fagkredsen af dansk, religion, skrivning, regning, historie, geografi, sang og drengegymnastik. Herudover var der mulighed for at indføre pigegymnastik, fysik og sløjd.⁴⁷

I købstadsskolerne var pigegymnastik obligatorisk, sammen med kvindelig håndgerning. Herudover var der mulighed for at indføre fysik, sløjd, kvindelig husgerning, matematik og levende sprog.⁴⁸

Væsentlige ændringer i Skoleloven af 1899

I det følgende afsnit vil de væsentligste nyskabelser i Skoleloven af 1899 blive gennemgået. Med afslutningen af dette afsnit vil de nødvendige forudsætninger for at analysere de forskellige grupperingers indflydelse på lovgivningen, være til stede.

Chresten Kruchov har i ”*Bidrag til den danske skoles historie*” fra 1985 udarbejdet en opstilling af de væsentligste nyskabelser i skolelovene i det 20. århundrede. Denne gennemgang vil blive brugt som udgangspunkt for beskrivelsen af lovenes udformning.⁴⁹

Kruchov opstiller otte punkter der kan anses som de vigtigste bestemmelser i Skoleloven af 1899:

1. *Den 7-årige undervisningspligt fortsatte, men med skærpede regler i tilfælde af overtrædelser.*
2. *Klassekvotienten blev nedsat til 37. Børnene skulle nu deles i klasser efter alder, fremgang og modenhed.*
3. *Antallet af undervisningstimer fastsattes til mindst 18 timer på landet og 21 i byskolen. Skoleåret skulle strække sig over 41 uger.*
4. *Fagkredsen blev udvidet med bl.a. sløjd og fysik samt med matematik og moderne sprog (dog kun i byskolen).*
5. *Fattige forældres børn kunne få udleveret gratis bøger. (Dette er et af de steder SD's indflydelse kan spores).*

⁴⁶ Nellesmann 1966, s. 124

⁴⁷ Nellesmann 1965, s. 125

⁴⁸ *ibid.*

⁴⁹ Kruchov mfl. 1985, s. 265ff

6. *Lærerne ved den offentlige skole skulle fra nu af have bestået lærereksamen for at kunne opnå ansættelse. Kommunerne blev en ansættende myndighed.*
7. *Staten skulle yde direkte støtte til skolerne, også til de private.*
8. *Kommunerne fik et vist lokalt selvstyre, således at ferier og fridage kunne tilrettelægges efter landbrugets behov.*⁵⁰

Sammenlignet med den eksisterende lovgivning af 1814, som bestod af særskilte love for landsbyskoler, byskoler og Københavns skoler, så er skoleloven af 1899 en samlet lov for hele folkeskolen, dog med specifikke undtagelser for henholdsvis land og by indskrevet undervejs. En mindre ændring i forhold til 1814 er at eleverne i 1899 er forpligtet til at starte skolen som 7-årige, men kunne hvis forældrene ønske det, starte som 6-årige. I 1814 var det omvendt, at eleverne skulle starte i skolen som 6-årige, men forældrene kunne vælge at udsætte skolestarten til det 7. år.⁵¹

I landsbyskoleloven af 1814 skulle eleverne inddeles i en 2-klasset skole, primært efter alder, men så længe eleverne ikke lærte det mest basale, læsning og den lille katekismus, så kunne de ikke rykkes op i 2. klasse.⁵² I loven af 1899 er classesystemet blevet udvidet, således at børnene nu skal inddeles efter flere kriterier, alder, fremgang og modenhed. I store træk er dette det samme grundlag som i 1814. Dog er proceduren blevet formaliseret, således at klasserne bliver mere praktisk opdelt. Denne opdeling indebar ligeledes at klassekvotienten ikke måtte overstige 37 gennem et helt år. Hvis klasserne blev større end dette, så var det nødvendigt at opdele yderligere, ud fra en række kriterier opstillet i lovens § 8.⁵³ I 1814 var den præcise klassekvotient ikke specificeret. Det blev blot understreget at: *”Saa skal der og ved Inddelingen tages Hensyn til de Unges Antal, saa at ikke flere henlægges til een fast Skole, end at det kan blive mueligt for Skolelæreren at have det fornødne Opsyn med Børnene og tilbørligen undervise dem.”*⁵⁴

Den ugentlige undervisning forblev uforandret i landsbyskolen, hvor den i 1814, som i 1899 var opgjort til 18 timer i ugen, fraregnet undervisning i gymnastik, kvindelig håndgerning og sløjd, som således kan anses som en art valgfag. I Byskolen blev der, i lighed med landsbyskolen, opstillet en undervisningsplan med 6 daglige timer fordelt i to blokke. Det blev dog ikke nærmere specificeret,

⁵⁰ Kruchov mfl. 1985, s. 266

⁵¹ Anordning for Almue-Skolevæsenet paa Landet i Danmark, 2. kapitel § 7 - Anordning for Almue-Skolevæsenet i Købstæderne i Danmark København undtagen, 2. afdeling, 1. kapitel § 14 samt Lov om forskellige Forhold vedrørende Folkeskolen § 1

⁵² Mediås 2004, s. 83

⁵³ Lov om forskellige Forhold vedrørende Folkeskolen § 8

⁵⁴ Anordning for Almue-Skolevæsenet paa Landet i Danmark, 1. kapitel § 1

hvor mange dage der skulle modtages undervisning per uge. Det nævnes dog, at lørdag eftermiddag skal være undervisningsfri.⁵⁵ I 1899 blev undervisningstiden i byskolen sat til 21 ugentlige timer i de vigtigste fag. Herudover var ikke medregnet undervisning i gymnastik, kvindelig håndgerning, tegning, sløjd og kvindelig husgerning.⁵⁶

Punkt 5 bliver af Kruchov fremhævet som et nyt aspekt, hvor den socialdemokratiske indflydelse har betydning, hvilket gør dette punkt ekstra interessant i en analyse af hvilke faktorer der har indflydelse på lovgivningen. Både fordi det er en ændring i forhold til eksisterende lovgivning, men også fordi en forholdsvis ny gruppering på rigsdagsniveau er involveret.⁵⁷

Punkt 6 var et af de mere omdiskuterede punkter i loven, da hele spørgsmålet om lærernes kaldelse, samt hvilke forudsætninger der var nødvendigt for ansættelsen, var den helt store forskel på de skolelovsforslag som de to fløje i skolelovsudvalget udarbejdede. Dermed vil også dette punkt være særligt interessant i forbindelse med en analyse af lovens udvikling.

Punkt 7: *Staten skulle yde direkte støtte til skolerne, også til de private.* Det var en nyudvikling at de private skoler kunne modtage statstilskud på lige fod med de offentlige skoler, under forudsætning af at de private skoler tilbød undervisning der levede op til lovens mindstekrav. Dette punkt har ikke virket som et stridspunkt fra rigsdagens side, hvor det flere gange blev nævnt som en selvfølge at private skoler skulle modtage støtte på lige fod med de offentlige. Endelig kan det øgede kommunale selvstyre ses som en mindre bevægelse væk fra et gejstligt tilsyn med skolen, et punkt som ikke blev levnet meget opmærksomhed i 1899, men som siden hen fik forholdsmæssigt meget opmærksomhed i diskussionen om skolelovene.

⁵⁵ Anordning for Almue-Skolevæsenet paa Landet i Danmark, 2. kapitel § 9 og 10 samt Anordning for Almue-Skolevæsenet i Kiøbstæderne i Danmark Kiøbenhavn undtagen, 2. afdeling, 1. kapitel § 17-20

⁵⁶ Lov om forskellige Forhold vedrørende Folkeskolen § 11

⁵⁷ Kruchov mfl. 1985, s. 266

Diskussion af forløbet op til lovens vedtagelse

Gennemgang af lovgivningsforløbet

Skoleloven af 1899, hvis fulde titel er ” *Lov om forskellige forhold vedrørende folkeskolen*”⁵⁸ blev vedtaget i landstinget den 23. marts 1899. Loven var allerede blevet godkendt i landstinget den 7. marts 1899, men folketinget havde ved godkendelsen den 11. marts samme år, indført en enkelt mindre ændring, som medførte at loven skulle godkendes i landstinget igen, hvilket betød at loven officielt var vedtaget den 23. marts 1899.⁵⁹

Forud for vedtagelsen var som sagt foregået lange forhandlinger, med adskillige tidligere lovforslag som blev forkastet, men da der blev nedsat et skolelovsudvalg i 1895 blev forhandlingerne intensiveret. Dette udvalg blev nedsat den 16. november 1895 i folketinget, bestående af 15 medlemmer, efter formandens forslag.⁶⁰ De 15 medlemmer står anført som; ”*Trier, Søren Sørensen, Lars Kvist, J.C. Christensen, Henriksen, Guldbrandsen, R. Pedersen, P. Madsen, Harald Holm, Klaus Berntsen, Sloth, Scharling, Johannsen, Colding og endelig K. M. Klausen*”⁶¹ Den måske mest markante af disse udvalgsmedlemmer er senere undervisningsminister og konseilspræsident J.C. Christensen. Herudover henviser ”Trier” til Herman Trier, medlem af folketinget for Venstre (senere Venstrereformpartiet, og endnu senere for Det radikale Venstre), samt udgiver af tidsskriftet ”*Vor Ungdom*”.⁶² Derudover skal K. M. Klausen nævnes. K.M. Klausen var socialdemokrat og meget aktiv i skolespørgsmålet, hvorfor hans arbejde i udvalget muligvis kan belyse socialdemokratiets indflydelse på punktet omhandlende gratis bøger til fattige børn. Harald Holm var, i lighed med J.C. Christensen og Trier, Venstremand samt formand for Københavns Højskoleforening.⁶³ Klaus Berntsen var også en markant højskolemand fra Venstre.⁶⁴ Scharling må formodes at dække over Hans William Scharling, højrepolitiker, og en af de få, der ikke havde sin baggrund i skolevæsenet, men indenfor nationaløkonomien.⁶⁵ Colding, Johan Georg Frederik Colding er det sidste medlem af udvalget fra Højre, resten af udvalget er medlemmer af Venstre eller Venstrereformpartiet. Det kan dermed ses, at der har været en stor gruppe af højskolemænd med tilknytning til Venstre.

⁵⁸ Rigsdagstidende(RT) 1898-1899, tillæg C sp. 943-970

⁵⁹ *ibid.*

⁶⁰ RT 1895-96, sp. 1396

⁶¹ *ibid.*

⁶² http://www.denstoredanske.dk/Danmarks_geografi_og_historie/Danmarks_historie/Danmark_1849-1945/Herman_Trier

⁶³ Dansk Biografisk Leksikon 1. Udgave, s. 573-574

⁶⁴ *Ibid.* s. 171

⁶⁵ *Ibid.* s. 76

Udvalget afgav den første betænkning den 6. februar 1896 under titlen ”*Betænkning over Forslag til lov om forandring i forskellige bestemmelser angaaende Borger- og Almueskolevæsenet*”⁶⁶

Denne betænkning vil være udgangspunktet for analysen af lovens udvikling fra politisk hold. I de efterfølgende tre år, til lovens vedtagelse bliver udvalgets betænkning genstand for megen debat, hvor lovforslaget løbende udvikler sig, til den endelige lov i 1899. Således bliver det muligt at følge argumentationerne for forandringer løbende, ved de forskellige behandlinger af forslaget.

I forbindelse med behandlingen af lovforslaget i 1898, formulerer udvalget en række bemærkninger til lovforslaget. I disse konkluderes det, at lovforslaget, som det ser ud i 1898, har mange ligheder med et alternativt forslag, stillet af et mindretal i skoleudvalget i 1895-1896.⁶⁷ Samtidig konkluderes det, at forslaget i høj grad stemmer overens med det forslag, som et flertal i skoleudvalget havde udarbejdet i 1897-1898. Med andre ord er der sket et skred i flertallet i skoleudvalget holdning til en række spørgsmål, således at et tidligere mindretals-forslag nu havde flertallets støtte.⁶⁸ Det fremgår ligeledes, at et af de store stridspunkter i skoleudvalget var spørgsmålet omkring lærernes kaldelse, i forbindelse med ansættelsen af nye lærere. I dette spørgsmål var der et mindretal i skoleudvalget, som ønskede at bevare den eksisterende praksis på området, mens flertallet ønskede at indføre den reformering af systemet, som siden hen blev ophøjet til lov.⁶⁹ På baggrund af dette kan det konkluderes, at der i al væsentlighed blev opnået en konsensus i udvalget, omkring indholdet i forslaget allerede i 1896, med undtagelse af spørgsmålet om lærernes kaldelse, eftersom dette var den væsentligste ændring fra 1896 til 1898.

Skoleloven af 1899s udformning

Herman Triers rolle i det skolelovsudvalg, som han var en del af i perioden fra den 16. november 1895 og frem til lovens vedtagelse i 1899 er interessant, grundet hans dobbeltrolle i forbindelse med skolespørgsmål.

Herman Trier var medudgiver af ”Vor Ungdom”. Et pædagogisk tidsskrift, som havde betydelig fokus på skolens udvikling, hvilket efter alt at dømme har sat ham i forbindelse med lærere og andre fagfolk indenfor området. Således har Trier været i stand til at viderebringe disse fagfolks vurderinger af, hvordan skolens udvikling burde være til skolelovsudvalget efter 1895.

⁶⁶ RT tillæg B 1895-96, sp. 594

⁶⁷ RT 1898-1899, tillæg A sp. 2392

⁶⁸ Ibid.

⁶⁹ Ibid. Sp. 2393

Da Herman Trier, sammen med Peter Christiansen Voss, var udgiver og dermed også chefredaktør af ”Vor Ungdom”, så må det antages at de begge i videst muligt omfang har læst alle indlæg der blev trykt i tidsskriftet, sandsynligvis med fokus på det danske skolevæsen for Triers vedkommende, og på det norske for Voss.

Selvom Trier naturligvis ikke har været enig i alt der blev skrevet i ”Vor Ungdom”, så vil jeg i analysen antage, at han i videst muligt omfang har søgt at redegøre for de synspunkter, der er fremkommet i ”Vor Ungdom”, når han har deltaget i skolelovsudvalgsmøderne i folketinget. Dermed vil analysen kunne indledes med en gennemgang af hvornår, og hvorvidt, de væsentlige ændringer i skoleloven af 1899, faktisk blev foreslået i ”Vor Ungdom” i perioden hvor Herman Trier var en del af skolelovsudvalget.

Debatten blandt skolefolk i 1895

I ”Vor Ungdom” fra 1895, året hvor skolelovsudvalget blev nedsat, er der særligt et indlæg, der kan have relevans for lovens endelige form. Overlærer Jens Olsen fra Varde, en velanset overlærer, som også i en periode fungerede som lokalformand for Danmarks lærerforening⁷⁰, fik trykt en artikel med titlen: ”*Det vestjydske Skolevæsen særlig med hensyn til Vinterlærerinstitutionen*”⁷¹

I denne artikel kritiserer Jens Olsen den eksisterende vinterlærerordning, hvor en person kunne ansættes som lærer for et vinterhalvår, uden i øvrigt at have en læreruddannelse.

Jens Olsen opstiller en række kritikpunkter af ordningen, som han anser for mangelfuld i en række forhold. I hovedtræk er disse kritikpunkter:

1. For mange vinterlærere har ingen eller næsten ingen uddannelse
2. Vinterlærerinstitutionen underminerede skolevæsenet, eftersom vinterlæreren ofte underviste de ældste børn, men da han var dårligere uddannet end læreren, der underviste de yngste børn, så ville børnene miste interessen for skolen, når de blev flyttet op i den ældste klasse, på grund af den dårligere undervisning.
3. Grundet den dårlige aflønning af vinterlærerne, så ville det være en uholdbar løsning selv hvis man kunne få en seminaruddannet lærer, da det måtte formodes at denne ville søge videre til et fast embede hurtigst muligt.
 - a. Mulighederne for at hæve lønningerne, for at fastholde seminarieuddannede lærere var begrænset, da kommunerne ikke havde økonomi til dette.

⁷⁰ Coninck-Smith 1997, s. 117

⁷¹ Vor Ungdom(VU) 1895, s. 196-215

4. Den manglende kontinuitet i lærerstanden i de mindre byer medførte at religiøse ”sektter” kunne få større indflydelse i lokalsamfund, hvilket Jens Olsen anså som noget negativt.

Således kan det ses at det helt store problem, ifølge Jens Olsen, er at den dårligere undervisning medfører, at børnene mister interessen for uddannelse som helhed i de berørte egne.

Selvom artiklen omhandler et specifikt problem i et specifikt geografisk område, så ville den nødvendige løsning være af en mere generel karakter, eftersom den primære løsning Jens Olsen foreslog, var en centralisering af skolerne, samt en generel lønstigning til lærerne for at modvirke den udvikling, at de seminaruddannede lærere ganske vist tog imod jobbet som vinterlærere, men at de fortsatte med at søge job, for at komme videre til en ”rigtig” stilling hurtigst muligt.

Således skriver Jens Olsen at: *”Thi uden højere Løn faas ingen bedre Lærere, og uden bedre Lærere faas ingen højere Løn i Almindelighed taget”*.⁷² Med andre ord ser han en generel lønstigning til alle lærere, som en nødvendighed for at kunne gøre de vestjyske skoler mere attraktive for lærerne, hvilket igen vil højne skolernes standard og gøre dem mere attraktive for eleverne og deres forældre.

Artiklen påpeger nødvendigheden af bedre forhold, for at tiltrække kvalificeret arbejdskraft. Dette stemmer overens med ændringen i Skoleloven af 1899 omkring økonomisk støtte. Eftersom det ikke var umiddelbart rentabelt for kommunerne at investere i skoler, så ville det efter Jens Olsens opfattelse være en investering i fremtiden. Dermed argumenterer Olsen for en langsigtet strategi på skoleområdet, frem for kortsigtede lappeløsninger.

Derudover fremhæver Jens Olsen også nødvendigheden af at styrke læreruddannelserne, som et argument for at hæve lønnen, idet en dygtigere lærer, alt andet lige, må have ret til en bedre løn.⁷³ Dermed foregriber han også i mindre grad lovændringen, hvor der stilledes krav om at lærere havde bestået en lærereksamen.

Dermed kan der i ”Vor Ungdom” årgang 1895 læses et enkelt indlæg, som i visse henseender argumenterer for de ændringer, der blev foretaget i skoleloven af 1899. Om Trier blev inspireret af indlægget, og derfor foreslog de nævnte ændringer i Folketinget, kan der kun gisnes om, men det må som udgangspunkt formodes, at han i hvert fald var bekendt med indholdet i indlægget.

⁷² VU 1895, s. 212

⁷³ Ibid. S. 213

Rigsdagsdebatten i 1895

Det første ministerielle forslag til en ny skolelov blev udgivet den 9. oktober 1895. En måned senere, den 16. november 1895 blev skolelovsudvalget nedsat.

Kirke- og undervisningsminister(kultus) Bardenfleth stillede den 9. oktober 1895 forslag til ”*Lov om Forandring i forskellige Bestemmelser angaaende Borger- og Almueskolevæsenet*”.⁷⁴ Han nævner, som flere andre, at der ikke tidligere har kunnet opnås konsensus omkring skolespørgsmålet, samt at det seneste reelle forslag var helt tilbage i 1884-85, hvor Scavenius fremlagde et lovforslag i landstinget.⁷⁵ Han begrundet baggrunden for de mange fejlslagne forslag ud fra den parlamentariske situation, hvor der ikke kunne opnås konsensus på området.

Grundlaget for at Bardenfleth fremstiller forslaget i 1895, er en erkendelse i regeringen om at lærerlønningerne nu halter for langt bagefter i forhold til det arbejde, som lærerne udfører. Samtidig påpeger han, at regeringen er bevidst om, at en reform af lærerlønningerne vil blive for stor en udgift for kommunerne alene. En reform vil nødvendiggøre at staten træder til, og betaler en større del af udgifterne i forbindelse med en reform.

Samtidig med at Bardenfleth således giver tilsagn om øget statsstøtte til skolerne, så betinger han også denne støtte af, at skolernes generelle niveau stiger.⁷⁶

Dette kan ifølge Bardenfleth gøres på i hvert fald tre måder. Ved at forlænge skoletiden, ved at forøge antallet af fag samt ved at sænke klassekvotienten. Af disse fremhæver han sækelsen af klassekvotienten som værende af højeste vigtighed.⁷⁷ Således foreslås det i det ministerielle forslag at klassekvotienten nedsættes til 35 elever per klasse. Selvom ministeren ideelt set ønskede en klassekvotient på 30, så ville dette efter hans mening ikke være praktisk muligt at få gennemført.⁷⁸

Udover kravet om højere fagligt niveau i skolen, så kræves der i det ministerielle forslag også en øget grad af tilsyn med, hvordan de økonomiske midler bliver brugt på de enkelte skoler. Dog mener han, at dette kan løses ved at ansætte en skoleinspektør, som kan rådgive ministeriet direkte omkring forholdene i almueskolen.

I modsætning til den endelige lov af 1899 ser Bardenfleth ingen grund til at skærpe sanktionsmulighederne i forbindelse med elevernes fravær, altså mulkeringsystemet. Ligeledes

⁷⁴ RT 1895-96, s. 43

⁷⁵ *ibid.* sp 44

⁷⁶ *ibid.* sp. 45

⁷⁷ *ibid.*

⁷⁸ RT 1895-96, sp. 46

ønskes der ingen ændring i måden, hvorpå skolegangen planlægges på de enkelte skoler, særlig i forhold til undervisningstiden om vinteren i forhold til sommeren.

Endelig ønsker Bardenfleth at foretage visse ændringer i kaldelsessystemet⁷⁹, således at skolerne tidligere i ansættelsesforløbet kan indgive kritik af ansøgere, og udelukke et mindre antal af disse, inden kommunalbestyrelsen kan træffe valg om ansættelse blandt de resterende. Yderligere foreslås det, at skolekommissionen for fremtiden får en rådgivende stilling i forbindelse med ansættelsen af nye lærere, så denne trods alt kan komme med sit forslag til, hvilken ansøger der er bedst egnet til stillingen.⁸⁰

Selve lovforslaget er udgivet i Rigsdagstidende 1895-96 Tillæg A, spalte 1861-1963.

Af de ændringer der er fremhævet som væsentlige i den endelige lov af 1899, ses en række allerede i dette tidligste lovforslag. Det drejer sig om undervisningspligtens længde, der forblev 7 år, fra det halvår barnet fyldte 7, til slutningen af det skolehalvår i hvilken barnet er fyldt 14. Klassekvotienten blev foreslået til 35. Et tal der i den endelige lov blev fastsat til 37.

Det foreslås at barnets ”fremgang og modenhed” altid skal være en faktor der medregnes når det skal besluttet om et barn skal rykkes op i den næste klasse. Undervisningstiden forblev i den endelige lov i samme form som det foreslås dette ministerielle forslag, således at skoleåret strækker sig over 41 uger, og undervisningstiden i købstæderne er 21 timer ugentligt, og på landet 18 timer ugentligt. Det blev angivet som et krav at ansøgere til lærerstillingen skulle være eksaminerede ud fra de lovmæssige bekendtgørelser. Med andre ord at lærerne var seminarieuddannede. Dog kunne ministeriet dispensere fra dette krav.

Fagkredsen i købstæderne blev angivet som: Dansk, religion, skrivning, regning, historie, geografi, naturkundskab, sang, gymnastik(for begge køn) og kvindelig håndgerning. Derudover skulle tegning, sløjd og kvindelig husgerning være valgfri fag som skolebestyrelsen kunne vælge at ophøje til obligatoriske fag i de enkelte skoler. På landet blev fagkredsen angivet som: Dansk, religion, skrivning, regning, historie, geografi, naturkundskab, sang og drengegymnastik, hvis en lærerinde var ansat på skolen, skulle pigegymnastik ligeledes være obligatorisk. Derudover kunne sløjd tilføjes som obligatorisk fag, hvis skolebestyrelsen ønskede dette.

⁷⁹ Det ansættelsessystem hvor kommunalbestyrelsen i vid udstrækning havde ansvaret for at ansætte lærerne, uden at de øvrige ansatte på skolen havde indflydelse på valget.

⁸⁰ RT 1895-96, sp. 46

Fagkredsen stemmer således ikke overens med den endeligt vedtagne, hvorfor dennes udvikling vil blive undersøgt særligt grundigt. Ligeledes kan det ses, at ændringen om gratis bøger til børn af fattige forældre, ikke nævnes i det ministerielle forslag.

Dermed er de to mest interessante punkter at belyse i det følgende spørgsmålet om fagkredsens indhold, samt spørgsmålet om økonomisk støtte til fattige familier.

Debatten blandt skolefolk i 1896

Mens der i 1895 kun var et enkelt indlæg, der direkte eller indirekte berørte skolelovgivningens udvikling, så kom der anderledes fart på debatten allerede i 1896.

Den norske skolemand John Søyland afholdt et indledningsforedrag ved det 7. nordiske skolemøde i Stockholm med titlen ”*Om en organisk Forbindelse mellem Folkeskolen og den højere Almenskole*”.⁸¹ Indholdet i dette foredrag har været tilgængeligt for en stor del af den skoleinteresserede befolkning, både politikere og lærere. Det 7. Nordiske skolemøde var et stort arrangement, så der var mange tilhørere til selve foredraget. Derudover blev foredraget gennem genoptrykningen i ”Vor Ungdom” tilgængelig for alle med en interesse i skolespørgsmål i Danmark og Norge, hvilket betyder at foredraget sandsynligvis har været alment kendt blandt de fleste medlemmer af lærerstanden, samt en del af de skoleinteresserede politikere.

Som titlen antyder så er hovedfokus i dette foredrag på at argumentere for en mere ”organisk”, eller naturlig, forbindelse mellem grundskolen og den højere skole. For at opnå dette beskriver Søyland de hovedpunkter, der skal gøres gældende ved grundskolen, for at denne organiske forbindelse kan blive en realitet. Først og fremmest fremhæves det, at der skal være én samlet børneskole for alle landets børn, altså en enhedsskole.⁸² Samtidig understreger Søyland, at niveauet i denne skole skal være således at: ”... *ikke højere skal Maalet være end, at et normalt udviklet Barn ved Flid og Opmærksomhed uden Overanstrengelse kan naa det*”. Yderligere skal folkeskolens forløb tilrettelægges således, at den højere almenskole ikke bliver svækket i omfang. Dermed kan det ses at Søyland argumenterer for en bevarelse, eller endda forkortelse, af undervisningspligtens omfang, for at undgå en svækkelse af de højere almen-skoler ved, at disse får kortere tid med børnene. Klasseinddelingen skulle udelukkende foretages på baggrund af børnenes anlæg for undervisningen, og således ikke på baggrund af ”*Klassevæsen, Pengehensyn og Fordomme*”.

Til slut i det korte foredrag sammenfatter John Søyland foredraget i 2 teser:

⁸¹ VU 1896, s. 46-54

⁸² *ibid.* s. 47

”1. Baade af sociale og pædagogiske Grunde bør Bestræbelserne under Skolevæsenets Reformerings rettes mod det Maal, at Folkeskolen kan danne Forskole for den høiere Almenskole til omkring 12 aars alderen – altsaa de 6 første Skoleaar

*2. Arbejdes der med Forsigtighed mod dette Maal, vil Folkeskolen ikke alene derved hæves, men ogsaa den høiere Almenskoles Udvikling foregaa i naturlig og gavnlig Retning.”*⁸³

Opsummerende rummede dette foredrag således to af de punkter som senere blev indført i skoleloven af 1899. Først og fremmest argumenteres der imod en forlængelse af skolepligten. Tværtimod anser Søyland det som bedre med en forkortelse af skolepligten til 6 år. Derudover foreslås det, at klasseinddelingen udelukkende baseres på elevernes evner og anlæg for undervisningen.

Dette foredrag har været velkendt i brede skolekredse, da det var indledningsforedrag ved det 7. nordiske skolemøde i Stockholm 1895, hvor det må antages at en stor del af skolevæsenets fremtrædende personligheder, samt skoleinteresserede politikere var til stede.

Den 5. november 1895 afholdt Skoleinspektør Joakim Larsen et foredrag i ”Det pædagogiske Selskab” med titlen ”Det nye Skolelovsforslag”. Dette foredrag er gengivet i ”Vor Ungdom 1896”.⁸⁴

Joakim Larsens bidrag er særligt interessant, da han i perioden 1895-1900 var formand for Danmarks Lærereforening. Således må det formodes, at han i en vis grad fremfører DLF’s holdning til skolespørgsmålet. Udover at være formand for DLF, var Joakim Larsen også en højt anerkendt skolehistoriker, hvis værker om folkeskolens historie stadig benyttes i et vist omfang i dag. Ifølge den store danske encyklopædi var han tillige en skolepolitisk nøgleperson, som fik stor indflydelse på uddannelsesspørgsmål på landsplan.⁸⁵

Således er netop Joakim Larsens foredrag om skolelovsforslaget interessant, da Larsen i høj grad var en person der blev lyttet til, både i kraft af hans stilling som formand for DLF men også på grund af hans erfaring indenfor skolelovgivningens historiske udvikling.

Joakim Larsen indleder foredraget med en oversigt over de tidligere forsøg på at gennemføre en skolelov i det 19. århundrede. Denne gennemgang slutter med en konklusion der siger, at de

⁸³ VU 1896, s. 54

⁸⁴ VU 1896, s. 154-178

⁸⁵

http://www.denstoredanske.dk/Erhverv,_karriere_og_ledelse/P%C3%A6dagogik_og_uddannelse/Skolefolk/Joakim_Larsen

modstående retninger indenfor spørgsmålet efterhånden har nærmet sig hinanden på flere punkter. Disse punkter er Undervisningens indhold, Læreruddannelsen og Forskolesagen.⁸⁶

Som en kommentar til det skolelovsforslag som ministeriet fremlagde før skolelovsudvalget blev nedsat, nævner Joakim Larsen, at dette forslag i hovedsagen kun vedrører Lærernes lønninger og ansættelsesvilkår, børne- og klasse-antallet, undervisningstiden og fagene samt endelig bestemmelser om statstilskuddene til skolevæsenets.⁸⁷ Det vigtigste punkt er ifølge Larsen lærerlønnen, som er stort set uforandret siden loven af 1814, hvilket gør det nødvendigt med en generel lønstigning til lærerstanden. Dette område mødte kun begrænset modstand i rigsdagen, da det var svært at argumentere imod at lønnen var for lav. Kravet om en generel lønstigning for lærerstanden var også Danmarks Lærerforenings vigtigste arbejds punkt, helt fra foreningen blev dannet i 1874.⁸⁸ I forbindelse med debatten om lærerlønningerne kommer Joakim Larsen dog også ind på spørgsmålet om lærernes kaldelse. Endnu en af de væsentlige ændringer i loven, Mere interessant end selve lønstigningen, er en understregelse af nødvendigheden af et krav om egentlig læreruddannelse, både for lærere og lærerinder, for at kunne opnå ansættelse. Dette punkt understreger Larsen, at der er udbredt tilfredshed med i lærerkredse.⁸⁹ Dette skal naturligvis ses i lyset af, at en udelukkelse af de teologiuddannede kandidater vil medføre bedre jobmuligheder for de seminarieuddannede lærere i DLF. Dermed argumenterer Larsen for at kravet om en seminarieuddannelse vil styrke skolens faglighed, eftersom de teologisk uddannede kandidater mangler det pædagogiske grundlag, som seminaristerne har opbygget.

I det første skolelovsforslag fra ministeriet i 1895, som foredraget er baseret på, foreslås en nedsættelse af elevtallet til et gennemsnit på 35 elever per klasse. Larsen er umiddelbart tilfreds med denne kvotient, selvom han fremhæver 30 elever som en mere ønskværdig kvotient. Dog erkender han også, at dette ikke vil være muligt rent økonomisk.⁹⁰ Dermed er Larsen helt på linje med Bardenfleth, der formulerede sig på præcis samme måde ved præsentationen af forslaget. Dette forslag ligger således tæt på den endelige skolelov, der som nævnt fastsatte klassekvotienten til gennemsnitligt 37 elever.

⁸⁶ VU 1896, s. 156

⁸⁷ *ibid.* s. 157.

⁸⁸ *Ibid.* s. 159

⁸⁹ VU 1896, s. 169

⁹⁰ *Ibid.* s. 172

Derudover foreslås det, at antallet af undervisningstimer på landet skal fastsættes til 18 timer ugentligt og i byen til 21 timer ugentligt⁹¹, samt at skoleåret skulle strække sig over 41 uger.⁹² Dette er præcis den samme formulering, som blev en del af den endelige skolelov af 1899. Dette indikerer, at spørgsmålet om timetal ikke var et stort stridspunkt hverken i rigsdagen eller blandt lærerne, når ordlyden således kunne bevares igennem den række af revisioner, der blev udarbejdet i de følgende fire år.

De sidste to punkter som Joakim Larsen fremhæver fra dette tidlige lovforslag er, at forslaget søger at tildele skolekommissionen samt ministeriet større ”sagkyndighed”, hvilket skal være til gavn ved ansættelsen af nye lærere og ved behandlingen af generelle forhold for de enkelte skoler.⁹³ Denne øgede sagkyndighed skal opnås ved at give henholdsvis overlærerne i købstæderne, og første- og enelærerne på landet pligt til at give ”en skriftlig udtalelse om alle spørgsmål vedrørende undervisningen i den enkelte skole.”⁹⁴

Selvom dette forslag vil medføre at skolelærerens holdning til skolemæssige spørgsmål altid vil blive forelagt kommissionen, så mener Joakim Larsen dog, at dette kun er en lappeløsning, da det efter hans mening ville give mere mening, hvis læreren i stedet fik et sæde i skolekommissionen. Larsen understreger, at det må være logisk for enhver, at læreren er den nærmeste til at vide, hvad skolen kræver. Af denne grund argumenterer han ikke nærmere for dette punkt. Dog er Larsen tilfreds med at lærerne trods alt har fået stillet i udsigt, at de kan udtale sig omkring emner, der vedrører deres egen skole.⁹⁵ Endelig gennemgår Larsen lovforslagets budget, hvor det ses at Københavns kommune for første gang er medtaget i budgettet for den landsdækkende skolelov, i modsætning til tidligere hvor Københavns kommune havde en helt særskilt skolelov.

Denne gennemgang af Joakim Larsens foredrag er medtaget, da han i dette berører en lang række af de lovændringer, som senere ville blive stadfæstet i skoleloven af 1899. Hermed viser den både DLF's holdning til lovforslaget, samt giver et billede af hvor tidligt i debatten disse ændringsforslag blev stillet.

Opsummerende kan det ses, at Joakim Larsen omtaler en lang række af de væsentlige ændringer i Skoleloven af 1899. Det vil sige ændringen af klassekvotienten, antallet af undervisningstimer,

⁹¹ Som et gennemsnit over hele året.

⁹² VU 1896, s. 174

⁹³ *ibid.* s. 176

⁹⁴ *ibid.*

⁹⁵ *ibid.*

reglerne for ansættelse af lærere, ferier og fridages tilrettelæggelse samt endelig det økonomiske fundament for skolen.

Rigsdagsdebatten i 1896

Få måneder efter Joakim Larsens foredrag, d. 6. februar 1896, afgiver Folketingets skoleudvalg den første betænkning over ”*Forslag til Lov om Forandring i forskellige Bestemmelser angaaende Borger- og Almueskolevæsenet.*”.⁹⁶ I denne betænkning ses allerede en lang række af de væsentlige ændringer der blev til lov i 1899, hvilket betyder at senere lovforslag og betænkninger er mindre interessante, da disse primært vil være forhandlinger om at få vedtaget forslaget. Grundlaget for skoleloven, og primært de store ændringer, er allerede fastlagt på dette tidlige tidspunkt. I forbindelse med denne betænkning vedlagde udvalget en lang række bilag. Primært indlæg fra skolelærere i forskellige dele af landet, som gav deres holdning til kende omkring forskellige aspekter af forslaget. I betænkningen påpegedes det, at det først og fremmest var vigtigt at få nedbragt klassekvotienten, således at hver lærer højst måtte undervise 70 elever, mod tidligere 100. Da skolen som minimum skulle have 2 klasser betød denne ændring, at klassekvotienten ikke måtte være højere end 35 i gennemsnit. En yderligere nedgang ville være ønskværdig, men ikke økonomisk mulig. I samme afsnit modereres ordlyden, således at børnetallet i købstæderne fastsættes til ovennævnte 70 elever, eller 35 per klasse, mens det på landet fastsættes til 75 elever.⁹⁷ Dette elevtal vil give en klassekvotient på 37 i gennemsnit, hvilket stemmer overens med den endeligt vedtagne klassekvotient i 1899. Argumentet for dette angives, kortfattet, som en nødvendighed for at læreren kan yde tilstrækkelig god undervisning til alle eleverne. Yderligere foreslås det i betænkningen, at skolekommissionens opbygning skal forandres, således at den efterfølgende skal vælges af kommunens beboere. Dette er tænkt som en styrkelse af det faglige niveau i skolekommissionerne i de forskellige kommuner, når folk med en egentlig interesse i skole spørgsmål lettere kan vælges ind i kommissionerne. Samtidig foreslås det, at disse styrkede skolekommissioner bliver tildelt indstillingsretten ved besættelsen af lærerembeder, således at det for fremtiden bliver de kommunalt valgte kommissioner der varetager ansættelsen af nye lærere, frem for en statslig instans. Efterfølgende foreslås det, at skolekommissionerne skal varetage opgaven med at sanktionere familier, som holder deres børn borte fra skolen, mulkteringen. Samtidig bliver reglerne for dette ændret, og skærpet.⁹⁸

⁹⁶ RT 1895-96 tillæg B, sp. 593-692

⁹⁷ RT 1895-98, tillæg B, sp. 595

⁹⁸ *ibid.*

Hele reformen af Skolekommissionens opbygning og arbejdsområde bliver fremhævet som et forsøg på at styrke fagligheden i skolen, således at det er eksperter i skolespørgsmål der får indflydelse på skolens opbygning i de enkelte kommuner, frem for lokalpolitikere og præster som måske ikke har en egentlig interesse for skoleområdet.

Det sidste punkt, som udvalget fremhæver som indledning til betænkningen, er spørgsmålet omkring finansieringen af skolevæsenet. Det vigtigste i denne sammenhæng, er at udvalget foreslår at staten for fremtiden skal yde direkte økonomisk støtte til skolerne, både offentlige og private. Støtten skal målrettes mod lærerlønninger, således at kommunerne stadig har ansvaret for skolebygninger og materialer. Dette gøres for at sikre, at lærernes vilkår ikke forringes, fordi skolebygningerne skal moderniseres og nyt materiale skal indkøbes.⁹⁹

Dermed kan det ses, at de punkter som skolelovsudvalget selv fremhæver som mest presserende, også er at finde på listen over væsentlige endelige ændringer;

1. De skærpede regler i forhold til overtrædelse af undervisningspligten
2. Klassekvotienten nedsættes til 35 i købstæderne og 37 på landet
3. Kommunerne får ansvaret for ansættelsen af nye lærere
4. Staten skulle yde direkte støtte til skolerne, også til de private.

Alle fire punkter er, i tillempet form, at finde i den endelige skolelov, hvilket må indikere at disse ikke var de store stridspunkter i skolelovsudvalget, eller i hvert fald at uenigheden hurtigt blev fjernet, samt at de også blev accepteret i rigsdagen.

Udover disse særligt fremhævede punkter ses flere andre punkter også allerede på dette tidlige tidspunkt i forslaget.

Undervisningspligten blev foreslået fastsat til 7 år, fra det 7. til det 14. år. Dog kunne undervisningspligten udvides til det 15. år i de tilfælde, hvor barnet var ”*forsømt eller daarligt begavet*”.¹⁰⁰

Dette punkt var der uenighed om i udvalget, idet et mindretal stillede forslag om at lade undervisningspligten ophøre ved 13-års alderen.

Et flertal i skolelovsudvalget foreslår at indføre en paragraf, som blandt andet skal sikre anskaffelsen af lærebøger til fattige børn.¹⁰¹ Dette er punkt 5 på listen over væsentlige ændringer.

⁹⁹ RT 1895-98, tillæg B, sp. 600

¹⁰⁰ *ibid.* sp. 602

En ændring som Kruchov tilskriver socialdemokratiet. Dette flertal består af: Berntsen, J.C. Christensen, Guldbrandsen, Henriksen, H. Holm, Kvist, P. Madsen, K Pedersen, Sloth og G. Sørensen. Således ses det, at det socialdemokratiske medlem af udvalget, K.M. Klausen ikke er med-forslagsstiller til dette forslag, som ellers fremhæves som en socialdemokratisk mærkesag. Samtidig foreslår K.M. Klausen, at der skal være fællesspisning for alle børn til frokost hver dag, samt at staten og kommunerne i fællesskab skal betale for dette, i de tilfælde hvor forældrene ikke selv har råd til det.¹⁰² Endelig stiller et flertal, anført af J. C. Christensen, forslag om en fagrække indeholdende: ”Mundtlig og Skriftlig Dansk(mindst 300 Timer om Aaret i hver Klasse), Religion paa Grundlag af Bibelhistorie, Skrivning og Regning, Historie, Særlig Fædrelandets og dets nordlige Nabolande og en Oversigt over den almindelige Geografi samt Sang”. Derudover foreslog samme flertal, at Gymnastik og kvindeligt håndarbejde skulle placeres udenfor den almindelige skoletid, men dog være obligatoriske. Endelig foreslog flertallet, at det skulle være op til den enkelte skole, i udarbejdelsen af skoleplanen, at beslutte om naturkundskab, tegning, sløjd og kvindelig husgerning skulle være obligatoriske fag på den givne skole.¹⁰³

For at opsummere så var den endeligt vedtagne fagrække i 1899: Mundtligt og skriftlig dansk, religion, skrivning, regning, historie, geografi, sang, tegning, kvindelig husgerning og pige-gymnastik. Med andre ord en udvidet fagrække i forhold til den i 1896 foreslåede, med fagene tegning, kvindelig husgerning og pige-gymnastik som obligatoriske fag på alle skoler.

Denne første udvalgsbetænkning har således ændret en del på det ministerielle forslag. Blandt andet ved at indføre punktet omhandlende gratis bøger til børn af fattige forældre. Denne ændring er således blevet introduceret i udvalget i den relativt korte periode mellem nedsættelsen af udvalget og denne første betænkning.

Spørgsmålet om det faglige indhold i skolen var der stadig uenighed om, og i denne første udvalgsbetænkning var man endnu ikke kommet frem til den fagkonstellation, der blev endeligt vedtaget i 1899.

Dermed er der to områder som den kommende analyse vil have hovedfokus på: hvilken kilde der introducerede forslaget om støtte til fattige børns skolebøger, i perioden fra d. 9. oktober 1895 til skoleudvalgets første forslag d. 6. februar 1896. Samt spørgsmålet om fagkredsens opbygning, som

¹⁰¹ RT 1895-98, tillæg B, sp. 602

¹⁰² ibid. sp. 610

¹⁰³ ibid. sp 617

der endnu ikke er opnået konsensus omkring ved dette første udvalgsforslag. Mere specifikt, hvornår der opnås konsensus om at indlemme tegning, kvindelig husgerning og pige-gymnastik i den obligatoriske fagrække, samt hvordan dette forslag introduceres til udvalget.

Økonomisk støtte til fattige børn

Spørgsmålet om økonomisk støtte til fattige børn, mere specifikt gratis bøger, er et tiltag som bliver indlemmet i skolelovsforslaget allerede ved det første udvalgsforslag d. 6. februar 1896. Tiltaget bliver foreslået af et flertal i skolelovsudvalget, bestående af; Berntsen, J.C. Christensen, Guldbrandsen, Henriksen, H. Holm, Kvist, B. Madsen, K. Pedersen, Sloth og G. Sørensen.¹⁰⁴

Dette spørgsmål får kun begrænset opmærksomhed af lærestanden som helhed. Hverken Danmarks Lærerforening eller skribenterne i ”Vor Ungdom” agiterer for eller imod den økonomiske støtte. Derimod er kravet om økonomisk støtte, der kan sikre en lige skolegang for alle børn et emne, der indgår i Socialdemokraternes principprogram fra 1888, som er det senest udgivne op til skolelovens vedtagelse.¹⁰⁵ Således lyder punkt 25 i principprogrammet som følger: ”*Indførelse af Heldagsskoler. Staten drager Omsorg for, at der ydes hvert Barn i Kommuneskolerne gratis og fuld Kost. Skolemateriellet leveres gratis.*”

Selvom principprogrammet ikke skelner mellem fattige og velhavende børn, så bliver denne begrænsning indført i skolelovsforslaget, således at den økonomiske byrde for staten kan begrænses, samtidig med at skellet mellem rig og fattig bliver udlignet en smule.

Den foreslåede formulering i forslaget fra d. 6. februar 1896 lyder som følger: ”*De læremidler, der kun bruges paa Skolen, anskaffes til samtlige Børn for Kommunens Regning. For fattige Børns vedkommende er det samme Tilfældet med de øvrige Læremidler. Om anskaffelse af Læremidler gør Skolekommissionen indstilling til Kommunalbestyrelsen efter Forslag fra Læreren.*”

Dermed lever forslaget op til socialdemokratiets principprogram, hvor alle skal have adgang til læremidler, samtidig med at der bliver indført udvidet støtte til de fattige børn.

Denne formulering overføres stort set ordret til den endelige lov i 1899 med ordlyden: ”*De læremidler, der kun bruges paa Skolen, anskaffes til samtlige Børn for Kommunens Regning. Til fattige Forældres Børn anskaffes også de øvrige Læremidler for Kommunens Regning.*”¹⁰⁶

¹⁰⁴ RT 1895-98, tillæg B, sp. 617

¹⁰⁵ Program for Det danske Socialdemokrati af 14. juli 1888

¹⁰⁶ Lov om Forskellige forhold vedrørende Folkeskolen, 1899. § 10

Det er interessant at et af de mest fremtrædende socialdemokratiske medlemmer af skolelovsudvalget, K.M. Klausen ikke er en del af flertallet, der stiller dette forslag.

De førnævnte forslagsstillere er alle venstrefolk fra både den moderate og den radikale fløj i partiet, hvilket kan indikere, at der var bred opbakning til forslaget om at stille materialer til rådighed for fattige børn i Venstre. En forklaring på, at K. M Klausen ikke står som forslagsstiller til et punkt, der i høj grad også er socialdemokratisk politik, kan være for at gøre det lettere for Højre at acceptere forslaget, såfremt det blev stillet af medlemmerne af Venstre, som trods alt var en mere anerkendt samarbejdspartner end de socialistiske politikere.

Da skolelovsudvalget afgiver sin anden betænkning den 6. november 1896 bruger udvalgsformand J.C. Christensen lidt af sin taletid til at kommentere på netop dette punkt.

Han argumenterer for forslaget ud fra, at det er en lille ændring, som dog kan få stor betydning for de fattigste i landet, så han håber at alle kan acceptere denne tilføjelse uden videre.¹⁰⁷ I den efterfølgende debat anmoder G. Christiansen formanden for udvalget om at uddybe, hvordan ”fattige forældre” skal defineres. Han ønsker at få understreget at ”fattige forældre” ikke kun dækker over familier, der har modtaget fattighjælp, men alle der måtte betegnes som fattige, uanset om de får støtte af staten.

Eftersom lærerstanden som helhed ikke værdiger spørgsmålet om materialer til fattige børn stor opmærksomhed, samtidig med at det er mindre sandsynligt, at forældrene til de fattige børn selv har været i stand til at kæmpe for midler til børnenes skolegang, så må det antages, at dette forslag primært blev til som et politisk projekt.

Mens Socialdemokratiet som sagt har medtaget spørgsmålet om gratis skolemateriale i principprogrammet af 1888, så er dette punkt ikke at finde i Venstres reformprogram fra 1889.¹⁰⁸ Dog påpeges det heri at gratis bispisning af børn i almueskolen vil være ønskværdigt.¹⁰⁹

Meget tyder således på, at Venstres medlemmer af skolelovsudvalget, og de socialdemokratiske ditto, er kommet til enighed omkring disse to punkter, hvorefter det ovennævnte flertal i skoleudvalget har fremstillet forslaget, dog uden at medtage det socialdemokratiske udvalgsmedlem Klausen. Denne fremgangsmåde var mulig, da der ville være flertal i udvalget for forslaget selv uden Klausens direkte opbakning.

¹⁰⁷ RT 1896-97 s. 971

¹⁰⁸ <http://www.kb.dk/pamphlets/dasmaa/2008/feb/partiprogrammer/da/object15091/>

¹⁰⁹ Ibid.

Eftersom der ikke bliver taget referat af udvalgsmøder, er det ikke muligt at konkludere endegyldigt på grundlaget for at forslaget blev stillet af den givne gruppe, da det ikke bliver fremhævet ved selve forslagsstillingen, eller i andre benyttede kilder.

Under alle omstændigheder tyder manglen på opmærksomhed blandt lærerstandens medlemmer på, at punktet om gratis materiale til fattige børn blev indført i skoleloven som et politisk, og ideologisk, projekt i et samarbejde mellem Venstre og Socialdemokratiet.

Dette samarbejde mellem Venstre og Socialdemokratiet kan være et forsøg på at styrke forholdet mellem partierne, således at der lettere kan opnås kompromiser om andre aspekter af skolelovgivningen, hvor partierne måske er mere uenige. Dette vil være sket i erkendelse af lovens vigtighed, hvor et fælles grundlag for visse dele af loven burde medføre bedre betingelser for at partierne også kunne samarbejde på andre områder.

Fagrækken

I skoleloven af 1899 bestod fagrækken i byskolen af: Dansk(mundtlig og skriftlig), Religion, Skrivning, Regning, Historie, Geografi, Sang, Tegning, Kvindelig håndgerning, og drengegygnastik. Derudover kunne naturkundskab, sløjd, pigegygnastik, kvindelig husgerning, matematik samt levende sprog optages i undervisningsplanen hvis den lokale skolekommission ønskede dette.

I landsbyskolen bestod fagrækken af: Dansk(mundtlig og skriftlig), Religion, Skrivning, Regning, Historie, Geografi, Sang og drengegygnastik, samt kvindelig håndgerning(hvis en lærerinde var ansat indenfor skoledistriktet til at varetage dette). Derudover kunne naturkundskab, Sløjd og pigegygnastik optages i fagrækken på samme måde som tilvalgsfagene i byskolen.¹¹⁰

Som beskrevet ovenfor adskiller fagrækken ved byskolen sig fra det ministerielle forslag af d. 9. oktober 1895 ved, at Tegning blev obligatorisk, hvor det i det ministerielle forslag var på listen over fag, som skolekommissionen kunne ophøje til obligatorisk fag. Omvendt var både pigegygnastik og naturkundskab angivet som obligatoriske fag i det ministerielle forslag, hvilket i stedet blev gjort til fag, skolekommissionen kunne ophøje til obligatoriske.

¹¹⁰ Skoleloven af 1899, § 10

Med hensyn til fagkredsen på landet, var forskellene at naturkundskab og pige-gymnastik blev tilvalgsfag efter skolekommissionens indstilling, hvor de i det ministerielle forslag var obligatoriske.

Således er det mest interessante emne i forbindelse med fagrækken, hvad der medførte skiftet i naturkundskab og pige-gymnastik. Om det var foranlediget fra politisk hold, eller på grund af argumenter fra lærernes side. Sekundært skal det samme spørgsmål undersøges i forhold til tegning.

I det første forslag fra folketingets skoleudvalg bliver fagrækken opstillet som følger: Dansk, Religion, Skrivning, Regning, Historie, Geografi, med Gymnastik og så vidt muligt kvindeligt håndarbejde som de sidste obligatoriske fag. Derudover skal naturkundskab, tegning, sløjd og kvindelig husgerning være mulige obligatoriske fag, på skolekommissionens foranledning.¹¹¹

Dermed er ændringen af pige-gymnastik og naturkundskab allerede indført i lovforslaget på dette tidlige tidspunkt, mens tegning stadig står som et ”valgfag”. Desværre er der ikke givet en nærmere begrundelse for de beskrevne ændringer i betænkningen.

Det skal nævnes, at forslaget om opprioritering af gymnastik meget vel kan være et krav fra Venstre, idet partiet i sit reformprogram fra 1889 skriver at: ”Der bør i Skolen lægges Vægt paa Legemsøvelser og Uddannelse af praktisk Sands og Færdighed”.¹¹² Dermed kan det ses, at netop idræt var en vigtig del af skolens virke for Venstre. Dette kan være en del af forklaringen på denne ændring i forhold til Højre-ministeren Bardenfleths forslag. I den anden betænkning fra skolelovsudvalget, den 6. november 1896, er paragraffen om fagrækken uændret i forhold den første betænkning. Således er tegning stadig opført som et ”valgfag” og ikke et obligatorisk fag.¹¹³ I debatten om den anden betænkning af 6. november 1896 foreslås det for første gang, at tegning skal være et obligatorisk fag. G. Christiansen foreslår dette under henvisning til, at det er et stort ønske blandt landets håndværkere, hver gang de mødes for at diskutere mulighederne for at forbedre standens forhold.¹¹⁴ Der fremkommer dog ingen kommentarer til dette forslag under den efterfølgende debat, ligesom forslaget ikke kommer til afstemning. Heller ikke ved 3. behandlingen blev der ændret i fagrækken. Ændringen af Tegning til obligatorisk fag indtræder i landstingets skoleudvalgs betænkning mellem første og anden behandling i landstinget den første december 1897.¹¹⁵ Dette er således en langt senere ændring end ændringer af pige-gymnastik og

¹¹¹ RT 1895-96 Tillæg B, sp. 617

¹¹² Reformprogram udarbejdet af Overbestyrelsen for Venstres Organisation, oktober 1889

¹¹³ RT 1896-97 Tillæg A, sp. 2307

¹¹⁴ RT 1896-97 sp. 998

¹¹⁵ RT 1897-98 Tillæg B. Sp 41

naturkundskab. Ydermere er ændringen som sagt foretaget i landstinget frem for i folketingets udvalg. Denne ændring forklarer Goos meget kortfattet som værende en ændring, der honorerer et stort ønske fra købstædernes side. Et ønske som udvalget ikke så nogen grund til ikke at efterkomme.¹¹⁶ Sthyr medgiver i den efterfølgende debat, at dette er et reelt ønske, hvorfor han ikke vil gå imod det. Dog er han betænkelig ved det højere timeantal denne ændring vil medføre.¹¹⁷ Ændringsforslaget blev da også vedtaget uden afstemning. Det uddybes ikke nærmere hvornår og hvordan dette stærke ønske fra købstæderne er blevet forelagt landstinget, samtidig med at det kan undre at emnet kun er forelagt landstinget, og som sådan ikke nævnes i folketingets debat om skoleloven.

Skoleinspektør, og formand for DLF, Joakim Larsen giver d. 18. februar 1896 endnu et foredrag om skolelovsforslaget i ”Vor Ungdom”. I dette foredrag kommenterer han på den udvikling loven har gennemgået siden hans sidste foredrag d. 5. november 1895. Dermed giver Larsen i dette foredrag, i kraft af sit formandskab i DLF, lærernes officielle holdning til de seneste ændringer i lovforslaget.¹¹⁸

Hovedfokus i foredraget er på spørgsmålet om lærerlønningerne, og sekundært om klassekvotienten. De to punkter lærerne uden sammenligning anså for vigtigst i lovforslaget. Men til sidst i foredraget kommer Joakim Larsen også kortfattet ind på de andre ændringsforslag, herunder fagrækken.

Overordnet set er Larsen, og dermed DLF, bestemt ikke tilfredse med de ændringer som skolelovsudvalget har fremlagt, således udtaler han at: ”*Med Hensyn til Undervisningsfagene maa det anses for mindre heldigt, at Forskellen mellem Købstad- og Landsbyskoler er ophævet, og at Naturkundskab er bleven til et frivilligt Fag, medens det var obligatorisk i Regeringens Forslag.*”. På samme måde kritiserer han beslutningen om at nedprioritere kvindeligt håndarbejde fra obligatorisk til valgfrit fag, samt den tilsvarende opprioritering af pigegymnastik til obligatorisk fag i landsbyskolen.¹¹⁹

Dog anser han det som et fremskridt for kvinderne, at pigegymnastik gøres obligatorisk, eftersom dette vil skabe mere beskæftigelse til lærerinderne.¹²⁰

¹¹⁶ RT 1897-98 Landstinget sp. 914

¹¹⁷ RT 1897-98 Landstinget sp. 923

¹¹⁸ VU 1896, s. 339-351

¹¹⁹ ibid. s. 345

¹²⁰ ibid. s. 351

Dermed ses det, at lærerforeningen taler imod de ændringer i fagrækken som skolelovsudvalget har foreslået, i forhold til det første ministerielle forslag.

Dette ses også i den debat der fulgte efter Joakim Larsens foredrag, hvor blandet andet Skoleinspektør L. Wiggers¹²¹ udtaler at: ”Jeg tror at ramme den almindelige Mening, naar jeg siger, at Udvalgets Betænkning, Lovforslaget i dets foreliggende Form og hele den Behandling, som førte til dette Resultat, har været en Skuffelse for alle Skolens Venner”.¹²²

Mens debatten således er fokuseret på lønningerne, så ligger det dog fast, at lærerstanden som helhed ville have foretrukket det ministerielle forslag til en fagrække, frem for det reviderede forslag som skolelovsudvalget fremlagde, og som i sidste ende blev vedtaget i skoleloven af 1899. Om dette forhold udspringer af konservatisme i lærerstanden, eller en reel overbevisning om, at de ændrede forhold vil være dårligere for eleverne er uklart, men det mest sandsynlige må antages at være en kombination af disse to forhold.

Da det således ikke er lærerne der, i lighed med lovændringen der gav fattige børn gratis skolemateriale, ønsker at ændre fagrækken fra det ministerielt foreslåede, så må det antages at denne ændring også er foretaget fra rent politisk hold. Som nævnt ovenfor fravalgte skolelovsudvalget at uddybe grundlaget for ændringen af fagrækken i den første betænkning fra udvalget, hvor fokus i stedet var på lærerlønninger og klassekvotienten. Dermed kan det kun blive til spekulation om, hvorfor ændringerne blev foretaget på dette tidlige tidspunkt, men et bud kan være at naturkundskab blev nedprioriteret, for at mindske den samlede arbejdsbyrde for både elever og lærere, for derved at give mere undervisningstid til de andre fag i fagrækken. Samtidig er det overvejende sandsynligt at opprioriteringen af pigegymnastik var et ønske fra Venstre, som et led i deres kamp for at styrke folkesundheden generelt.

Opsamling

Som beskrevet ovenfor er de to væsentlige ændringer i skoleloven af 1899, som ikke blev overført direkte fra det ministerielle forslag af d. 9. oktober 1895; økonomisk hjælp til fattige familier samt fagrækkens sammensætning. Disse er tilsyneladende ikke blevet formuleret på baggrund af et udtalt ønske i lærerstanden som helhed, men tværtimod som rent politiske beslutninger i rigsdagen.

¹²¹ Laurits Theodor Otto Wiggers, Skoleinspektør og formand for DLF's københavnske kreds. Konservativ lokalpolitiker

¹²² VU 1896, s. 348

Spørgsmålet omkring økonomisk hjælp til fattige familier nævnes ikke på noget tidspunkt i de skolefaglige tidsskrifter, hvilket understreger at medtagelsen af dette udelukkende var en politisk beslutning. Selvom kun Socialdemokratiet nævner punktet direkte i et principprogram, så medgiver Venstre dog, at det offentlige skal give tilskud til folkeskolen i en sådan grad at *”alle folkets børn kunne være tjente med at søge den”*, dermed må det anses for sandsynligt at Venstre og Socialdemokratiet ville kunne enes om at indføre dette punkt, på trods af at det Socialdemokratiske medlem af udvalget ikke står som forslagsstiller, som forklaret ovenfor.

I spørgsmålet om fagrækkens indhold er folkeskolelærerne mere engagerede. Således er DLF, ved Joakim Larsen, principielt imod de ændringer som skolelovsudvalget foreslår med hensyn til pigegymnastik og naturkundskab, uden at de dog anser dette som værende de mest kritiske ændringer i skolelovsforslaget. I det hele taget virker lærerstanden som helhed, til at være villige til at acceptere de fleste ændringer i skolelovsudvalgets betænkning, hvis dette fører til en gennemførelse af de to ændringer som DLF anser som vigtigst, forøgelsen af lærerlønningerne og klassekvotientens nedbringelse.

Således afslutter Joakim Larsen sit foredrag med følgende udtalelse: *”Som disse skal jeg sluttelig nævne: Lønningsforbedringen, Nedsættelsen af Børnetallet, Ophævelse af 13 Aars Udskrivningen, Lærerens Deltagelse i det stedlige Skolevæsens Ordning og et forbedret Mulktsystem. Alene disse Reformer vilde føre den offentlige Skole et betydeligt Skridt fremad.”*¹²³

Med andre ord ville DLF acceptere indholdet af skoleloven hvis blot disse forhold blive adresseret.

Dermed må en konklusion på DLF's indflydelse på de væsentlige ændringer i skoleloven af 1899 være, at DLF som organisation havde meget begrænset indflydelse på udvalgets arbejde. Ganske vist blev lærerstanden på et tidligt tidspunkt i forløbet spurgt til råds omkring loven, men i sidste ende var der udpræget skuffelse over den udformning som loven fik. Dog var der ifølge Kultusminister Sthyr et stort ønske om at indføre tegning som obligatorisk fag, men der er udelukkende hans ord for dette, samtidig med at emnet ikke berøres i de skolefaglige tidsskrifter der har været til rådighed til dette speciale.

¹²³ VU 1896, s. 347

DLF anså officielt ikke loven som en komplet fiasko, men lærerne ville have foretrukket hvis der var blevet fokuseret på at få gennemført de reformer de anså som vigtigst, og at man derved havde ventet med at starte arbejdet med de mere kontroversielle dele af lovforslaget. Med andre ord ville en opdeling af loven i en lønningslov og en reformlov have været ønskværdig. Et ønske som også politikere gav udtryk for ved flere lejligheder i rigsdagen.

Hele forløbet har vist, at selvom DLF blev spurgt til råds om lovens indhold, så var det i høj grad fra politisk hold, at det faktiske indhold i skoleloven af 1899 blev fastsat. Lærerstanden så sig ikke i stand til at gennemtvinge ændringer, og var i det hele taget tilbageholdende med kritikken af rigsdagens arbejde. En del af forklaringen er naturligvis, at en meget stor del af skolevæsenets finansiering blev tildelt fra statskassen, dermed har der sandsynligvis været frygt for, at en alt for højlydt kritik af regeringen kunne få indflydelse på skolevæsenets bevillinger på finansloven.

Med andre ord er lærerstandens indflydelse på 1899 loven stærkt begrænset. Den efterfølgende analyse af 1903 loven og 1937 loven vil forsøge at vise den udvikling der har været i DLFs indflydelse på lovgivningsarbejdet indenfor skoleområdet.

Skoleloven af 1903

Afsnittets struktur

Dette afsnit vil, i lighed med det foregående afsnit omhandlende skoleloven af 1899, indeholde en gennemgang af selve indholdet i loven, samt de væsentlige ændringer i forhold til tidligere skolelove. I modsætning til foregående afsnit vil den historiske kontekst ikke blive gennemgået i detaljer igen, da den i al væsentlighed er identisk med konteksten omkring loven af 1899. Dog skal det nævnes, at systemskiftet indtraf i denne periode, således at Venstre overtog den formelle regeringsmagt d. 24. juli 1901. Dog havde Venstre været det markant største parti også før systemskiftet.

Litteratur og kilder

I lighed med foregående afsnit om Skoleloven af 1899 er kildematerialet DLF's medlemsblad, "Folkeskolen", som indtil 1903 stadig er et månedsblad, med begrænset omfang, samt "Vor Ungdom", der har væsentlig fokus på aspekter af Skoleloven af 1903s indhold, specielt fra 1902 og fremefter. Udover disse to tidsskrifter vil Rigsdagstidende igen blive den primære kilde til forhandlingerne om loven fra politisk side.

Med hensyn til litteratur vil særligt "Udannelseshistorie 2003"¹²⁴ – en jubilæumsudgave af tidsskriftet i anledning af Skoleloven af 1903s 100 års fødselsdag være anvendelig, samt "GL 100" – Et historisk værk om GLs virke fra 1890 og frem til 1990, med et længere afsnit om netop Skoleloven af 1903.¹²⁵

Indholdet af Skoleloven af 1903

Loven af 1903 om højere alment skoler søgte at skabe en direkte forbindelse mellem børneskolen og den højere alment skole. Dette forsøg på at skabe en enhedsskole, blev ikke den succes som lovgiverne havde håbet, men lovens hensigter blev fulgt op i de senere skolelove.

Selve opbygningen blev en 4-årig mellem skole, efterfulgt af en etårig realklasse eller en 3-årig gymnasieklasse. Således ville et skoleforløb med 1903 loven strække sig fra 7-års alderen og frem til enten 12-13-års alderen, hvor folkeskolen kunne afsluttes, eller frem til 14-15-års alderen hvor mellem skolen kunne afsluttes, eller frem til 15-16-års alderen hvor realskolen kunne afsluttes, eller

¹²⁴ Skovgaard-Petersen, Vagn og Riis Larsen, Børge, 2003

¹²⁵ Bryld mfl. 1990

endelig 17-18-års alderen hvor gymnasiet kunne afsluttes.¹²⁶ Denne strukturelle ændring var den del af loven der fik størst betydning for grundskolen og dennes ansatte.

Væsentlige ændringer i Skoleloven af 1903

Carsten Kruchov fremhæver i forbindelse med gennemgangen af 1903-loven, at denne lov stort set ikke ændrede ved landsbyskolens forhold i praksis.¹²⁷ På trods af at børnene i landsbyskolen i princippet havde mulighed for at fortsætte i mellemskolen, så var det kun sjældent en praktisk mulighed, da det sjældent var muligt for eleven at nå frem til en købstadsskole i tide til at modtage undervisningen, på en daglig basis.

Dermed kom 1903-loven, ifølge Kruchov, til at fremstå som et bindeled mellem byskolen og de højere almenskoler, som i høj grad skulle gøre det mere attraktivt for børnene at fortsætte med en videre uddannelse efter skolepligtens ophør.

På trods af, at loven kun i ringe grad tillod børn fra landsbyskolerne at fortsætte i skolesystemet, så var der dog formel lighed mellem børnene på landet og i byen, og mellem rig og fattig, således at alle kunne søge videre uddannelse, hvis de måtte ønske det.¹²⁸

1903-loven havde i al væsentlighed tre hovedpunkter; Første punkt er ”Den tredje vej”, den nysproglige gren af gymnasiet. Andet punkt er Enhedsskolen, i den forstand at der skulle være sammenhæng mellem de forskellige stadier i uddannelsen. Det tredje hovedpunkt var Fællesskolen, hvor drenge og piger blev undervist sammen, af både mandlige og kvindelige lærere.

Opstillet i punktform er de væsentlige ændringer således:

1. indførelsen af ”Den tredje vej”
2. Den strukturelle opbygning af det samlede skolevæsen, Enhedsskolen.
3. indførelsen af fællesundervisning for begge køn

Af disse tre punkter kan kun punkt to, Enhedsskolen, siges at have haft direkte indflydelse på folkeskolen ved lovens vedtagelse, hvorfor dette punkt vil være fokus i arbejdet med skoleloven af 1903.

¹²⁶ Nellesmann 1966, s. 128

¹²⁷ Kruchov mfl. 1985, s. 267

¹²⁸ ibid.

Diskussion af forløbet op til lovens vedtagelse

Gennemgang af lovgivningsforløbet

Den tidligste ansats til en ændring af alment skoleloven kom så tidligt som 1879, hvor ministeriet J.C.H. Fischer udbad sig en betænkning over en række spørgsmål fra statsskolerne, samt Herlufsholms rektorer. Spørgsmålene omhandlede primært ændringer i undervisningsplanen af 1871.¹²⁹ Denne rundspørge førte til et opfølgende møde i 1881, under den nye kultusminister J.F. Scavenius, hvor både spørgsmål om undervisningsplanen, men også mere almene emner, som den overordnende tvedeling, blev drøftet. Efterfølgende blev der fra ministeriets side udsendt et forslag til en ny lov om undervisningen i de lærde skoler. Denne blev forelagt rektorerne på statsskolerne samt de lærde privatskoler, den 13. oktober 1881.¹³⁰ På trods af begrænset tilslutning til forslaget, blev det alligevel officielt forelagt som et ”*Forslag til en Lov om Undervisningen i de lærde Skoler*”. Dette forslag blev dog hurtigt afvist af folketinget. Et mere vidtrækkende forslag blev stillet i 1885, blandt andet med forslag til et udvidet samarbejde mellem grundskolen og den højere skole. Dette forslag blev afvist før første behandlingen i Landstinget.¹³¹ Først i 1891 blev der igen fremsat en betænkning omkring en ny lovgivning om den højere skole. Denne gang omhandlende betænkningen udelukkende den højere skole, uden at der var fokus på forbindelsen til grundskolen. Arbejdsudvalget medlemmer frarådede dog selv at gennemføre reformen, grundet det daværende politiske klima.¹³²

I 1898 påbegyndtes reformarbejdet igen, og denne gang blev der fokuseret på muligheden for en samlet undervisningslov, der kunne binde de højere uddannelser sammen med folkeskolen. Grundlaget for Alment skoleloven var et ønske om ”en tredje vej” for ungdommen efter grundskolen, som blev forelagt regeringen i december 1898 af en sammenslutning af skoleledere i København.¹³³ Denne tredje vej skulle være et alternativ til de to eksisterende, den sproglig-historiske og den matematisk-naturvidenskabelige.¹³⁴ Den nye tredje vej skulle således være en nysproglig linje, med vægt på Fransk, Tysk og Engelsk. De eksisterende retninger blev i oplægget til loven betegnet som værende for målrettede mod videre studier, frem for alment dannende, som hensigten oprindeligt havde været, specielt ved den matematisk-videnskabelige linje. Derudover anså det som et stort

¹²⁹ RT 1902-1903, tillæg A sp. 2928

¹³⁰ RT 1902-1903, tillæg A sp. 2919ff

¹³¹ RT 1902-1903, tillæg A, sp. 2931

¹³² RT 1902-1903, tillæg A sp. 2934

¹³³ VU 1899, s. 621-634

¹³⁴ *ibid.*

problem, at eleverne skulle vælge studieretning i en for ung alder, 13-14 års alderen, hvilket medførte at mange valgte forkert. Endelig mente sammenslutningen af skoleledere, at eleverne simpelthen var overbebyrdede med den eksisterende højere skolelov.¹³⁵

Kultusminister Sthyr fremlagde det første ministerielle forslag til en alment skolelov den 6. december 1899. Dette forslag vil således blive brugt som den indledende basis for den efterfølgende analyse. I sin redegørelse for det ministerielle forslag forklarer Sthyr, at han allerede havde taget initiativ til, i samarbejde med ”forskellige Skolemænd og Professorer ved Universitetet”¹³⁶ at undersøge muligheden for at oprette en ”tredje afdeling” med fokus på levende sprog og matematik. Samtidig med at dette arbejde stod på, blev han kontaktet af den ovennævnte sammenslutning af privatskoleledere, som stillede et lignende forslag, dog med mere fokus på naturfagene og matematik, end levende sprog.¹³⁷ Sthyr forklarer efterfølgende, at det arbejde han allerede havde udført, kombineret med skrivelsen fra skolelederne, medførte, at han indkaldte til et møde i København mellem samtlige rektorer i landet, samt fire af bestyrerne fra de private skoler i København samt undervisningsinspektionen fra de lærde skoler, for at diskutere og forhandle muligheden for en reform af den højere skole.¹³⁸ Dette møde blev angivet som grundlaget for det ministerielle ”*Forslag til Lov om Forandringer i Lov af 1ste April 1871 om Undervisningen i de lærde Skoler i Danmark m. m.*”. Således er det ministerielle forslag, ifølge ministeren, skabt i samråd med lærerstanden i Danmark, selvom skrivelsen udelukkende var formuleret af en gruppe af rektorer, og derfor næppe kan ses som værende repræsentativ for lærerstanden som helhed. Med hensyn til selve indholdet i det ministerielle forslag, så fokuseres der i høj grad på det rent faglige indhold i de eksisterende retninger på gymnasiet, samt den foreslåede tredje retning.

Efter førstebehandlingen i Landstinget i januar 1900 blev dette seneste lovforslag henvist til et udvalg, dette udvalg vil blive bearbejdet i et senere afsnit. Dette udvalg udarbejdede, i samarbejde med de lærde Skolers Lærerforening (senere gymnasieskolernes lærerforening), det forslag der blev forelagt Folketinget den 18. oktober 1902 af J.C. Christensen.¹³⁹ Efter mange timers debat om skoleloven, enedes man om at nedsætte et udvalg på 15 medlemmer til at bearbejde forslaget.¹⁴⁰ Udvalget blev nedsat den følgende dag. Medlemmerne blev på formandens forslag: ”J. Sørensen,

¹³⁵ RT 1902-1903, tillæg A sp. 2919ff

¹³⁶ RT 1899-1900, landstinget sp. 307

¹³⁷ RT 1899-1900, landstinget sp. 307

¹³⁸ RT 1899-1900, landstinget sp. 307

¹³⁹ RT 1902-1903, tillæg A sp. 2906ff

¹⁴⁰ RT 1902-1903, Folketinget I, sp. 753

Kvist, Guldbrandsen, K. Pedersen, Oscar Hansen, Doose, Jensen-Knudstrup, Ottosen, M. Larsen, Vilhelm Lassen, N J. Larsen, Aadal, Borgbjerg, K.M. Klausen og M. Madsen".¹⁴¹ Af disse havde særligt Ottosen, Venstremanden Søren Johan Ottosen, været meget aktiv i debatten under første behandlingen. Ottosen havde været fortaler for reformen, grundet den styrkelse af det danske sprog, som han antog, ville finde sted grundet den nysproglige linje. Ottosen var samtidig en personlig ven af J.C. Christensen, samt medlem af De lærde Skolers Lærerforenings bestyrelse.¹⁴² Derudover ses en række gengangere fra udvalget fra skoleloven af 1899, som Venstremanden Niels Guldbrandsen og den socialdemokratiske K.M. Klausen.

Den langt overvejende del af udvalgets medlemmer var tilknyttet Venstre-reformpartiet, med de resterende medlemmer fordelt på Venstre og Socialdemokratiet. Kun "M. Madsen" har det ikke været umiddelbart muligt at finde oplysninger om i de gængse biografiske opslagsværker.

Den 10. december 1902 afleverede udvalget sin første betænkning over forslaget,¹⁴³ Dette forslag dannede grundlag for lovens anden behandling den 13. december 1902. Udvalget havde kun foretaget mindre ændringer i forhold til det oprindelige udvalgs-lovforslag. Anden behandlingen forløb over tre dage, men den 16. december enedes man om et lovforslag, som kunne sendes i tredje behandling.

Allerede den 19. december påbegyndtes tredje behandlingen af lovforslaget. Forhandlingen blev relativt kortfattet, sammenlignet med de to foregående, da der efterhånden var opnået en høj grad af enighed om forslaget. Den begrænsede forhandlingstid har måske også været påvirket af, at formanden indleder mødet med at minde Folketinget om, at juleferien indtræffer når dagens forhandlinger er overstået.¹⁴⁴

I forhold til det foregående forslag, var der kun foretaget begrænsede ændringer, i forhold til enkelte spørgsmål omkring "pigeskolen". På trods af protester fra en vis Holm¹⁴⁵, så blev lovforslaget til sidst vedtaget enstemmigt med 83 stemmer i Folketinget.¹⁴⁶

Lovforslaget overgik herefter til Landstinget, som behandlede lovforslaget umiddelbart efter juleferien, den 8. januar 1903.

Ved præsentationen af lovforslaget opridser J.C. Christensen de tre hovedpunkter i lovforslaget; Første punkt er Den tredje vej, den nysproglige. Andet punkt er Enhedsskolen, i den forstand at der

¹⁴¹ RT 1902-1903, Folketinget I, sp. 754

¹⁴² Bryld mfl. 1990, s. 26

¹⁴³ RT 1902-1903, Tillæg B sp. 95

¹⁴⁴ RT 1902-1903, Folketinget I sp 2266ff

¹⁴⁵ Harald Emil Larsenius Holm, Cand.theol, opstillet i Odense Amts 8de Valgkreds for Venstre

¹⁴⁶ RT 1902-1903, Folketinget I sp. 2286

skulle være sammenhæng mellem de forskellige stadier i uddannelsen, uden at det dog blev til én samlet skole, hvor eleverne skulle tvinges igennem hele vejen. Dette opnås ifølge Christensen bedst ved, at lade eleverne overgå til den ”lærde skole” umiddelbart inden læren i fremmedsprog begynder, hvilket medfører at grundskolen afsluttes bedre, og overgangen til den lærde skole bliver mere logisk. Dermed vil der være en 4-årig mellemskole, efterfulgt af en 3-årig 3-delt overbygning. Denne 7-årige struktur skal eleven indgå i ved 11-årsalderen.¹⁴⁷

Det tredje hovedpunkt var Fællesskolen, hvor drenge og piger blev undervist sammen, af både mandlige og kvindelige lærere.¹⁴⁸ Der var en række mindre kritikpunkter mod lovforslaget, hvilket resulterede i nedsættelsen af et 15 mand stort udvalg til at udarbejde et ændringsforslag. De 15 mand blev udvalgt på mødet den følgende dag og bestod af: ”*Buhl, Carstensen, Ejning, Goos, Gundesen, Gustav Hansen, S. Jensen, Kofoed, Molkte-Lystrup, Nordby, Pagh, Rasmussen-Krøyerup, Rasmussen-Vanddamgaard, Reedtz-Thott og Sonne*”.¹⁴⁹ Gustav Hansen trådte efter kort tid ud af udvalget, og blev erstattet af Schultz.¹⁵⁰ Af disse er tidligere Kultusminister Goos fra Højre, Søren Jensen, Tage Reedtz-Thott fra Højre og Sonne de mest markante fra den foregående debat. Søren Jensen¹⁵¹ var også en meget aktiv debattør i forbindelse med skoleloven af 1899. Der kan ses det forventede Højre-flertal i landstingsudvalget, dog med flere medlemmer af Venstrereformpartiet og Venstre i udvalget.

Andenbehandlingen af lovforslaget blev indledt den 1. april 1903. Her blev det beskrevet hvordan den største uenighed omhandlede spørgsmålet om, hvornår Mellemskolen skulle afsluttes, om end flertallet var af den mening at lovens hidtidige ordlyd skulle bevares.¹⁵²

Derudover blev der ved denne behandling stillet forslag om at udtrykket ”ungdomsskolen” om den 3-årige overbygning blev ændret til ”Gymnasiet”.¹⁵³

En række mindre ændringer blev herefter vedtaget, og lovforslaget overgik til tredjebehandling. Tredje behandlingen blev indledt få dage senere, den 4. april 1903. De stillede ændringer blev godkendt uden afstemning. Efterfølgende var der ingen nævneværdig uenighed omkring lovforslaget som helhed. Dermed kunne der skrives til afstemning efter en kort ordveksling. Lovforslaget blev enstemmigt vedtaget med 38 stemmer¹⁵⁴

¹⁴⁷ RT 1902-1903, Landstinget sp. 471

¹⁴⁸ *ibid.* sp. 476

¹⁴⁹ RT 1902-1903, Landstinget sp. 560

¹⁵⁰ *ibid.* sp. 739

¹⁵¹ Søren Jensen, Venstrereformpartiet, skolelærer

¹⁵² RT 1902-1903, Landstinget, sp. 1523

¹⁵³ *ibid.* sp 1524

¹⁵⁴ *ibid.* sp. 1659

Lovforslaget blev efterfølgende sendt tilbage til Folketinget, som herefter havde det i eneste behandling den 7. april.¹⁵⁵ Der var heller ikke her væsentlig modstand mod lovforslaget, og det blev efter kort debat vedtaget med 72 stemmer for, 0 imod, 8 blanke stemmer og 31 fraværende folketingsmedlemmer.

”Med Lov om højere Almenskoler m.m.” af 7. april 1903 havde det danske skolevæsen fået gennemført en reform af hele skolevæsenet, til og med det 18. år, indenfor en periode på godt 4 år.

Som det ses af ovenstående gennemgang, så har den højere skoles repræsentanter tilsyneladende i betydeligt højere grad øvet indflydelse på Almenskoleloven, gennem samarbejde med rigsdagens udvalg, end folkeskolens repræsentanter gjorde på Skoleloven af 1899.

Skoleloven af 1903s udformning

Debatten blandt skolefolk 1898-1901

Gymnasielærernes Lærerforening, eller ”de lærde skolars lærerforening” som denne hed indtil 1916, havde endnu ikke et officielt tidsskrift, hvorfor eventuelle kommentarer til almenskolelovsforslagene må findes i de mere almene organer, som ”Vor ungdom” og til dels Danmarks Lærerforenings medlemsblad.

Forslaget om at indføre ”den tredje vej”, som ifølge Sthyr var grundlaget for det ministerielle lovforslag, er genoptrykt¹⁵⁶ i ”Vor Ungdom” 1899. I Sthyr’s kommentarer til forslaget angives det, at grundlaget for den tredje vej er at skabe et alternativ til de to bestående linjer for de elever, der ikke har særlige evner indenfor hverken matematikken eller græsk, men som dog er dygtige elever generelt set. Med andre ord betragtes den tredje vej som en generel uddannelse, i modsætning til de eksisterende specialiserede linjer.¹⁵⁷

Latinlærer Carl Frederik Linderstrøm-Lang kommenterer i ”Vor Ungdom” 1900 på indholdet af henvendelsen til ministeren. Ifølge Linderstrøm-Lang vil den tredje vej betyde, at den lærde skole ikke længere blot er en forskole til universitetet, men også kan fungere som en forskole til det praktiske liv. Dermed vil den lærde skole med indførelsen af den tredje vej ikke længere blot være en lærd latinskole, men ”En højere almenskole” som kan give den bedste undervisning til alle børn

¹⁵⁵ RT 1902-1903, Folketinget III, s. 441ff

¹⁵⁶ Originalen er indgivet til ministeren d. 23. december 1899

¹⁵⁷ VU 1899, s. 626

med anlæg for det, uanset om de ønsker at fortsætte på universitetet eller ej.¹⁵⁸ Linderstrøm-Lang ser denne udvikling som en ubetinget fordel for skolevæsenet. En udvikling, der giver en større sammenhæng mellem barneskolen, folkeskolen, og den højere skole. Dermed ser Linderstrøm-Lang den tredje vej som bindeleddet mellem de to skolevæsen. Det bindeled som skal kan skabe en enhedsskole. Med andre ord ser han enhedsskolen og den tredje vej som samhörrende begreber, således at den tredje vej vil medføre enhedsskolens fremme.

Med hensyn til det tredje punkt i ovenstående gennemgang, fællesundervisningen, så er der et enkelt indlæg i ”Vor Ungdom” 1898 omhandlende dette emne.¹⁵⁹ Indlægget er forfattet af Professor Axel Hertel¹⁶⁰

I artiklen påpeger Axel Hertel, at fællesundervisning nu er en realitet i 55 ud af 85 realskoler. Dette bruger han som argument for at fællesundervisningen efterhånden er normen frem for undtagelsen, på trods af at dette endnu ikke er en del af lovgivningen.

Hvis Hertel kan siges at have ret i sin argumentation, så er der tale om, at skoleloven af 1903 blot formaliserer den gængse praksis i spørgsmålet om fællesundervisning.

Samtidig påpeger Hertel, at det i langt de fleste tilfælde er tidligere drengeskoler, der siden har givet piger adgang til skolerne, og dermed skabt fællesskoler. I modsætning til skoler der er blevet oprettet som fællesskoler.¹⁶¹ Dette anser han som et problem, da det vil føre til, at pigerne bliver eksamineret på drengenes præmisser, hvilket han anser som værende uhensigtsmæssigt, i forhold til en skoleform der fra starten er målrettet mod begge køn.

Hertel argumenterer for at fællesundervisningen er en fordel for eleverne, idet den skaber bedre ”*moralsk Opførsel, Disciplin og Orden*”. Hertel afslutter sit indlæg med endnu en gang at konkludere, at fællesskoler baseret på tidligere drengeskoler, hvor piger er blevet tildelt adgang, kan være et farligt projekt, idet pigerne ikke vil få de forhold, som deres køn påkræver. Med andre ord er dette eneste indlæg om fællesskolen i ”Vor ungdom” 1898 positivt stillet overfor fællesskolen, såfremt denne bliver henlagt til nyoprettede fællesskoler, frem for en omstilling af det eksisterende skolevæsen. Axel Hertel kommer ikke med nogen forslag til, hvordan dette skulle finansieres.

¹⁵⁸ VU 1900, s. 37

¹⁵⁹ VU 1898, s. 309-319

¹⁶⁰ Kommunalæge, herudover blandt andet næstformand i ”udvalget for danske skolebørns fælleslege”

¹⁶¹ VU 1898, s. 310

Disse to artikler, af Hertel og Linderstrøm-Lang er de eneste, der er trykt i ”Vor Ungdom” i perioden 1898-1900, hvilket indikerer at spørgsmålet ikke nød speciel bevågenhed i lærerstanden som helhed.

Først i 1901 er der igen en artikel i ”Vor Ungdom” omhandlende fællesundervisningen, hvilket bringer mængden af artikler om emnet op på to, i hele perioden. Denne artikel omhandler dog folkeskolen, og ikke den højere skole.

Denne artikel er et referat af et foredrag i Kristianias lærerforening. Dermed er det en artikel omhandlende den norske fællesskole. Denne artikel samler en række udtalelser om fællesundervisningen, både i norske og finske skoler. Overordnet set er forfatteren, Skoleinspektør og venstremand O.J. Hoversholm, meget positiv i sin fremstilling af emnet. Flere nordiske skolefolk, som Professor Gustafson og Rektor Palmgren udtaler også deres støtte til fællesundervisningen som helhed.¹⁶²

Udover de rent faglige fordele ved fællesundervisningen, så konkluderer Hoversholm også at fællesskolen vil være markant billigere at drive, end rene drenge- eller pigeskoler.

Til sidst i foredraget foreslås det at udsende en anbefaling fra Kristiania lærerforening, om at alle skoler i Kristiania skal være fællesskoler med fællesundervisning. Forslaget bliver enstemmigt vedtaget.¹⁶³

Selvom artiklen ikke omhandler danske skoleforhold, så kan det alligevel være en faktor i holdningen til spørgsmålet om fællesundervisning, at den eneste artikel om emnet er meget positiv stillet overfor fællesundervisning. Dermed kan artiklen være medvirkende til at skabe en positiv holdning til fællesundervisning, hos det segment som måske ikke har en holdning til spørgsmålet endnu.

Den umiddelbart mest interessante ændring i Skoleloven af 1903, den ændrede struktur, er kun genstand for en eneste artikel, Linderstrøm-Langs, i ”Vor Ungdom” og ”Danmarks Lærerforenings Medlemsblad” i perioden 1894-1901, på trods af at denne ændring vil have stor betydning for en meget stor del af lærerstanden.

Rigsdagsdebatten i 1898 og 1899

¹⁶² VU 1901, s. 691

¹⁶³ *ibid.* s. 695

Det ministerielle alment skolelovsforslag bliver som nævnt i gennemgangen fremlagt den 6. december 1899 i landstinget af minister for kirke- og undervisningsvæsenet (kultus) Sthyr. Forslagets § 1 omhandler ”den tredje vej”. Dog omtales denne som en underafdeling af den sproglig-historiske linje. I henhold til forslaget bortfalder undervisningen i græsk, til fordel for undervisning i ”de levende sprog”, således at der i tredje til sjette klasse undervises i både engelsk, fransk og tysk samt undervises i oldtidskundskab og praktisk regning.¹⁶⁴

Udover dette forslag, til den tredje vej, nævnes de tidligere nævnte tre punkter ikke nærmere i dette, meget kortfattede, ministerielle forslag.

Forslaget indeholder kun otte paragraffer mod 28 i den endelige lov af 1903. Således er det tydeligt at forslaget undergår store forandringer i løbet af udvalgsarbejdet.

Det forklares i kommentarerne til lovforslaget, at selve arbejdet med forslaget blev udført med afsæt i den tidligere nævnte skrivelse fra skolelederne på de private Latin- og Realskoler i København.

Dermed må det antages, at forslaget om den tredje vej i høj grad var et ønske fra rektorenes side.¹⁶⁵

På trods af mindre justeringer i ordlyden er den tredje vej i høj grad bevaret, som den foreslås i dette ministerielle forslag.

Som sagt er spørgsmålet om enhedsskolen og fællesundervisningen endnu ikke at finde i dette forslag, hvorfor disse må formodes at blive indført i udvalgsarbejdet.

¹⁶⁴ RT 1899-1900, Tillæg A II sp. 2781

¹⁶⁵ *ibid.* sp. 2788

Rigsdagsdebatten i 1900-1902

Den 12. januar 1900 blev det ministerielle forslag taget op i første behandling i landstinget.¹⁶⁶

Goos er den første til at tage ordet, og hans fokus er på den tredje vej. Han udtaler, at en sådan tredje vej kan være både godt og skidt for gymnasiet. Det vil være godt med en tredje vej, hvis den virkelig bliver et ligeværdigt alternativ, som ikke vil ende med at fortrænge den klassiske sproglig-historiske linje. Hvis den tredje vej derimod ender med at udkonkurrere den sproglig-historiske linje, så mener Goos, at dette vil være et stort tab for de lærde skoler.¹⁶⁷

Dette er i det hele taget den største frygt Goos nærer i forhold til den tredje vej. At den vil blive normen og de to ældre retninger vil blive specifikt målrettet mod henholdsvis teologer og polyteknikere, som han formulerer det.¹⁶⁸

Tage Reedtz-Thott udtaler efterfølgende, at han gerne vil give sin støtte til, at den tredje vej bliver indført som et forsøg. Mere interessant så nævner Reedtz-Thott om forslaget om den tredje vej at *”Det har jo fundet Tilslutning fra Undervisningsinspektionen, og baade i det matematisk-naturvidenskabelige Fakultet og i det filosofiske Fakultet har Forslaget jo faaet en meget stærk Anbefaling, saa det synes altsaa, som om der er temmelig stor Enighed om det.”*¹⁶⁹ Dermed henviser Reedtz-Thott til at der skulle være stor opbakning til den tredje vej fra universiteterne, hvilket tyder på at der er bredere enighed om fordelene ved den tredje vej, således så det ikke kun er et ønske fra de private skoler men også fra de højere skoler.

De andre væsentlige ændringer i den endelige lov blev ikke bragt på banen under første behandlingen, som sluttede med et forslag om at nedsætte et udvalg til at behandle lovforslaget.¹⁷⁰

Udvalget blev nedsat den 17. januar 1900 og medlemmerne blev: Kultusminister Bjerre fra Højre, Bojsen fra Venstre, Goos, Oct. Hansen fra Venstre, Holch, Kofoed, F. Petersen fra Højre, Reedtz-Thott og Hannibal Sehested også fra Højre.¹⁷¹ Dette landstingsudvalg var således domineret af Højre.

Dette udvalg udførte et meget grundigt arbejde med at udarbejde en plan for undervisningen i alle tre retninger af gymnasiet. Dette blev gjort i samråd med professorer og rektorer gennem hele 1900, 1901 og en del af 1902.

¹⁶⁶ RT 1899-1900, landstinget sp. 612-654

¹⁶⁷ *ibid.* sp. 616

¹⁶⁸ *ibid.* sp. 621

¹⁶⁹ *ibid.* sp. 623

¹⁷⁰ *ibid.* sp. 653

¹⁷¹ RT 1899-1900, sp 669

I oktober 1902 fremsatte den ny kultusminister siden systemskiftet i 1902, J. C. Christensen langt om længe et stærkt revideret forslag til Lov om højere Almenskoler m.m.¹⁷²

Dette lovforslag er blevet udvidet fra de oprindelige 8 paragraffer i det ministerielle forslag til 27 paragraffer i 1902.

I kommentarerne til lovforslaget beskriver J.C. Christensen, hvordan begrebet ”Enhedsskole” skal opfattes, samt de fordele og ulemper der er ved en sådan enhedsskole. Enhedsskolen skal ifølge J.C. Christensen forstås som ”... en Enhedsskole, hvori Undervisningen føres frem fra neden til oven gennem en Række indbyrdes nøje sammenhængende og til hinanden afpassede Hovedtrin...”¹⁷³

Efterfølgende anerkender han, at det vil være en meget stor og bekostelig opgave at omdanne det danske skolevæsen til en enhedsskole. Derfor anser han den i lovforslaget opstillede paragraf om en samlet skole som værende nærmere en ”hensigtserklæring” for fremtiden, frem for en paragraf der skal føres ud i livet omgående, dog håber han at denne ”organiske forbindelse” mellem de forskellige grene af skolevæsenet vil blive en essentiel del af fremtidens skolevæsen.

Han slutter kommentaren til dette emne med at konkludere at:

*”Fremdeles skal Ministeriet udtale, at det nærer den faste Overbevisning, at det vil blive til Gavn for alle tre Arter Skoler, om det lykkes at tilvejebringe den paatænkte Forbindelse imellem det. Idet nemlig Folkeskolen, uden paa nogen Maade at tabe sit egentlig Hovedformaal af Sigte, tillige, for saa vidt det kan forenes hermed, betragter det som en Del af sin Opgave at give dem af sine Elever, der have Gaver til at gaa videre, Forberedelsen til at træde ind i den nærmest følgende Afdeling af den højere Almenskole...”*¹⁷⁴

Dermed kan det ses, at tanken om enhedsskolen i høj grad er blevet grundlaget for det danske skolevæsen i ministerens optik.

Efter denne grundige introduktion til ”Enhedsskolen” fremhæver J.C. Christensen, at der er opnået en høj grad af konsensus omkring indeværende lovforslag, i den arbejdsgruppe han har været en del af under udarbejdelsen. Gruppen bestod både af folke- og landstingsmedlemmer, samt undervisningsinspektører, professorer og andre skolekyndige.¹⁷⁵

¹⁷² RT 1902-03 Tillæg A II, sp. 2905-3067

¹⁷³ ibid. sp 2947

¹⁷⁴ ibid. sp 2954

¹⁷⁵ RT 1902-03 Tillæg A II, sp. 2957

Herefter følger en gennemgang af selve lovforslaget. Her skal kun nævnes de tre punkter, som er blevet vurderet som værende væsentlige jævnfør ovenstående gennemgang af den endelige lov.

Enhedsskolen, i den form denne fik i det endelig lovforslag, er på dette tidspunkt en del af lovforslaget, idet folkeskolen fremhæves som grundlaget for hele skolevæsenet. Et grundlag der efterfølgende skal bygges ovenpå af de forskellige grene indenfor den højere skole.

Den tredje vej er blevet inkorporeret i lovforslagets § 3 som en selvstændig linje på samme niveau som de to hidtidige linjer, således at der nu vil være mulighed for at vælge mellem ”den klassisk-sproglige”, ”den nysproglige” og ”den matematisk-naturvidenskabelige linje”¹⁷⁶

Endelig behandles spørgsmålet om fællesundervisning for begge køn. I dette spørgsmål vil ministeren ikke lovgive, men lade det være afhængig af en dispensation ved kongelig Anordning at optage fællesundervisning i Statsskolerne.

Dermed ses det, at alle tre væsentlige ændringer er medtaget i dette forslag af 18. oktober 1902.

Således er det efterfølgende lovgivningsarbejde uinteressant i forhold til det ovenfor stillede arbejdsområde.

Debatten blandt skolefolk i 1902

Først i 1902 begynder der for alvor at komme debat om de tre væsentlige ændringer i loven af 1903.

De tre ændringer som alle blev medtaget i forslaget af 18. oktober 1902.

Den tredje vej får, ligesom de foregående år, en del opmærksomhed i ”Vor ungdom”, men specielt skolevæsenets struktur får stor opmærksomhed og også fællesundervisningen bliver omtalt i flere artikler.¹⁷⁷

Den tredje retning

Vor Ungdom 1902 indledes med en artikel af Georg Bruun, rektor i Kolding, omhandlende den tredje retning samt enhedsskolen.¹⁷⁸ Denne artikel baserer sig på forslaget fra 1899, hvilket betyder, at flere af de skrækscenarier Bruun opstiller, må anses som værende uden hold i virkeligheden.

Bruun er overordnet set tilfreds med, at der efterhånden er opnået konsensus omkring nødvendigheden af en reform, men han frygter samtidig, at reformen vil få negativ indflydelse på skolevæsenet, således at særligt folkeskolen og realskolen ikke bliver forbedret væsentligt, men

¹⁷⁶ RT 1902-03 Tillæg A II, sp. 2906

¹⁷⁷ VU 1902

¹⁷⁸ VU 1902, s. 1-12

fokus udelukkende vil være på forbindelsen mellem gymnasiet og universiteterne.¹⁷⁹ Hans argument for denne frygt er, at reformen efter hans mening ikke vil være vidtrækkende nok, samtidig med at vedtagelsen af reformen vil medføre, at politikerne ikke ønsker at genoptage arbejdet med skolevæsenet de næste 20-30 år. Dette er Bruuns største kritikpunkt mod den tredje retning, at indførelsen af denne vil være så lille et fremskridt samlet set, at hele skolevæsenet på lang sigt vil blive svækket, hvis reformen bliver gennemført i denne form.¹⁸⁰

Med hensyn til enhedsskolen, så er Bruun meget positiv overfor denne i teorien, men han undrer sig over at den ikke er en del af det ministerielle forslag i 1899. Ifølge Bruun burde enhedsskolen nyde mindst lige så stor opmærksomhed som den tredje vej.

Bruun er dog positiv overfor hele tanken om enhedsskolen, og understreger, at enhedsskolen er et udtalt ønske i hele lærerstanden samt en stor del af befolkningen. Denne konklusion argumenterer han dog ikke nærmere for, så det må formodes, at det blot er hans opfattelse af situationen.

Georg Bruun argumenterer således ikke synderligt for sine synspunkter, men han understreger dog at både den tredje retning og enhedsskolen efter hans mening vil være store fordele for skolevæsenet, selvom han frygter at fordelene vil være for dyrekøbte i forhold til andre nødvendige reformer.

Udover Georg Bruuns indlæg fra starten af 1902 er der yderligere to artikler i ”Vor Ungdom” mod slutningen af året. Begge disse omhandler således det forslag som J.C. Christensen fremlægger i oktober 1902.

Realskolebestyrer P. Østergaard fra Vejle giver under den bombastiske titel ”*Om Skolereformen – En Appel til de dannede*”, en række kommentarer til skolelovsforslaget, set fra realskolernes synspunkt.¹⁸¹

Østergaard indleder indlægget med at give sin støtte til lovforslaget i sin helhed, samtidig med at han konkluderer, at den samlede lærerstand er glade for den form lovforslaget efterhånden har, med ordene: ”*Det Forslag til en Reform af vort Skolevæsen, som Kultusministeren nylig har bragt frem i*

¹⁷⁹ VU 1902, s. 2

¹⁸⁰ VU 1902, s. 3

¹⁸¹ VU 1902, s. 810-822

*Folketinget, har vakt Glæde i vide Kredse, såvel hos Folkeskolens Venner som hos dem, hvis Interesser i Skolesager nærmest er knyttede til Realskolen og den lærde Skole.”*¹⁸²

Han argumenterer for denne støtte til lovforslaget ud fra det synspunkt, at folkeskolen vil have stor gavn af at få status af en ”*virkelig Folkeskole*”, således at den bliver en forberedelsesskole for de højere skoler. Dermed siger han, at folkeskolen vil have stor gavn af enhedsskolens indførelse. De lærde skoler vil, ifølge Østergaard, have stor gavn af, at ”*de døde sprog*” får en mere indskrænket rolle i undervisningen. Dette vil være en fordel både for elever og lærere, idet eleverne ikke havde stor gavn af sprogene, samtidig med at undervisningen var en plage for dem. For lærerne anså Østergaard det for en fordel, at de ikke skulle bruge tid og kræfter på at undervise eleverne i fag, som de ikke havde brug for, og som tværtimod mindskede elevernes lyst til at modtage undervisning.¹⁸³

Endelig ser han det som en stor fordel for Realskolen, at der for fremtiden kun skal undervises i to moderne sprog, frem for alle tre moderne sprog, engelsk, tysk og fransk.

Efter således at have fremhævet de positive aspekter i skolelovsforslaget, fortsætter Østergaard med kritikken, der har været årsag til den dramatiske titel på indlægget.

For folkeskolens vedkommende fremhæver han, at ”folkeskolens talsmænd” anser enhedsskolen som et tveægget sværd, idet det ganske vist er en stor fordel for folkeskolen, at den nu har fået et målrettet formål, som en del af enhedsskolen. Men på den anden side så frygter disse unavngivne talsmænd, at både folkeskolen og realskolen vil miste sin identitet som en selvstændig skole, der giver eleverne en afsluttet uddannelse, hvilket kan medføre at flere forlader folkeskolen, og realskolen, med et negativt billede af skolen.¹⁸⁴

Østergaard konkluderer, at selvom der nu vil blive skabt en organisk forbindelse mellem de tre skoleled, folkeskolen, mellemskolen og ungdomsskolen, så vil et fåtal af folkeskolens elever gå hele vejen fra folkeskolen og over i ungdomsskolen, hvad enten det er realskolen eller gymnasiet. Dermed vil den organiske forbindelse ikke have nogen betydning for størstedelen af eleverne. Han understreger dog, at dette argument imod enhedsskolen snarere er af teoretisk art, frem for et reelt problem.

Med hensyn til ungdomsskolen og den tredje retning, så er Østergaard så begejstret for denne, at han foreslår loven ændret således, at den nysproglige linje fuldstændig erstatter den

¹⁸² VU 1902, s. 811

¹⁸³ VU 1902, s. 812

¹⁸⁴ Ibid.

klassisksproglige linje, således at Latin og Græsk slet ikke er en del af ungdomsskolen længere. Han argumenterer for dette ud fra et økonomisk synspunkt, med henvisning til de ressourcer der ville kunne frigives til den matematisk-naturvidenskabelige og den nysproglige linje, hvis den klassisksproglige blev nedlagt. Udover det økonomiske argument henvises der til den modvilje mod de klassiske sprog som mange elever, ifølge Østergaard, nærer.¹⁸⁵

Efter disse mere generelle betragtninger går Østergaard i gang med en længere udredning om det, der er hovedpointen i hans indlæg. At der i lovforslaget lægges op til, at realskolerne skal vælge mellem fransk og tysk, således at der kun undervises i det ene sprog, sammen med engelsk. Han anser dette for en uheldig udvikling, og argumenterer for, at det vil gavne eleverne mere, hvis de modtager undervisning i alle tre moderne sprog, på bekostning af græsk og latin.¹⁸⁶

Østergaards indlæg i skolelovsdebatten kan dermed ses som en støtteerklæring til enhedsskolen og den nye tredje vej, samt en kritik af den klassisk-sproglige linje. Endelig retter han en advarsel mod enhedsskolens, idet han påpeger at selvom grundlaget for enhedsskolen er god, så er det vigtigt at skolerne ikke glemmer de elever der ikke har det som målsætning at fortsætte i ungdomsskolen.

Det sidste indlæg fra ”Vor Ungdom” 1902 omhandlende den tredje vej, der skal fremhæves her, er forfattet af Valdemar Thoresen fra Randers, en latinkyndig adjunkt, som blandt andet havde udarbejdet oversættelser af Ciceros værker. Indlægget bærer titlen ”*Latinen og skolereformen*”¹⁸⁷

Dette indlæg tager det modsatte standpunkt i forhold til P. Østergaard.

Formålet med Thoresens indlæg er, at påvise hvordan en svækkelse af latinundervisningen vil skade hele skolevæsenet, men særlig naturligvis den klassisksproglige linje, inklusive græskundervisningen, som ellers måtte formodes at blive opprioriteret til fordel for latin. Thoresen argumenterer for dette ved at fremhæve, hvordan den latinske grammatik kan bruges som grundlag i de andre sprogfag, selvom de grammatiske regler ikke er helt ens. Således vil man altid kunne bruge den latinske grammatik som rettesnor, hvis der skulle opstå usikkerhed omkring den korrekte grammatik i et andet sprog.¹⁸⁸ Thoresen følger op på sin kritik af den foreslåede svækkelse af latin, ved at fremhæve de mange fordele en fyldig undervisning i sproget vil have for elevernes åndelige udvikling. Hans afsluttende argument, som han selv fremhæver som mindst vægtigt er, at han anser det som en uretfærdighed mod de studerende, der har valgt latin som deres hovedfag fra

¹⁸⁵ VU 1902, s. 813

¹⁸⁶ Ibid.

¹⁸⁷ VU 1902, s. 839-845

¹⁸⁸ Ibid. s. 840

universiteterne, hvis nu deres jobmuligheder bliver væsentligt beskåret på grund af en generel beskæring i latinens rolle i skolevæsenet. Thoresens indlæg har dermed mest karakter af et partsindlæg mod den nysproglige linje, til fordel for ”hans egen” klassisksproglige, men indlægget er samtidig et af de få, der taler direkte imod den nysproglige linje. Thoresens mangel på håndfaste argumenter, til fordel for fremstillinger af Latin-undervisningens fortræffeligheder kan indikere, at selv Thoresen havde svært ved at finde væsentlige argumenter imod den nysproglige linje.

Fællesundervisningen

Spørgsmålet om fællesundervisning får som tidligere nævnt ikke den store opmærksomhed, i ”Vor ungdom” 1902 er der således to indlæg med dette tema, et af den norske lærerinde og kvindesagsforkæmper Karen Grude Koth, samt et af Axel Hertel der også i 1898 havde et indlæg i ”Vor Ungdom” med samme tema.

Karen Grude Koths artikel, ”Fællesundervisningen”¹⁸⁹ indledes med en kort gennemgang af Koths holdning til fællesundervisningen, i det hun konkluderer at:

”Jeg mener derfor, at fællesundervisningen er den naturligste opdragelsesmaade, og man gjør ikke uden skade vold paa de naturlige principper”

Hun argumenterer for sin holdning ved at påpege, at kønnene jo ikke er adskilte i livet som helhed. De skal både arbejde og leve sammen i hjemmene og på arbejdsmarkedet, hvorfor hun anser det som unaturligt, at de ikke også skal undervises sammen. Dette vil, ifølge Koth, også være en fordel for enebørn, da de således lærer om forskellene mellem kønnene i skolen, når de nu ikke lærer om det andet køns ”ejendommeligheder” i hjemmet.¹⁹⁰

Koth argumenterer yderligere for fællesundervisningen ud fra den holdning, at det er en fordel hvis børnene er sammen med det andet køn under kontrollerede forhold i skolen, således at de lærer at omgås hinanden under ordentlige forhold, frem for hvis de udelukkende mødes under mindre formelle omstændigheder efter skoletid.

Med hensyn til selve undervisningen, så anser Koth det som essentielt at en ”blandingsklasse” undervises af både en lærer og en lærerinde. Det at eleverne har en lærerinde gennem hele

¹⁸⁹ VU 1902, s. 469-474

¹⁹⁰ Ibid. s. 470

skoletiden, mener Koth vil medvirke til at eleverne får en ægte respekt for lærerinden, og deraf følgende en respekt for kvindekønnet som helhed.

Endelig anser Koth det som en positiv udvikling hvis kønnene gennem fællesundervisning kan overtage nogle af særtrækkene ved kønnene fra hinanden, således at drengene bliver mindre vilde, og pigerne mere selvstændige.¹⁹¹

Til slut opstiller Koth hendes to hovedargumenter for fællesundervisningen:

[fællesundervisningen er:] ”1) den naturligste opdragelsesmetode, og al kunstig, unødvendig natur hevner sig, og fordi

2) den er den opdragelsesmaade, som baade fra socialt og pædagogisk standpunkt gir de bedste resultater baade for skolen og det samfund, barna skal arbeide i”¹⁹².

Hovedfokus i Axel Hertels indlæg ”Det nye Lovforslag til en Skolereform.”¹⁹³ har et mere generelt sigte end blot fællesundervisningen. Indlægget starter med en længere argumentation for en øget indsats indenfor skolehygiejnen og de legemlige fag. Et område der også var Hertels ubetinget største interesseområde. Dansk Biografisk Haandleksikon går så vidt som til at kalde Hertel for ”Skolehygiejnens skaber og ufortrødne forkæmper”.¹⁹⁴

Efter denne gennemgang berører Hertel fællesundervisningen. Han erklærer sig enig med Karen Grude Koth, i at det vil være en nødvendighed at ansætte lærerinder gennem hele skoleforløbet, således at en fællesklasse har både en lærer og en lærerinde.¹⁹⁵ Derudover skal der, ifølge Hertel, udarbejdes en særlig undervisningsplan, hvor visse fag skal være differentierede på baggrund af køn. Specielt Gymnastik og sundhedslære fremhæves som fag, hvor forskellene i kønnene nødvendiggør særskilt undervisning. Men udover disse krav til fællesundervisningen, så erklærer Hertel sin uforbeholdne støtte til, at fællesundervisningen indføres i skolevæsenet som helhed.

De to ovenfor gennemgåede indlæg er som sagt de eneste, der berører spørgsmålet om fællesundervisningen, hvilket indikerer at spørgsmålet om fællesundervisning ikke var et område som en større del af lærerstanden fandt væsentligt at debattere, i forhold til specielt spørgsmålet om enhedsskolen. Derudover er det muligt at den forventede vedtagelse af dette punkt i rigsdagen har

¹⁹¹ VU 1902, s. 473

¹⁹² Ibid. s. 474

¹⁹³ VU 1902, s. 823-838

¹⁹⁴ Dansk Biografisk Haandleksikon 1920-1926, bind 2 s. 83

¹⁹⁵ VU 1902, s. 835

medført, at lærerne har valgt at fokusere på andre emner, frem for at forsøge at ændre et mindre vigtigt punkt, som der allerede var opnået en grad af politisk enighed omkring.

Derudover ses det at begge indlæg er positivt stemt overfor fællesundervisningen, og med fraværet af indlæg der taler imod fællesundervisningen, så må det antages, at der var almen accept af denne, eller i hvert fald ikke nok modstand til, at nogen fandt det nødvendigt at formulere indlæg om det i den offentlige debat.

Debat blandt skolefolk om Enhedsskolen

Enhedsskolen er som beskrevet ovenfor et meget omdiskuteret emne, således vil det nedenstående afsnit primært omhandle de forskellige synspunkter, der gives udtryk for, og dermed ikke fremhæve samtlige indlæg der ikke bibringer debatten noget væsentlig nyt, i forhold til tidligere indlæg.

H. Christian Johannessen, en kommunelærer fra København og meget aktiv debattør i ”Vor ungdom”, har et længere indlæg omhandlende ”*Folkeskolen og den højere Skoles Reform*”.¹⁹⁶

I dette indlæg kritiserer Johannessen lovforslagets afsnit om enhedsskolen skarpt. Specielt er Johannessen kritisk overfor mellemskolens begyndelse ved det 11. År, frem for muligheden for at lade barnet fortsætte i en egentlig folkeskole klasse uden ”gaffeldelingens princip” efter det femte skoleår. Johannessen understreger at hans holdning til dette spørgsmål er:

”I Overensstemmelse med saa godt som hver eneste af mine københavnske Kolleger, og jeg tør næsten tro med, et stort Flertal af Provinsskolens med”.¹⁹⁷

Johannessen argumenterer for sin modstand ud fra den grundholdning, at eleverne skal udsættes for så få klasseskift som muligt i deres skoletid. Således ser han hellere en folkeskole, der strækker sig helt til det 14. År, hvorefter eleverne skal overgå til næste trin. Dermed er selve den organiske forbindelse mellem grundskolen og den højere skole ikke grundlaget for hans kritik, men snarere den struktur, der er foreslået, hvor barnet skal skifte klasse 3 gange i løbet af skoletiden.

Denne opdeling af folkeskolen i en almen folkeskole og en mellemskole anser Johannessen også for uheldig af økonomiske årsager, eftersom en klasse uundgåeligt vil blive mindre, når en del af eleverne overgår til mellemskole. Dette medfører ikke færre udgifter til klassen, da lokaler og lærerkræfter vil være de samme som hidtil.¹⁹⁸ Endelig anser Johannessen det for uheldigt, at barnet og dets forældre, allerede ved 11 års alderen skal beslutte om barnet skal i mellemskole og dermed

¹⁹⁶ VU 1902, s. 796-810

¹⁹⁷ Ibid. s. 798

¹⁹⁸ Ibid.

efterfølgende realskolen eller gymnasiet. Dette valg anser han som værende uhensigtsmæssigt at stille barnet overfor i så ung en alder, når en eventuel fremtidig gymnasieplads muligvis vil medføre, at barnet skal forlade sit hjem for at bo ved et gymnasium i en anden by.

Dermed ses det, at Johannessens største kritikpunkt ved enhedsskolen, i den form den er foreslået af J.C. Christensen i 1902, er mellemskolen som institution. Hvis mellemskolen fjernes, til fordel for en folkeskole i de første seks skoleår, efterfulgt af en realskole i to, så vil dette efter Johannessens mening være den bedste opbygning af skolevæsenet, for at opnå en organisk forbindelse.

Anderledes positiv overfor enhedsskolen er Cand. Phil. Julie Kiel fra Oslo. I hendes korte artikel ”*Folkeskolens Omdannelse – en social reform*”,¹⁹⁹ beskriver hun forslaget om enhedsskolen, som en stor sejr for fremskridtet og den moderne verden, eftersom det er tanken bag enhedsskolen, at alle, uanset stand og køn, skal kunne få adgang til en højere uddannelse, hvis de har evnerne til det.²⁰⁰ Hun anser det som logisk, at et samfund, hvor alle mænd har adgang til lovgivningsarbejdet i parlamentet, også giver alle mænd mulighed for at få en uddannelse, der kan hjælpe dem i dette arbejde. I samme sætning understreger hun at det kun kan være et spørgsmål om kort tid, før også kvinder har fuld adgang til disse rettigheder.²⁰¹

Dermed anser hun også enhedsskolen og den deraf følgende sociale udligning, som en naturlig udvikling, der ikke må standses under nogen omstændigheder. Samtidig vil denne opkvalificering af de fattigere grupper i samfundet medføre en generel højnelse af nationens muligheder for en styrkelse af statsøkonomien gennem den øgede arbejdsomhed og opfindsomhed, som en veluddannet arbejdsstyrke vil medføre.

Endelig anser Julie Kiel det som en positiv udvikling, hvis de forskellige klassers børn alle går i den samme folkeskole, da dette kan medvirke til at begrænse polarisering i samfundet.

Julie Kiel er således overordentlig positiv overfor enhedsskolens indtog i skolevæsenet, primært ud fra ideologiske overvejelser. Der kan argumenteres for at Julie Kiel kan tillade sig at være mere åben i sin tilgang til emnet, eftersom den danske lovgivning ikke vil få en direkte indflydelse på hendes faglige virke i Norge.

¹⁹⁹ VU 1902, s. 263-267

²⁰⁰ Ibid. s. 264

²⁰¹ Ibid.

Udover disse to synspunkter, skal der henvises til Georg Bruuns artikel, der er refereret i afsnittet om den tredje vej, da denne også giver udtryk for, at en stor del af lærerstanden er tilhænger af enhedsskolen.

Opsamling

Som ovenstående gennemgang har vist, så begrænsede modstanden mod den tredje vej sig i store træk til latinlærere, der frygtede, at deres fag ville blive kørt ud på et sidespor af den nysproglige linje. Hvor der lød enkelte røster, der talte imod den tredje vej i lærerstanden, så var støtten til fællesundervisningen anderledes uforbeholden. Der var ikke et eneste indlæg, der talte direkte imod fællesundervisningen i hele perioden, hvor loven var til debat i rigsdagen.

Disse to emner vil ikke blive genstand for en særskilt analyse, eftersom de ikke kan siges at have haft umiddelbar indflydelse på folkeskolens rolle i skolevæsenet, på samme måde som strukturændringerne som enhedsskolen ville indføre.

Enhedsskolen

Før 1903 var det danske skolevæsen opbygget som opridset i loven af 1814, i det den skolepligtige alder var fra 7 år, og frem til barnets konfirmation, hvorefter barnet kunne fortsætte i realskolen eller på latinskolen.

Med skoleloven af 1903 forblev skolen på landet i princippet uforandret med en 7-årig folkeskole. Efter folkeskolen kunne landsbyskolens børn i princippet fortsætte i mellemskole, men dette var kun praktisk muligt i ganske få tilfælde.

Med hensyn til købstadsskolerne, så var der også her mulighed for at børnene kunne gå i en 7-årig folkeskole, der ophørte med undervisningspligtens ophør. Men udover denne mulighed kunne børnene efter det 5. skoleår overgå til en 4-årig mellemskole, der blev efterfulgt af enten en 1-årig realklasse eller en 3-årig gymnasieklasse.²⁰²

Enhedsskolen bliver først nævnt i rigsdagsdebatten da J.C. Christensen fremlægger et revideret skolelovsforslag i oktober 1902, hvor han som nævnt ovenfor definerer en enhedsskole som ”... en

²⁰² Kruchov mfl. 1985, s. 267

*Enhedsskole, hvori Undervisningen føres frem fra neden til oven gennem en Række indbyrdes nøje sammenhængende og til hinanden afpassede Hovedtrin...*²⁰³

Denne opfattelse af enhedsskolens princip stemmer overens med den karakteristik af enhedsskolen som Latinlærer Carl Frederik Linderstrøm-Lang i 1900 giver, hvor han understreger at folkeskolen skal give det solide fundament for den højere skole, som vil gøre den nye tredje retning til en succes. Linderstrøm-Lang argumenterer også for det positive i, at enhedsskolen vil give børn fra fattige kår mulighed for at fortsætte i den lærde skole, hvis de vel at mærke har evnerne til det, således at forældrenes økonomi ikke bliver afgørende.

Denne opfattelse af enhedsskolen som et klasseskel-mindskende værktøj deles i høj grad af Cand. Phil. Julie Kiel, som i 1902 på det varmeste roser enhedsskolen for at give alle mænd, og på længere sigt kvinder, mulighed for at få en opkvalificerende uddannelse, således at de kan deltage i det politiske liv, og være medvirkende til at sikre landets økonomi gennem innovation og arbejdsduelighed.

Dermed ses det, at fortalere for enhedsskolen, i lærerstanden, i høj grad anser opkvalificeringen af de lavere klasser, som værende gavnligt for landet som helhed.

Modstanderne af enhedsskolen giver ikke nogen indikation på, at de ikke ser denne opkvalificering som et gode. Modstanden går snarere på, at det rent pædagogisk og økonomisk vil være et problem for børnene, hvis de bliver tvunget ud i for tidlige karrierevalg og deraf følgende tidlig adskillelse fra deres familier.

Overordnet set argumenterer langt størstedelen af lærerstandens repræsentanter således for enhedsskolen. Samtidig er enhedsskolen i det store hele ikke til debat i rigsdagen, efter at J.C. Christensen har fremlagt skolelovsforslaget i oktober 1902, hvilket igen må indikere at det er i overensstemmelse med virkeligheden, når J.C. Christensen understreger, at der var opnået en høj grad af enighed om netop enhedsskolen i det udvalg af politikere og skolefolk, der havde udarbejdet forslaget.

Eftersom der ses flere indlæg omhandlende fordelene ved enhedsskolen i de lærerfaglige tidsskrifter i perioden inden J.C. Christensens lovforslag, samt dennes fremhævelse af lærerstandens medvirken

²⁰³ RT 1902-03 Tillæg A II, sp. 2947

i lovforslagets udarbejdelse, må det anses for overvejende sandsynligt at enhedsskolen blev medtaget i skoleloven af 1903 på foranledning af den højere skoles repræsentanter, som ønskede bedre kvalificerede elever i al almindelighed, samt at forslaget blev mødt med en usædvanlig høj grad af velvillighed i rigsdagen.

Selvom lærerstanden, og specielt den lærde skoles ansatte, har haft en grad af indflydelse på 1903-reformen, så kan det i gymnasieskolernes lærerforenings jubilæumsfestskrift ses, at medlemmerne af denne forening primært har set sig som primus motor i forhold til fagrækkens fornyelse, og i mindre grad som den aktive part i indførelsen af enhedsskolen.²⁰⁴ Dette stemmer overens med den megen fokus den tredje vej fik i debatten, både på rigsdagen og i ”Vor ungdom”. På trods af et større fokus på fagrækken, skal lærerstandens indflydelse på enhedsskolens struktur dog ikke underkendes.

²⁰⁴ Bryld mfl. 1990, s. 30

Lærerstandens politiske indflydelse i 1903 kontra 1899

Som ovenstående gennemgange af henholdsvis skoleloven af 1899 og skoleloven af 1903 har vist, så var lærerstandens indflydelse på skoleloven af 1899 meget begrænset, mens repræsentanter for de højere skoler, samt skoleledere fra folkeskolen i langt højere grad blev taget med på råd i forbindelse med skoleloven af 1903. I forbindelse med skoleloven af 1903 var, specielt den højere skoles repræsentanter en aktiv del af udvalgsarbejdet, således at disse kunne øve indflydelse direkte på lovgivningens udformning. I forbindelse med skoleloven af 1899 bestod udvalgene udelukkende af rigsdagsmedlemmer, om end flere af disse havde en lærerfaglig baggrund.

Denne forskel kan naturligvis have mange forklaringer, men en forklaring kan være at den højere skole har flere repræsentanter både i folketinget, men specielt i landstinget, hvilket har gjort begge instanser mere lydhøre overfor denne. Således har den højere skole haft bedre forudsætninger for at gøre sin indflydelse gældende i rigsdagen.

Ved gennemlæsningen af debatten blandt skolefolk op til skoleloven af 1899s vedtagelse, ses der en meget forsigtig tilgang til åben kritik af lovforslagets indhold. Specielt to forhold kan ses som værende udslagsgivende for denne forsigtighed.

For det første var en lønningsreform for folkeskolens lærerstand en del af forhandlingerne op til lovens vedtagelse. En lønningsreform, som både lærerstanden og politikere var enige om var nødvendig. Faren for, at lovforhandlingerne ville bryde sammen, med deraf følgende sammenbrud i forhandlingerne om en ny lønningslov for læreren, har uden tvivl været en medvirkende faktor til at lærerne forholdt sig afventende i forhold til lovens øvrige indhold.

Det andet forhold var også relateret til lærerlønningerne, idet langt størstedelen af grundskolerne var offentlige, hvilket betød at rigsdagen var ansvarlig for de bevillinger, der skulle dække lærernes løn. Dette forhold kan have været en medvirkende faktor til, at nogle lærere fravalgte at give deres holdning til kende i forhold til lovens generelle indhold. På samme måde havde kultusministeren mulighed for at afvise en ansøger til en stilling, hvis denne anså ansøgeren som uegnet. Selvom kultusministeren ved flere lejligheder understregede at han naturligvis ikke ville bruge denne ret med mindre ansøgeren virkelig ikke var velegnet, så er det muligt at enkelte lærere har undgået en åben kritik af ministerens lovforslag, af hensyn til deres muligheder for fremtidig ansættelse.

Dermed har der tilsyneladende været to forhold, der var udslagsgivende for den svage indflydelse fra lærerstanden på skoleloven af 1899. En generel mangel på indflydelsesrige grundskolelærere i rigsdagen, samt en, muligvis irrationel, frygt for et sammenbrud i lovforhandlingerne, hvis lærerne forsøgte at ændre for store dele af reformen.

I forbindelse med loven af 1903 var situationen en ganske anden.

Der var ikke et lønningsaspekt at forholde sig til for lærerstanden. Hverken lærerne fra grundskolen, eller lærerne i den højere skole.

Dermed var der mindre risiko ved at udtale sig for den enkelte lærer, i det den eksisterende lovgivning for den højere skole ikke havde det samme behov for en reform, som grundskoleloven havde haft fire år tidligere.

Som nævnt har rigsdagen som udgangspunkt været mere lydhør overfor den lærde skoles repræsentanter, når disse har udtalt sig om reformens indhold. Dette understreges af at specielt ministrene i flere tilfælde understreger, hvordan reformen netop er baseret på et samarbejde mellem ministeren og en række af den lærde skoles repræsentanter.

Dermed kan en konklusion på de samlede forhandlinger om skolelovene af 1899 og 1903 være, at grundskolens repræsentanter var meget tilbageholdende med kritik af reformarbejdet, da de havde mere at tabe rent personligt, mens den højere skoles repræsentanter havde et mere frit forhold til debat om reformen, da de foreslåede ændringer kun ville have negativ indvirkning på en meget begrænset kreds af lærere, idet det primært ville være latin- og græsk-lærere, der ville blive ramt af en nedprioritering af disse fag. Netop latinlærerne er også nogle af de få, der åbent kritiserer reformforslaget.

Således kan der i perioden 1895-1903 ses en tendens til, at grundskolens repræsentanter, herunder DLF, kun har begrænset indflydelse på lovgivningen, mens den højere skole i højere grad får mulighed for at gøre indsigelser overfor ændringer.

Skolevæsenets udvikling i perioden 1903 til 1937

Perioden efter vedtagelsen af alment skoleloven af 1903 og frem til den næste store skolereform i 1937 bød på flere ændringer af skolens love. Disse vil blive kortfattet gennemgået her, med særligt fokus på de punkter, der vil blive genstand for en analyse i forhold til skoleloven af 1937.

De to skolelove fra de foregående afsnit lagde som bekendt grundlaget for enhedsskolen. Dog var udviklingen kun for alvor synlig i byskolen. På landet var muligheden for at fortsætte i realskolen eller gymnasiet stort set ikke-eksisterende. Dette skyldes, at det kun i ganske få tilfælde var muligt for forældrene at sende deres børn til den nærmeste købstad for at deltage i den videregående undervisning efter folkeskolen.²⁰⁵

Udover denne forskel mellem land og by, blev det efterhånden et problem, at de to øverste klasser i folkeskolen kom til at stå i skyggen af mellemskolen i byen, eftersom de fleste forældre ønskede at få deres børn i mellemskolen. Man sagde, at folkeskolen visnede i toppen, når alle de egnede elever blev overført til mellemskolen. Dermed blev de to øverste klasser i folkeskolen til ”taberklasser” hvor kun de ringeste elever gik, hvilket betød, at folkeskolen fik lavere status i samfundet.²⁰⁶

I umiddelbar forlængelse af skoleloven af 1899 udsendte kultusministeriet et cirkulære med en række bestemmelser for folkeskolen, omhandlende det faglige indhold i undervisningen samt omkring de enkelte fags omfang i folkeskolen.²⁰⁷ Dette cirkulære, kendt som ”Det Sthyrke Cirkulære” efter den daværende kultusminister H.V. Sthyr, medvirkede til at gøre folkeskoleundervisningen mere ensartet på landsplan.

Den store skolekommission

I løbet af den første fjerdedel af det 20. Århundrede voksede utilfredsheden med folkeskolens sekundære rolle i forhold til mellemskolen, og i 1919 udmøntede diskussionen om skolen sig i nedsættelsen af ”Den store skolekommission”. Grunden til, at den først blev nedsat på dette tidspunkt er, at man ønskede at vente med så vigtig en kommission, indtil kvinderne havde haft

²⁰⁵ Kruchov mfl. 1985, s. 268

²⁰⁶ Mediås 2004, s. 137

²⁰⁷ Cirkulære fra Kirke- og Undervisningsministeriet af 6. april 1900 om undervisningsplaner for de offentlige folkeskoler

mulighed for at stemme til rigsdagen én gang.²⁰⁸ Kommissionen blev nedsat af den radikale undervisningsminister Søren Keiser-Nielsen og fungerede fra 1919 og frem til 1923.²⁰⁹

Skolekommissionen blev nedsat af Keiser-Nielsen, men det skete primært på foranledning af den socialdemokratiske K.M. Klausen, der også havde været meget aktiv i skolepolitik 20 år tidligere, i forbindelse med skoleloven af 1899. K.M. Klausen blev valgt til kommissionens formand. Det er værd at bemærke, at blandt andre "Folkeskolens" redaktør, N. P. L. Kjærgaard blev medlem af den 25 mand store kommission. Medlem af DLFs hovedstyrelse, Thora Pedersen fik også plads i kommissionen.

Som udgangspunkt mente DLF dog, at der var for mange politikere i den store skolekommission, og for få skoleeksperter.²¹⁰

Ifølge Harry Haue var hovedfokus i Den store Skolekommission på, hvordan børnene skulle deles mellem land og by, samt betingelserne for at blive optaget i mellemskolen efter folkeskolen.²¹¹

Spørgsmålet omkring den eksamensfri mellemskole optog også den store skolekommission. Således blev det foreslået, at der blev oprettet ungdomsskoler, som i et nært samarbejde med praktiske virksomheder gav børnene den fornødne ballast til et mere praktisk arbejdsliv.²¹²

Keiser-Nielsen fremhæver i sin anbefaling af kommissionsnedsættelsen de punkter, som han anser for vigtigst for kommissionen at bearbejde. Han understreger, at folkeskolen har mest brug for en reform, idet skoleloven af 1903 for de lærde skoler, trods alt fungerede bedre end den tilsvarende lov for folkeskolen.

Keiser-Nielsen anser spørgsmålet om skoletilsynet som værende det absolut vigtigste at forholde sig til på daværende tidspunkt. Derudover i det hele taget folkeskolens styrelse, samt læreruddannelsen opbygning.

Yderligere skal spørgsmålet om forholdet mellem statens, kommunens og de private skolars deltagelse i de udgifter, der er ved skolevæsenet, undersøges.

Endelig foreslår han, at kommissionen undersøger muligheden for at omordne det øverste pædagogiske tilsyn med det samlede skolevæsen, ved at nedsætte et undervisningsråd eller lignende.²¹³

²⁰⁸ RT 1919, sp. 1820

²⁰⁹ Mediås 2004, s. 137

²¹⁰ Koch-Olsen 1974, s. 186

²¹¹ Haue mfl. 1986, s. 56

²¹² Mediås 2004, s. 138

²¹³ ibid.

Den store skolekommission arbejdede som nævnt i fire år. I 1923 blev kommissionens forslag til en skolelov forelagt rigsdagen.

Kommissionen foreslog oprettelse af børnehaver, fritidsværksteder, skolehjem og skolebiblioteker. Den anbefalede også at styrke de praktisk-æstetiske fag som sløjd og kvindelig husgerning. Fag der også havde været debat om 20 år tidligere i skolelovsforhandlingerne.²¹⁴

Et andet centralt punkt i kommissionens indstilling var en bedre klassedeling og lavere klassekvotienter.

Med hensyn til tilsynet og styrelsen, angav kommissionen det som en målsætning, at befolkningen skulle have størst muligt indflydelse på skolens ordening og styring, gennem en skolekommission uden faste medlemmer, i modsætning til hidtil, hvor kirken altid havde et medlem.

Yderligere blev det foreslået, at der blev ansat amtsskolekonsulenter til at føre vejledende tilsyn med undervisningen.²¹⁵

Med hensyn til den økonomiske fordeling mellem stat og kommune, anbefalede kommissionen, at staten skulle dække alle lærerlønninger, mens kommunen fik ansvaret for andre udgifter, som skolebygninger, inventar, rengøring og lignende.

På trods af det store arbejde skolekommissionen havde udført fra 1919 til 1923, blev kommissionens anbefalinger ikke ophøjet til lov. For den største del blev anbefalingerne skrinlagt indtil 1934, hvor undervisningsminister Borgbjerg fremlagde et skolelovsforslag, baseret på kommissionens arbejde, i rigsdagen.²¹⁶

Skoletilsynet

Kun en del af forslaget fra den store skolekommission blev ophøjet til lov før Skoleloven af 1937, idet der i 1933 blev vedtaget en lov om folkeskolens styring og tilsyn, ”Skoletilsynsloven af 20. maj 1933”.²¹⁷

Med denne lov blev det gejstlige tilsyn med folkeskolen svækket, idet sognepræstens selvskrevne ret til at være medlem af den lokale skolekommission ophørte. Dog bevarede han tilsynet med religionsundervisningen.

²¹⁴ Mediås 2004, s. 138

²¹⁵ *ibid.*

²¹⁶ *ibid.* s. 140

²¹⁷ RT Tillæg C 1932-1933, sp. 2277-2310

De i den store skolekommission foreslåede amtsskolekonsulenter blev også indført med denne lov. Disse fik tildelt tilsynet med det faglige indhold i skolevæsenet. Amtsskolekonsulenten skulle være en lærer fra amtet. På dette tidspunkt omfattede loven dog kun landdistrikterne.²¹⁸

Dermed blev en del af den store skolekommissions forslag til ændret tilsyn indført i en særskilt lov i 1933, men arbejdet med en egentlig reform af skolevæsenet blev først påbegyndt året efter.

Skoleloven af 1937

Afsnittets struktur

Afsnittet vil, i lighed med de foregående, blive indledt med en kort gennemgang af de anvendte kilder, efterfulgt af et afsnit om den historiske kontekst. I forbindelse med den historiske kontekst vil både den parlamentariske situation blive gennemgået, samt den mere almene samfundsudvikling. Endelig vil de skolefaglige organisationers udvikling blive kortfattet belyst. Analysen af lærerstandens indflydelse på skoleloven af 1937s vil blive gennemgået efter samme princip som de to foregående skolelove.

Litteratur og kilder

Med hensyn til kilder, så er Danmarks Lærerforenings medlems blad, nu kaldet ”Folkeskolen”, i perioden efter 1903 et ugeblad med et større sidetal, hvilket levner mere plads til oplæg og debat i dette blad. . I 1918 har bladet et omfang af ca. 500 tekstsider årligt. Blot fem år senere var det årlige omfang oppe på 900 tekstsider i alt.²¹⁹

Dermed er ”Folkeskolen” en mere værdifuld kilde i denne periode end i de to foregående

”Vor Ungdom” er stadig et vigtigt tidsskrift til at belyse skole spørgsmål. Dette tidsskrift har stadig et bredere sigte end blot folkeskolen. Dermed er det et værdifuldt supplement til ”Folkeskolen.

Endelig vil rigsdagens udgivelser blive benyttet i stort omfang til at påvise debatten om skoleloven på rigsdagen. Denne er dog mindre interessant i forbindelse med 1937-loven end de tidligere, da hovedpunktet, den eksamensfri mellemskole, allerede var med i det første ministerielle lovforslag, hvilket indikerer, at grundlaget for denne ændring af skoleloven ikke skal findes i rigsdagen.

²¹⁸ Mediås 2004, s. 139

²¹⁹ Ibid. s. 178

Historisk kontekst

Parlamentarisk kontekst

Efter Systemskiftet i 1901 fulgte en 8-årig periode med skiftende venstre-ledede regeringer, hvorefter det radikale venstre for første gang fik regeringsmagten, med ministeriet Zahle i 1909.²²⁰

I den følgende periode havde Venstre og Det radikale Venstre regeringsmagten på skift. Først i 1924 endte perioden, hvor de to partier skiftedes til at have regeringsmagten. Den 23. april 1924 blev den første socialdemokratiske ledede regering i Danmark en realitet, da Thorvald Stauning for første gang kunne danne regering.

Stauning kom til at personificere det politiske Danmark i størsteparten af perioden omkring vedtagelsen af skoleloven af 1937. Kun i perioden 1926-1929 måtte Stauning og socialdemokratiet overdrage regeringsmagten til Madsen-Mygdals Venstre. Først under anden verdenskrig ændredes det politiske billede igen, og Stauning-æraen blev bragt til ophør.

Igennem hele perioden fra 1901 og frem til 1937 ses der en støt stigning i det socialdemokratiske mandattal, fra 14 i 1901 og frem til hele 68 ved valget i 1935. Den voldsomme stigning skal dog ses i lyset af, at folketinget udvides fra 113 medlemmer i 1901 til 148 fra 1920.²²¹

Staunings første regering har magten, med det Det radikale Venstre som parlamentarisk grundlag, i 1928, hvor analysen af 1937-loven tager sin begyndelse.

I 1915 blev partiet Højre slået sammen med ”De Frikonservative” og dannede dermed ”Det konservative Folkeparti”.

Endelig skal det nævnes, at som følge af Junigrundlovens vedtagelse i 1915 var det politiske billede ændret, da kvinder nu havde valgret. Denne ret betød ved valget i 1918, at fire kvinder blev valgt til folketinget, og fem til landstinget.²²²

Samfundets udvikling i perioden fra 1901 til 1937

Den erhvervsmæssige fordeling i samfundet fortsatte med at forandres i denne periode. Landbruget gik fra en erhvervsandel på 37 % af befolkningen i 1911 til mere beskedne 28 % i 1940.²²³ Samtidig voksede gruppen af offentligt ansatte betydeligt.

²²⁰ Paludan mfl. 2002, s. 443

²²¹ Ibid. s. 439

²²² Ibid. s. 316

²²³ Paludan mfl. 2002, s. 316

I samme periode voksede fagforeningernes medlemstal markant, og dermed deres indflydelse. LO's medlemstal steg blot fra 1914 til 1919 med 155.000, fra 122.000 til 277.000.²²⁴ De lærerfaglige organisationers udvikling vil blive belyst i næste afsnit.

Med hensyn til befolkningstallet, og fordelingen mellem land og by, så ses der først og fremmest en stor stigning i indbyggertallet i Danmark. I 1901 bor der 2.45 millioner mennesker i Danmark. I 1930 er dette tal steget til 3.5 millioner. I 1901 bor ca. 20 % af befolkningen i København, 20 % i de øvrige købstæder og de sidste 60 % i landkommunerne.

I 1930 er befolkningsfordelingen stort set uforandret, med ca. 21 % af befolkningen i København, 22 % i købstæderne og 57 % i landkommunerne. Efter 1930 begynder folk for alvor at flytte fra landkommunerne mod byerne.²²⁵

Skolefaglige organisationers udvikling i perioden

Danmarks Lærerforening opnåede i 1919, i forbindelse med en ny lønningslov, forhandlingsretten for alle folkeskolens lærere.²²⁶ Denne ret betød, at DLF fik udpræget indflydelse på folkeskolen, da alle lærere i landet nu måtte sætte sin lid til, at DLF ville forhandle de bedst mulige vilkår for alle lærere, både landsbylærere, købstadslærere og overlærere.

I perioden fra 1899 til 1919 steg DLFs medlemstal voldsomt. Fra 5514 i 1899, til mindst 10.000 i 1919, samt endelig 15.000 medlemmer i 1949.²²⁷

Gymnasieskolernes lærerforening, som ”De Lærde Skolers Lærerforening” skiftede navn til i 1916, havde i lighed med DLF en stor medlemstilgang i første halvdel af det 20. århundrede. I 1900 havde foreningen således 255 medlemmer, som i 1940 var steget til 936. Dermed var GLs medlemstal firedoblet på 40 år. Selvom GLs stigning var forholdsmeæssigt langt større end DLFs, så var GL stadig i høj grad ”den lille forening” i forhold til DLF, med kun 936 medlemmer mod DLFs ca. 15.000 medlemmer på samme tidspunkt.²²⁸

Fra 1916, samtidig med navneskiftet, begynder GL at udsende et medlemsblad, ”Gymnasieskolen”. I tidsskriftets første levetid var fokus primært på fagforeningsmæssige meddelelser, mens bladet

²²⁴ Paludan mfl. 2002, s. 317

²²⁵ Ibid. s. 437

²²⁶ Koch-Olsen mfl. 1974, s. 113

²²⁷ Ibid. s. 169

²²⁸ Bryld mfl. 1990, s. 298

samarbejdede med ”Vor Ungdom” og overlod de større pædagogiske artikler til dette tidsskrift. Først i løbet af 1930’erne begyndte bladet at have et større indhold af pædagogiske artikler.²²⁹

Opsamling

Samfundet var inde i en rivende udvikling i første halvdel af det 20. århundrede. Det politiske billede ændredes markant, med socialdemokratiets vækst og kvindernes indtog i politik.

Samtidig steg befolkningstallet hurtigt, hvilket samtidig betød, at der blev behov for flere lærere, hvilket igen gav lærerstandens fagforeninger større indflydelse.

Den store skolekommission arbejdede fra 1919 til 1923, men det var først i 1928, at der blev nedsat et udvalg, der skulle forsøge at formulere en reel lov på baggrund af kommissionens betænkning.

Dette forslag blev ingen succes, men udvalgets nedsættelse vil fungere som udgangspunkt for analysen af Skoleloven af 1937, eftersom udvalgets arbejde har medført en fornyet debat omkring skolens struktur, som kan have medvirket til udformningen af et nyt lovforslag i 1934, som sidenhen ville blive grundlaget for skoleloven af 1937.

Indholdet af Skoleloven af 1937

Med skoleloven af 1937, fik folkeskolen i købstæderne mulighed for at være opbygget på to forskellige måder. Enten som en 4-årig grundskole efterfulgt af 3-årige hovedskoler, eller som 4-årige grundskoler efterfulgt af 4-årige mellemskoler. Alle skoler i en given købstad skule følge den samme struktur.²³⁰

På landet var strukturen stort set uforandret i forhold til skoleloven af 1899, idet folkeskolen blot blev defineret som *”en udelt Skole med et efter Børnetallet afpasset Antal Klasser, men er Skolen paa 4 Klasser eller derover, delen den i en 3-aarig Forskole og en 4-aarig Hovedskole.”*²³¹

Både på landet og i byen kunne der tilknyttes en fortsættelsesklasse, samt et kursus der kunne forberede til den almindelige forberedelseksamen. Betingelsen for dette var, at der blev fremsat en anmodning om oprettelsen fra forældrene til mindst 15 børn i alderen 14 til 18 år.

Mellemskole kunne med skoleloven af 1937 være enten en Eksamensmellemskole, eller en eksamensfri Mellemskole med undervisning i folkeskolens almindelige fag, samt en række mere praktiske fag.

²²⁹ Bryld mfl. 1990, s. 54

²³⁰ RT Tillæg C 1936-1937, sp. 1474

²³¹ ibid.

Folkeskolen skulle efter 1937 deles i klasser efter skolens samlede børnetal. Hvor dette børnetal tillod det, skulle det tilstræbes at oprette en klasse per årgang i købstæderne. Ligesom i 1899 blev børnene opflyttet i klasserne efter ”*Alder, Fremgang, Modenhed og Anlæg*”.²³²

I købstæderne blev klassekvotienten sat til 33, og i landbokommunerne til 35.

Den undervisningspligtige alder blev fastsat til 7 til 14 år. Dog kunne 6-årige optages i skolen, hvis forældrene ønskede dette.

Væsentlige ændringer i Skoleloven af 1937

Den mest markante ændring i Skoleloven af 1937, i forhold til tidligere, er indførelsen af en ”fri-mellemskole” som et alternativ til den hidtidige mellemskole, eksamensmellemskolen. Den fri mellemskole var tænkt som en praktisk mellemskole, som en brobygning til arbejdslivet.²³³

Hensigten med den fri mellemskole var, at den skulle være et fuldgodt alternativ til eksamensmellemskolen.

Kruchov understreger, at skoleloven af 1937 primært var en købstadsreform. Således vedblev landsbyskolen i al væsentlig med at fungere, som den havde gjort siden skoleloven af 1899.

Skolepligten var som nævnt ovenfor uforandret. Dette var et kompromis mellem regeringen og oppositionen. Regeringen havde ønsket at udvide undervisningspligten med et år, men havde accepteret at bevare den eksisterende undervisningspligt, for at kunne gennemføre skoleloven med et bredere flertal.

Dermed vil debatten om ”Den fri mellemskole” have hovedfokus i denne analyse. I mindre grad vil den undervisningspligtige alder blive undersøgt, selvom denne i sidste ende ikke blev ændret.

Analyse af forløbet op til lovens vedtagelse

Gennemgang af lovgivningsforløbet

Tilbage i 1928 havde daværende undervisningsminister i Madsen-Mygdals venstregering, Jens Byskov, nedsat et udvalg, der skulle udarbejde et lovforslag baseret på den store skolekommissions

²³² RT tillæg C 1936-1937, sp. 1479

²³³ Kruchov mfl. 1985, s. 268

arbejde. Udvalgets forslag blev dog kritiseret både af lærerstanden og rigsdagen, hvorefter det blev forkastet.²³⁴

Den nye undervisningsminister, den socialdemokratiske Frederik Borgbjerg, fremlagde sit forslag til en ny skolelov den 10. januar 1934.

I sin indledende fremlæggelse af forslaget lægger Borgbjerg vægt på nødvendigheden af at udvide undervisningspligten til at omfatte barnets 15. år. Han understreger, at dette er normal praksis i andre vestlige lande, inklusive Sverige og England.

Efter denne kommentar til undervisningspligten går Borgbjerg videre med præsentationen af selve forslaget. Han understreger, at skolelovsforslaget tager sit udgangspunkt i den store skolekommissionsbetænkning af 1923.²³⁵

Udover at forslaget tager udgangspunkt i den store skolekommissions arbejde, fremhæver Borgbjerg også det almindelige danske skolemøde,²³⁶ der foregik i København i august 1933 under ledelse af DLF, som en inspiration til forslaget. Dermed fremhæver han yderligere lærerstandens deltagelse i udformningen af skolelovsforslaget.

Borgbjerg fremhæver indførelsen af den praktiske mellem-skole som et hovedpunkt i lovforslaget. Dermed er selve princippet om en eksamensfri mellem-skole allerede indført i skolelovsforslaget fra ministerens side, hvilket gør debatten op til dette forslags fremlæggelse i rigsdagen mere interessant end de efterfølgende rigsdagsforhandlinger, i forhold til hovedpunktet ”Den fri mellem-skole”.

Borgbjerg understreger, at de to mellem-skoler for fremtiden skal være jævnbyrdige, således at den teoretiske eksamensmellem-skole ikke nyder højere agtelse end den praktisk anlagte eksamensfri mellem-skole.²³⁷ Borgbjerg afslutter fremlæggelsen af forslaget med at understrege nødvendigheden af en reform af skolevæsenet, hvor den senere reform nu ligger 30 år tilbage i tiden.

Dette ministerielle forslag har meget til fælles med den endelig lov, der blev vedtaget tre år senere. I det ministerielle forslag formuleres paragraffen om den eksamensfri mellem-skole således, at hvis en folkeskole har en 4-årig mellem-skole med fire etårige klasser, så kan mellem-skole deles i to afdelinger. En afdeling, hvor undervisningen opbygges som hidtil, ud fra bestemmelserne i almen-skoleloven af 1903, og den anden afdeling som en praktisk baseret skole, hvor hensynet er til et fremtidigt virke i erhvervslivet.²³⁸

²³⁴ Bryld mfl. 1990, s. 46

²³⁵ RT 1933-1934, sp. 2189

²³⁶ Ikke at forveksle med det store nordiske skolemøde der ligeledes blev afholdt i København to år tidligere, i 1931

²³⁷ RT 1933-1934, sp. 2191

²³⁸ RT tillæg B 1933-1934, sp. 2854

I den endelige lov er grundlaget for de to afdelinger formuleret på samme måde. Den eneste forandring er, at en skole skal tilbyde begge former for mellemskoler, såfremt de hidtil har tilbudt eksamensmellemskolen.²³⁹ I Borgbjergs kommentarer til forslaget af 1934 understreges det dog, at hensigten er den samme i det ministerielle forslag, At man ikke kan nøjes med at oprette den ene mellemskoleform.²⁴⁰

Dermed ses det, at mellemskolen i den form, der blev endeligt vedtaget, allerede er til stede i det ministerielle forslag af 1934. Således er rigsdagsdebatten mindre interessant i forbindelse med skoleloven af 1937, end de tidligere love, eftersom lovens ordlyd ikke er blevet tilvejebragt i rigsdagen.

Ved den indledende debat om det ministerielle forslag udtaler Vilhelm Rasmussen, socialdemokrat, skolelærer og medlem af den store skolekommission, sin støtte til den praktiske eksamensfri mellemskole, selvom han ikke er begejstret for det navn, Borgbjerg har givet skolen.

Venstremanden Arnth Jensen udtrykker efterfølgende sin tvivl, som tiden skulle vise berettiget, på at den eksamensfri mellemskole kunne blive lige så ”fin” som eksamensmellemskolen, selvom han personligt var enig i at praktiske fag havde lige så stor værdi som teoretiske.²⁴¹ Han følger op med at tale imod den eksamensfri mellemskole med det argument, at den bedste praktiske uddannelse vil børnene få i hjemmet, frem for at være bundet til skolen i en lang årrække.

Den konservative Anthon Vesterager udtrykker også kritik af lovforslaget som helhed. Han støtter dog tanken om en eksamensfri mellemskole, Dog ville han foretrække et andet navn.

Dermed kan det ses, at den eneste direkte modstand mod den eksamensfri mellemskole blev udtrykt af et medlem af Venstre.

Da loven kommer til 3. behandling i folketinget 3 år senere, den 15. april 1937 er modstanden fra Venstres Arnth Jensen umindsket, og Vesterager er også kritisk overfor forslaget. Dette resulterer i, at begge politikere anbefaler deres partifæller at undlade at stemme. Resultatet af afstemningen bliver 72 stemmer for, 31 imod og 19 blanke. Dermed var lovforslaget færdigbehandlet i folketinget, og var blevet vedtaget med, hvad der i princippet var den samme formulering af paragraffen omhandlende den eksamensfri mellemskole, som det oprindelige ministerielle forslag.

²³⁹ RT tillæg C 1936-1937, sp. 1475

²⁴⁰ RT tillæg B, 1933-1934, sp. 2889

²⁴¹ RT tillæg B, 1933-1934, sp. 2446

Den 16. april 1937, er lovforslaget i første behandling i landstinget. Under debatten gentager det socialdemokratiske medlem af landstinget, H.P. Johansen, at lovforslaget i princippet er det samme som det første stillede af ministeren i 1934.²⁴²

Ved 3. behandlingen af det uforandrede lovforslag anbefaler H. P. Johansen de socialdemokratiske medlemmer af landstinget at stemme for lovforslaget.²⁴³

Venstres Søren Stegger Nielsen anbefaler kortfattet et nej til lovforslaget. Søren Byskov Rasmussen fra det konservative folkeparti anbefaler modvilligt et nej til sine partifæller. Han understreger, at anbefalingen ville have været ”ja”, hvis en række ændringsforslag han havde stillet var blevet vedtaget.

Endelig anbefaler den radikale Gunnar Fog-Petersen et ja til sine partifæller.

Efterfølgende sluttede forhandlingerne, og Skoleloven af 1937 blev vedtaget med 37 stemmer mod 32 i landstinget.

Skoleloven af 1937s udformning

Debatten blandt skolefolk i 1928

I DLFs medlemsblad ”Folkeskolen” var der i 1928, og de følgende år, stort fokus på spørgsmålet om en reform af skolevæsenet. Dog med særlig fokus på skoletilsynet, og ikke skolevæsenets struktur.

DLFs hovedstyrelse fremlagde den 14. december 1928 foreningens officielle forslag til en reform af skolevæsenet for landstinget. Hovedfokus i dette forslag er på en praktisk folkeskoleafdeling, og optagelseskriterierne til denne.²⁴⁴

I forslaget foreslås det, at en kommunes skolevæsen, hvor det er muligt, deler folkeskolens elever ved 11-års alderen, i en praktisk og en teoretisk afdeling. Den teoretiske afdeling skal fungere som forskole til eksamensmellemskolen. Adgangskriteriet til den teoretiske afdeling skulle fortrinsvis være en prøve i dansk og regning.

Samtidig foreslås det, at en given kommune pålægges at oprette så mange forskoleklasser, som det skønnes nødvendigt for, at alle egnede elever kan få en plads.

²⁴² RT Landstinget 1936-1937, sp. 2015

²⁴³ *ibid.* sp 2537

²⁴⁴ Folkeskolen 1928, nr. 51

Herudover anser forslagsstillerne fra DLF det for en nødvendighed, at den praktiske afdeling af folkeskolen får et langt mere praktisk sigte end hidtil.²⁴⁵

Som det ses af ovenstående, anbefaler DLF på dette tidspunkt ikke en decideret praktisk mellemskole, men at de sidste år af folkeskolen opdeles i en praktisk og en teoretisk afdeling, inden eleverne fra den teoretiske afdeling derefter kan overgå i mellemskolen. Grundlaget for denne fremgangsmåde, er at undgå at beholde eleverne i skolen efter den undervisningspligtige alder, således at eleverne fra den praktiske afdeling hurtigst muligt kan blive en del af arbejdsstyrken.²⁴⁶ Dermed anbefaler DLF ikke praktisk mellemskole, som er separat fra den hidtidige folkeskole, men en struktur hvor eleverne bliver i det samme skolesystem, men med flere praktiske fag på skemaet.

Ovenstående er som sagt et uddrag af DLFs officielle holdning til en kommende skolereform. Da forslaget først blev fremlagt i december vil eventuelle kommentarer til forslaget indhold først være at finde i "Folkeskolen" i de efterfølgende år.

Der kunne læses flere kortfattede indlæg omhandlende skolereformen i "Folkeskolen" årgang 1928, men da sigtet med dette speciale primært er på DLFs, som samlet forening, rolle i reformarbejdet, så er disse udeladt i denne gennemgang, eftersom den officielle holdning er så klart tilkendegivet i ovenstående skrivelse.

Vor Ungdom

I "Vor Ungdom" 1928 levnes den praktiske mellemskole kun begrænset opmærksomhed.

Redaktør af "Vor Ungdom" og rektor Georg Bruun, som også var medlem af den store skolekommission, diskuterer dog den udvikling der er sket i forhold til reformarbejdet, siden kommissionen afgav sin betænkning, i tidsskriftets leder.²⁴⁷

I denne leder stiller Bruun sig undrende over, at man i undervisningsministeriet tilsyneladende "sysler" med en ny praktisk linje, der skulle munde ud i en studentereksamen.

Han kommer dog ikke nærmere ind på hvor han har hørt disse rygter, samtidig med at han ikke beskriver nærmere, hvordan en sådan praktisk studentereksamen skulle fungere i praksis.

Rygterne om en praktisk linje i gymnasiet nævnes da heller ikke igen i "Vor Ungdom", før Georg Bruun mod slutningen af året selv henleder opmærksomheden på sin egen leder fra januar.

²⁴⁵ Folkeskolen 1928, nr. 51

²⁴⁶ Ibid.

²⁴⁷ VU 1928, s. 1-11

Her trækker han i land i forhold til de rygter, han nævnte i starten af året, samtidig med at han nævner, hvor han havde hørt om planerne i første omgang. Bruun nævner således, at der i Trontalen af 1927 blev nævnt denne praktiske linje, men at det tilsyneladende ikke er noget man har ønsket at følge op på, da der intet forslag er stillet i det forgange år i rigsdagen.²⁴⁸

Da disse to indlæg fra redaktør Georg Bruun er de eneste i ”Vor Ungdom” i 1928, ses det, at der på dette tidspunkt endnu ikke var nogen væsentlig debat om en praktisk mellemskole, hverken i lærerstanden eller rigsdagen.

Debatten blandt skolefolk i 1929

Folkeskolen

Folkeskolen årgang 1929 indledes vanen tro med en leder fra redaktøren, i 1929 J. Joh. Christensen Lund. I denne beskriver Christensen Lund den politiske udvikling i det forgange år, som den forløb efter hans opfattelse. Overordnet set konstaterer han lakonisk, at lovgivningsmagten ikke har beskæftiget sig med folkeskolen, ”Tiderne er ikke til reformer” citerer han politikerne for at udtale. Han udtaler efterfølgende et håb om, at 1929 må blive anderledes, og at det indledende arbejde den nye undervisningsminister Borgbjerg har påbegyndt, vil udmønte sig i en skolelov indenfor den nærmeste fremtid. Lund Christensen har dog ikke stor tiltro til, at 1929 vil ende anderledes end 1928 i forhold til reformer, om end han håber, at Borgbjergs indledende undersøgelser må give et resultat som folkeskolen kan være tjent med.²⁴⁹

Det første indlæg i ”Folkeskolen” der direkte nævner en praktisk mellemskole, i modsætning til blot en praktisk folkeskole inden mellemskolen, er i Folkeskolen nr. 10 og er forfattet af den tidligere forstander ved Holstebro tekniske Skole, J.P. Haahr.

Haahr anser det befordrende for den del af ungdommen, som ikke søger en højere uddannelse, at de bliver overflyttet til en praktisk mellemskole, hvor fokus er på håndarbejde, køkkenundervisning, undervisning i havehold samt idræt, udover en grad af teoretisk funderede fag. Dette vil ifølge Haahr give eleverne en ballast, der vil styrke deres muligheder for at læse videre på handelsskoler og tekniske skoler, således at de elever der ønsker et job i handelsbranchen eller at lære et håndværk, får en styrket forudsætning for dette.²⁵⁰

²⁴⁸ VU 1928, s. 478

²⁴⁹ Folkeskolen 1929, nr. 1

²⁵⁰ Folkeskolen 1929, nr. 10

Haahr er ganske vist ikke repræsentant for DLF, men dette indlæg er det første, i den bearbejdede periode, der direkte foreslår en praktisk mellemskole, der minder om den endeligt vedtagne i 1937. Dog nævner Haahr intet om, hvorvidt denne praktiske mellemskole skal være eksamensfri eller ej.

Disse to indlæg er de eneste der i al væsentlighed beskæftiger sig med en praktisk overbygning på folkeskolen, men indholdet i J.P. Haahrs indlæg minder i så høj grad om det endelige indhold i skoleloven af 1937, at det må formodes at indlægget giver anledning til debat det følgende år.

Vor Ungdom

I 1929 udsendte redaktionen af ”Vor Ungdom” en rundspørge til en række af ”skoleautoriteter og skoleinteresserede mænd og kvinder”, hvor der blev spurgt ind til en række spørgsmål omkring folkeskolens opbygning og det kommende reformarbejde. Der blev i alt udgivet 14 besvarelser på rundspørgen i løbet af 1929.

Den første gengivne besvarelse er udarbejdet af Seminarieforstander Theodora Lang. I denne artikel diskuterer hun ”En tidssvarende læreruddannelse og en eksamensfri barneskole”.²⁵¹

Lang har den holdning, at en virkelig reform af undervisningen i barneskolen vil kræve, at alt ”eksamensvæsen” forsvinder fra denne.²⁵²

Dog vil terminsprøver være gavnlige for elevernes udvikling, så længe disse ikke har status af eksamen.

Skoleinspektør Signe Tørsleff giver ligeledes sit besyv med omkring den eksamensfri mellemskole. Tørsleff anser reformen af de ældste klassers skole som værende mest presserende, idet disse ikke opnår den nødvendige undervisning når de bedste boglige elever overgår til mellemskolen. Tørsleff anbefaler at ”Manuelt arbejde” og ”legemsøvelser” skal have en større andel af undervisningen, sammen med regning og retskrivning. Disse skal være hovedkravene i en praktisk mellemskole, idet flere fag vil medføre ”sørgelig overfladiskhed og interesseløshed”

Dermed er hun i væsentlig omfang på linje med den senere lovgivning, om end der i Tørsleffs oplæg ikke er nævnt muligheden for samarbejde med erhvervslivet.²⁵³

²⁵¹ VU 1929, s. 145

²⁵² *ibid.*

²⁵³ VU 1929, s. 193

Den socialdemokratiske landstingsmand Ludvig Christensen er også blevet inviteret til at give sit besyv med om folkeskolereformen i ”Vor Ungdom”. I lighed med de tidligere skribenter ønsker Christensen en reform af mellemskolen. Han påpeger, at en stor del af de børn, der fortsætter i mellemskolen ret beset ikke burde være der, eftersom en del af dem ikke havde de faglige færdigheder til at gennemføre mellemskolen, og tage en brugbar eksamen med sig derfra.²⁵⁴ Ludvig Christensen mener dog, at den praktiske mellemskole, i den form som blev foreslået af den store skolekommission, er en brugbar måde at begrænse tilgangen til eksamensmellemskolen. Christensen er af den mening, at forældrene i ”misforståede ambitioner” for deres barn stadig vil presse på for at deres barn kommer i eksamensmellemskolen. Denne frygt skulle senere vise sig at være velbegrundet.

Disse besvarelser på rundspørgen, er de tre med det største fokus på det praktiske aspekt af skolevæsenet. De andre 11 indlæg har meget blandet indhold, eksempelvis omkring såkaldte ”Frøbelske Børnehavemetoder” og brugen af censorer ved optagelsen i eksamensmellemskolen. Specielt Signe Tørsleff og Ludvig Christensen argumenterer kraftigt for opbygningen af en praktisk mellemskole, uden dog at diskutere hvorvidt der skal være en afsluttende eksamen i denne praktiske mellemskole. Rundspørgens besvarelser er de eneste indlæg i Vor Ungdom 1929 der beskæftiger sig med muligheden for en praktisk gren af skolevæsenet.

Debatten blandt skolefolk i 1930

Folkeskolen og Vor Ungdom

I 1930 var der større fokus i DLF på at bekæmpe arbejdsløsheden blandt lærerne, end på den rent faglige reform. Således er der i ”Folkeskolen” ikke optrykt et eneste indlæg hvor en praktisk skoleafdeling nævnes. I lighed med ”Folkeskolen” er ”Vor Ungdom” helt uden indlæg omhandlende en praktisk skole.

Dette kan undre, eftersom der tidligere har været indlæg, der advokerede for denne skoleform, samtidig med at det skal erindres, at der blot tre år senere blev stillet forslag i folketinget omhandlende den eksamensfri mellemskole.

Debatten blandt skolefolk i 1931

²⁵⁴ VU 1929, s. 194

Det 13. nordiske skolemøde 1931

I 1931 blev ”Det 13. Nordiske Skolemøde” afholdt i København i perioden 6-8. august. Dette møde fik naturligvis betragtelig opmærksomhed i både ”Folkeskolen” og ”Vor Ungdom”.

Ved skolemødet var anmeldt 77 foredrag i løbet af de tre dage, hvormed det må anses for en væsentlig kilde til nye impulser i skoledebatten for de ca. 4500 deltagere, da foredragsholdere fra hele norden deltog.²⁵⁵

I Folkeskolen nr. 28, en måned før det store skolemøde, beskrives en lang række af de planlagte foredrag.

Særligt et foredrag skal fremhæves fra oversigten: ”Den praktiske ungdomsskole” af Folke Jacobsen, samt Handelsskolens direktør Marius Vibæks foredrag om ”En mere praktisk folkeskole”.

I Folkeskolen nr. 34 gives de første referater fra nogle af foredragene. Først i nr. 36 beskrives et af de to ovenstående foredrag dog. Marius Vibæks foredrag refereres kortfattet.

Beskrivelsen af Vibæks forslag om en praktisk folkeskole klasse stemmer meget præcist overens med den senere vedtagne folkeskolelov. I referatet beskrives den praktiske linje som: ”en praktisk Undervisningslinje, som burde ligestilles med den boglige.” Efterfølgende uddybes det, at en sådan praktisk linje skal baseres på et samarbejde med erhvervslivet, i en række ”Erhvervsfag”, som vil ruste eleverne til deres fremtidige liv indenfor de praktiske fag.²⁵⁶

Folke Jacobsens foredrag bliver ikke beskrevet i ”Folkeskolen”, i lighed med langt størsteparten af de 77 foredrag.

Folkeskolen

I åbningslederen af ”Folkeskolen” 1931, nævner redaktør Lund Christensen, at undervisningsminister Borgbjerg har stillet forslag om at mellemskolen bliver 3-årig i stedet for den eksisterende 4-årige mellemskole. Samtidig angav Borgbjerg, at mellemskolens formål skulle være som forberedelseskole til de højere skoler. Dermed er den praktiske mellemskole som princip stadig ikke en del af de ministerielle tanker for skolevæsenets udvikling i starten af 1931.

Lund Christensen fremhæver debatten om mellemskolens struktur som en af de vigtige opgaver i 1931.²⁵⁷

²⁵⁵ Folkeskolen 1931, nr. 24

²⁵⁶ Folkeskolen 1931, nr. 36

²⁵⁷ Folkeskolen 1931, nr. 1

Dermed indikeres det, at DLF forventer mere indgående debat om skolens struktur i 1931, særligt mellemskolens. Denne forventning bliver dog ikke indfriet, omend 1931 stadig bliver et betydningsfuldt år, grundet det store skolemøde i København, hvor der som beskrevet ovenfor bliver afholdt foredrag med den praktiske mellemskole som tema.

En Johan Jensen har et indlæg til allersidst i 1931, nummer 53, hvor han diskuterer den praktiske skoleretning. Han nævner, at der ”høres røster” som taler for, at der, udover den almindelige teoretiske skole, skal være en mere praktisk retning for de børn, der har bedre anlæg for det praktiske end det teoretiske.²⁵⁸

Johan Jensen understreger vigtigheden af, at denne praktiske skoleform ikke bliver mindre anset end den teoretiske, således at forældrene vil være villige til at overføre deres børn til den praktiske afdeling frem for den teoretiske.

Efterfølgende gennemgår han de fag, som han vil anse for centrale i en sådan praktisk skoleretning. Disse er primært havearbejde og sløjd, det ene fag om sommeren og det andet om vinteren. Derudover praktisk regning, på et lavere niveau, der egner sig mere til hverdagsbrug, samt en historieundervisning med fokus på fædrelandshistorie.²⁵⁹

Jensen kommer ikke nærmere ind på, hvordan denne praktiske retning skal opbygges strukturelt, i forhold til det eksisterende skolevæsen, men det er ikke desto mindre et forslag om den praktiske skoleretning.

Dermed ses der i 1931 flere holdningstilkendegivelser af, at den praktiske mellemskole, som et ligeværdigt alternativ til eksamensmellemskolen, er at anse som en ønskværdig udvikling for skolevæsenet i Danmark

Vor Ungdom

I *Vor Ungdom* går debatten om en praktisk skoleform livligt i sidste halvdel af 1931.

Amtsskolekonsulent og medredaktør af ”*Vor Ungdom*” Ludvig Mortensen giver i en artikel sit bud på, hvordan folkeskolen bør indrettes for at give flest mulig børn den bedst mulige uddannelse.²⁶⁰

²⁵⁸ Folkeskolen 1931, nr. 53

²⁵⁹ Ibid.

²⁶⁰ VU 1931, s. 340-349

Han indleder artiklen med en længere argumentation for en udvidelse af den skolepligtige alder, fra 7 til 8 år. Efterfølgende spørger han retorisk, hvad man så skal bruge den udvidede skoletid til, med hensyn til de børn, der ikke har evnerne til at tage en boglig uddannelse. Mortensens løsningsforslag er en reformeret skole for børn i alderen 12 til 15 år. Rent fagligt skulle denne praktiske skole stadig have de boglige fag læsning, retskrivning, regning og tegning. Han anser disse fag som en nødvendighed for alle børn, også de som ikke sigter mod en højere uddannelse.²⁶¹

Udover disse boglige fag, foreslås der et langt højere fokus på de fysiske fag, således at børnene kommer i bedre fysisk form end hidtil.

Størst fokus skulle der, ifølge Mortensen, være på ”håndens arbejde”. Dette skulle opnås ved at hver skole fik tilknyttet et værksted, som kunne benyttes både til sløjd og husflid, samt være åbent for eleverne udenfor skoletiden, for at tilskynde til at børnene selv skulle opøve deres praktiske evner yderligere. Udover skoleværkstedet, skulle også skolehavens funktioner udbygges, således at børnene fik mere undervisning i at holde en køkkenhave, og forståelse for de fordele en sådan kunne have for en husstands økonomi.

Af hensyn til det samlede timetal i skolen, foreslår Mortensen at værkstedsundervisningen begrænses til vinterhalvåret, mens havearbejdet placeres i sommerhalvåret.²⁶²

Til slut foreslår Mortensen, at fællesundervisning begrænses i den praktiske mellemskole, af hensyn til de forskellige livsforløb, det normalt må antages kønnene vil få. Således anser han det ikke for specielt nyttigt, at pigerne får undervisning i eksempelvis sløjd.

Mortensen slutter af med at opfordre undervisningsministeren til at nedsætte en skolekommission til at undersøge muligheden for at danne en sådan praktisk mellemskole.

Flere andre indlæg giver lignende fremstillinger af et skolevæsen opdelt i en teoretisk og en praktisk afdeling. Heriblandt den senere socialdemokratiske undervisningsminister Julius Bomholt, som i et indlæg i umiddelbar forlængelse af Ludvig Mortensens, foreslår en folkeskole til 15 års alderen. Denne folkeskole ser han indrettet med en praktisk ”A-linje”, som skal give mulighed for at læse videre på teknologisk institut, handelshøjskolen og lignende, samt en ”B-linje” der skal være en forskole til gymnasiet og universiteterne, som den hidtidige mellemskole.²⁶³

²⁶¹ VU 1931, s. 344

²⁶² VU 1931, s. 345

²⁶³ VU 1931, s. 355

Det første indlæg, hvor den praktiske mellemskole nævnes i ”Vor Ungdom”, henviser til et foredrag fra det store skolemøde i København, som inspirationskilde.²⁶⁴ Dette, sammenholdt med den stigende debat om emnet i de efterfølgende udgivelser af ”Vor Ungdom” indikerer endnu engang, at det var under det store skolemøde at tanken om en praktisk mellemskole for alvor vandt indpas i den skoleinteresserede befolknings bevidsthed.

Debatten blandt skolefolk i 1932

Folkeskolen

Folkeskolens årgang 1932 har i store træk ingen indlæg omhandlende en praktisk mellemskole. Dog er der en leder i sommeren 1932, hvor en af de to redaktører giver et modsvar til kritik af folkeskolens faglige niveau. Denne kritik er fremkommet i den bredere presse, uden at redaktøren nærmere specificerer kritikkens form eller afsender.

Kritikken er baseret på, at eleverne skulle forlade folkeskolen med et så lavt fagligt niveau, at de ikke kan bestride et job indenfor erhvervslivet. I de kritiske artikler kræves der derfor, at undervisningen bliver målrettet mere mod det praktiske livs behov.

Dermed kan der argumenteres for, at udefrakommende impulser kræver denne praktiske mellemskole, i højere grad end DLFs ledelse. Dette ses også, da redaktøren som svar på kritikken konkluderer, at der naturligvis altid er plads til forbedringer, men at han anser det nuværende system for velfungerende, samt at flyvske idéer fra folk, der ikke er en del af skolevæsenet, ikke kan føre noget godt med sig.²⁶⁵

Det københavnske skolemøde

I sommeren 1933 blev der i København afholdt Danmarks Lærerforenings 10. alm. Skolemøde, i dagene 8-10. august. Mødet indeholdt en række foredrag og efterfølgende diskussion af emnerne. Af de 24 tilmeldte foredrag havde en lang række fokus på de praktiske fags stilling, ofte med fokus på et 8. skoleår, hvor disse fag kunne udbygges yderligere. Således kan seks af de 24 foredrag siges at have dette fokus.²⁶⁶

I Folkeskolen nr. 33 gives det første referat af mødet i lederen.²⁶⁷

²⁶⁴ VU 1931, s. 145

²⁶⁵ Folkeskolen 1932, nr. 33

²⁶⁶ Folkeskolen 1933, nr. 29

²⁶⁷ Folkeskolen 1933, nr. 33

DFLs formand Axel Jensen holdt åbningstalen. I denne fremhævede han de områder, han (og dermed DLF) anså som vigtigst at arbejde med i de kommende år: En yderligere forbedring af læreruddannelsen, en ændring af eksamensforholdene i folkeskolen, en forbedring af landsbyskolens undervisningsforhold, samt en forlængelse af skolealderen.²⁶⁸

Dermed ses det, at Jensen ikke nævner den praktiske mellemskole som et umiddelbart mål for folkeskolen. Dog er hans sidste punkt, en forlængelse af skolealderen, ofte nævnt i forbindelse med debatten om den praktiske mellemskole.

Efterfølgende taler undervisningsminister Borgbjerg. Med hensyn til det 8. skoleår konstaterer han, at han ønsker et sådant indført, for at kunne ”sætte kronen på værket” i forhold til børnenes undervisningsforløb.

Borgbjerg følger op på denne konstatering ved at beskrive sine tanker omkring den rent strukturelle opbygning af folkeskolen. Han forestiller sig en folkeskole, der i det 11-12. år bliver todelt, i en teoretisk og en praktisk afdeling, i lighed med lovforslaget, der bliver fremlagt året efter. Han fremhæver et mindretalsforslag fra den store skolekommission som inspirationskilde til strukturen. Dette mindretal bestod fortrinsvis af repræsentanter for den højere skole, som den socialdemokratiske folketingsmand og forstander for statens lærerhøjskole, Vilhelm Rasmussen og den radikale cand. Mag. Elna Munch.

Udover mindretalsforslaget fra den store skolekommission fremhæver Borgbjerg også Statens Skolekonsulent og forhenværende seminarieforsstander Eduard Larsen som værende medvirkende til at forme Borgbjergs holdning til den praktiske folkeskoleafdeling

Efterfølgende fremhæves det i referatet, at Borgbjerg fulgte hele skolemødet med stor interesse, og deltog i så mange foredrag som muligt. Dermed havde han mulighed for at blive yderligere inspireret i forhold til indholdet af den skolelov, han foreslog året efter. Særligt skal det bemærkes, at Borgbjerg brugte udtrykket ”folkeskoleafdelinger” frem for at snakke om to mellemskoleafdelinger, i indledningstalen, før han havde hørt de mange oplæg under skolemødet, hvilket er blevet ændret i det ministerielle forslag af 1934.

Som afslutning på skolemødet taler DLFs formand Axel Jensen igen. Undervejs i afslutningstalen fremhæver Jensen nødvendigheden af, at man i hele folkeskolen, landsbyskoler som byskole, må arbejde i retning af større fokus på de praktiske fag, sløjd, husflid, husgerning, havebrug mm.

²⁶⁸ Folkeskolen 1933, nr. 33

Dermed ses der efter det københavnske skolemøde, at DLF støtter op om en øget fokus på de praktiske fag, som der ellers havde været en mere tvivlende holdning til i ”Folkeskolen” hidtil.

Debatten blandt skolefolk i 1933

Folkeskolen

Først i 1933, året før undervisningsminister Borgbjerg stiller forslag om en praktisk mellemskole, ses der for alvor debat om emnet i ”Folkeskolen”. Således kan der i 1933 ses adskillelige indlæg både for og imod den praktiske mellemskole, foruden indlæg fra DLFs hovedstyrelse i forbindelse med skolemødet i København.

Hovedfokus var dog uden sammenligning på den praktiske gennemførsel af tilsynsloven, samt på skolemødet i København, og de emner der blev opnået enighed om der.

”Det Københavnske forsøg”

Skoleinspektør, og redaktør af ”Vor Ungdom”, Hans Kyrre tog efter det store nordiske skolemøde i København 1931 initiativ til at oprette et privat udvalg, der havde til formål at undersøge muligheden for at udvide folkeskolen med et 8. skoleår, samtidig med at de praktiske fag fik en større rolle i undervisningen.²⁶⁹

Udvalget udarbejdede efterfølgende en plan, som der blev givet dispensation til at føre ud i livet i en enkelt klasse i København. Forsøget tog sin begyndelse efter sommerferien 1932 med en 6. klasse.

Læreren i den givne klasse, A.R. Schacht²⁷⁰, giver i et foredrag i ”Det pædagogiske Selskab” i København, sin beskrivelse af forløbet. Hele foredraget er gengivet i ”Vor Ungdom”.

Dette foredrag blev givet efter Borgbjerg fremsatte det ministerielle forslag, men det er muligt, at han har været bekendt med forsøgets indhold inden det ministerielle forslag blev stillet.

Uanset om Borgbjerg var bekendt med forsøget eller ej, så vil det være blevet alment kendt inden loven blev endeligt vedtaget i 1937.

I Schachts beskrivelse af undervisningsplanen fremhæver han, at der er lagt større vægt på det manuelle arbejde, end det hidtil har været tilfældet i de store folkeskoleklasser i København.²⁷¹

²⁶⁹ VU 1934, s. 97

²⁷⁰ Senere skoleinspektør, udgiver af en erindringsbog om netop den praktiske mellemskole

²⁷¹ VU 1934, s. 98

Således har klassen i vinterhalvåret haft sløjd, og i sommerhalvåret udvidet havearbejde. Dette stemmer således overens med de tidligere nævnte forslag til, hvorledes en praktisk mellemskole kunne opbygges.

Han beskriver efterfølgende, hvordan skolehaven i særdeleshed blev brugt til at lære eleverne værdien af hårdt manuelt arbejde, hvilket Schacht anså som en vigtig lektie for de elever, der efterfølgende skulle have et praktisk arbejde. Samtidig med det manuelle arbejde med at oparbejde en skolehave, fik eleverne også et indgående studie i zoologi og botanik, ved at betragte dyr og planter i og omkring haven.

Efterfølgende beskriver Schacht, hvordan sløjdundervisningen i vid udstrækning blev benyttet til at udarbejde materialer til skolehaven, således at eleverne fik en oplevelse af, at det ene fag gavnede det andet.

Efter at have gennemgået eksempler på tværfaglig undervisning, slutter Schacht af med at kommentere på det forslag til en praktisk mellemskole, som Borghøj har fremlagt i folkettinget samme år.

Han påpeger, at hvis den praktiske mellemskole skal blive en succes, så er det ikke tilstrækkeligt blot at øge antallet af timer i sløjd og andet praktisk arbejde. Det er nødvendigt at oparbejde børnenes interesse for erhvervslivet, gennem undervisningen generelt og i bredere forstand.

Opsamling

Som ovenstående analyse viser, så er der meget spredt fokus på de faglige reformer af skolevæsenet, ganske som ved skoleloven af 1899.

En stor del af debatten i de skolefaglige tidsskrifter havde fokus på debatten om den ny tilsynslov. Denne debat fik overordnet set større opmærksomhed end debatten om reformen af det faglige indhold og strukturen i skolevæsenet.

Debatten om tilsynsloven er ikke gennemgået i dette speciale, eftersom denne debat blev holdt skarpt adskilt fra den samtidige debat om folkeskoleloven. Dette var et gennemgående træk både i rigsdagen og i de lærerfaglige tidsskrifter.

Den praktiske mellemskole nød den største opmærksomhed i ”Vor Ungdom” i forhold til i ”Folkeskolen”. Dette kan både indikere, at den praktiske mellemskole var et vigtigere projekt for lærere fra de højere skoler, men det kan også være en indikation af, at folkeskolelærerne simpelthen anså tilsynsloven som værende en vigtigere reform end den faglige reform.

Et interessant aspekt i spørgsmålet om DLFs rolle i debatten om den praktiske mellemskole er, at i 1932 kritiserer ”Folkeskolens” redaktør, og medlem af DLFs hovedstyrelse, Lund Christensen i skarpe vendinger den kritik, der er fremkommet af folkeskolen som værende for målrettet mod den højere skole. Lund Christensen skriver yderligere, at han ikke anser det som nødvendigt at styrke de praktiske fag i folkeskolen, og at den slags flyvske idéer slet ikke gavner skolevæsenet. Slet ikke når de ikke kommer fra lærerne selv.

Blot et år senere, ved afslutningstalen under skolemødet i København, taler DLFs formand Axel Jensen om den praktiske mellemskole. I denne tale giver Jensen, og dermed DLF, sin tilslutning til at skolen skal reformeres i retning af en mere praktisk skole, med større fokus på sløjd og husgerning m.m.

Denne holdningsændring i de officielle udtalelser fra DLF, hvis man følger den antagelse, at Lund Christensen taler på vegne af DLF, kan måske være begrundet i de positive resultater, der er fremlagt i den københavnske forsøgsklasse. Ganske vist er resultaterne endnu ikke offentliggjort i deres helhed, men det er usandsynligt, at DLF ikke har været bekendt med delresultaterne på dette tidspunkt i forsøgsskolens forløb.

Teorien om, at DLF ønskede tilsynsloven vedtaget inden arbejdet med en faglig og strukturel reform blev indledt, kan understøttes af det tidsmæssige forløb. Der er markant flere indlæg om den praktiske mellemskole, og det 8. skoleår for den sags skyld, i tiden umiddelbart efter vedtagelsen af tilsynsloven i 1933.

Spørgsmålet om den undervisningspligtige alder følger i store træk debatten om den praktiske mellemskole, eftersom det ofte foreslås at udvide den skolepligtige alder med et år, samtidig med at den praktiske afdeling introduceres.

Helt overordnet ses der en større villighed fra undervisningsministeren til at indgå i dialog med folkeskolelærere. Hans engagement i de forskellige lærermøder, som det store nordiske lærermøde og det 10. almindelige lærermøde, fremhæves altid som værende særligt entusiastisk. Denne dialog med den samlede lærerstandens repræsentanter har også medført, at Skoleloven af 1937 i højere grad er blevet til i samarbejde med lærerstanden, selvom der ikke blev stillet krav til undervisningsministeren, om at lærerstanden skulle tages med på råd.

Samtidig er DLF blevet mere ”modig” i relation til rigsdagen. Således nævnes det enkelte gange i kildematerialet, at DLF vil ”stille krav” til ministeren om forskellige forhold. En formulering der aldrig blev brugt i forbindelse med skolelovene af 1899 og 1903.

Af ovenstående gennemgang kan det konkluderes, at specielt det private initiativ med en forsøgsskole i København, og efterfølgende DLFs støtte til tankegangen bag dette projekt, har været en medvirkende årsag til den praktiske mellemskoles vedtagelse i skoleloven af 1937.

Dermed ses en markant stigning i lærerstanden, specifikt DLFs, indflydelse på lovgivningsarbejdet, selvom der på dette tidspunkt endnu ikke er formelle krav om, at DLF skal være en forhandlingspartner i forbindelse med skolelovgivning.

Diskussion af udviklingen i DLFs indflydelse

Der er flere aspekter i spørgsmålet om DLFs indflydelse på skolelovgivningsarbejdet. Både DLFs størrelse i perioden, idet foreningens medlemstal stiger markant, men også interesseorganisationers generelt stigende indflydelse i en periode, hvor rigsdagen kan siges at blive mindre elitær i sin sammensætning.

I forbindelse med skoleloven af 1899 ses der er tydeligt mønster i debatten, hvor lærerne er forsigtige med at kritisere rigsdagens arbejde, med henvisninger til risikoen for at hele loven, og dermed lønningsreformen, vil falde. Dette fokus på lønningen er forståeligt, i betragtning af, at netop en forbedring af lærerlønnen havde været det vigtigste arbejds punkt for DLF lige siden foreningen blev stiftet i 1874.²⁷² Dette aspekt fremhæves af DLFs formand Joakim Larsen i hans omfattende foredrag for ”Det pædagogiske selskab” i november 1895.

På trods af, at der allerede i februar 1896, bliver fremlagt en betænkning, der understreger nødvendigheden af, at lønstigningen sikres, som bliver positivt modtaget i rigsdagen, så kan der stadig argumenteres for at frygten for et kollaps af reformen har været medvirkende til den begrænsede kritik fra DLF. Eftersom DLF officielt har udtalt at lønningsreformen, nedbringelsen af klassekvotienten samt de øgede krav til lærernes uddannelse, ville være ”rigeligt” nyt til at DLF ville støtte reformen. Da disse forhold tidligt i forløbet var en del af reformarbejdet, er det sandsynligt, at DLF i det store hele har stillet sig tilfreds med resultatet, og har besluttet at arbejde for, at blot disse forhold blev vedtaget.

Overordnet set har DLFs hovedstyrelse muligvis forsøgt at få indført flere ændringer, uden dog at fremlægge dette skriftligt, men det er mere sandsynligt, at der har været en stiltiende accept af, at en interesseorganisation som DLF på dette tidspunkt, ikke kunne øve større indflydelse end de gjorde. På dette tidspunkt var DLF stadig en forholdsvis ny interesseorganisation, som endnu ikke havde nogen formaliseret indflydelse på skolevæsenet. Først i 1919 opnåede DLF forhandlingsret for alle folkeskolens lærere. Denne ret gav DLF et stærkere kort på hånden, både i lønforhandlinger, men samtidig var det en mere direkte vej til kontakt med rigsdagen og beslutningsprocessen i denne. Dermed kan det konkluderes, at DLF i 1899 endnu ikke har en formel indflydelse på rigsdagens arbejde med skolelovgivning, selvom alle naturligvis har mulighed for at indsende deres forslag til

²⁷² VU 1896, s. 156

en reform af skolevæsenet. DLF udtaler sig ikke offentligt om et samlet reformforslag på DLFs vegne, ligesom et sådant ikke bliver nævnt i rigsdagen.

Det må antages, at dette er et generelt tegn på, at DLF som organisation havde meget begrænset indflydelse på rigsdagens arbejde med skoleloven af 1899.

I forbindelse med alment skoleloven af 1903 har DLF som udgangspunkt en mindre rolle, da reformens fokus er på den højere skole, mens DLF kun står som interesseorganisation for folkeskolens lærere. Med hensyn til enhedsskolen har DLF dog haft en interesse i at få skabt en reform, der tilgodeså organisationens medlemmer mest muligt.

Enhedsskolen får kun begrænset opmærksomhed, både i rigsdagen og i de skolefaglige tidsskrifter. Ifølge undervisningsminister J.C. Christensen, så skyldes dette, at der er en høj grad af konsensus mellem lærere og politikere i spørgsmålet om, hvordan skolevæsenets struktur skulle være.

Udviklingen fra perioden 1899-1903 og frem til perioden, der ledte op til vedtagelsen af skoleloven af 1937, giver et billede af en interesseorganisation, der vokser i størrelse og indflydelse. DLFs indflydelse stiger i en grad, der medfører markant bedre muligheder for at øve indflydelse på skoleloven af 1937.

DLFs medlemstal fordobledes i perioden, fra ca. 5000 i 1899 til ca. 10.000 i 1919. Selv med den øgede befolkningstal i Danmark som helhed, er det en relativt markant stigning i medlemstal. Denne stigning medfører en voksende indflydelse, da DLF repræsenterer en større gruppe mennesker under forhandlingerne om skoleloven af 1937. Dermed vil det være naturligt for politikerne at lytte mere til DLFs udtalelser. Denne stigning i medlemstal har også været medvirkende til, at DLF i 1919 opnår forhandlingsretten for alle folkeskolelærere, hvilket i praksis gør DLF til den eneste betydende lærerforening for folkeskolelærere.

Denne øgede pondus er en væsentlig forskel i forhold til DLFs mulighed for at blive hørt af politikerne. Derudover var skoleloven af 1937 i højere grad en strukturel og faglig reform, og i mindre grad en reform af lærernes egne forhold. Dermed kunne DLFs hovedstyrelse udtale sig mere frit, idet deres medlemmer havde mindre at risikere i forhold til skoleloven af 1899. På den måde minder DLFs rolle i forhandlingerne mere om den rolle, GL indtog i perioden op til vedtagelsen af alment skoleloven af 1903, idet de lærde skolers ansatte havde mindre at risikere rent personligt ved denne reform.

Yderligere to aspekter er forandret i forhold til forhandlingsperioden i slutningen af 1800-tallet. Socialdemokratiet er blevet den største politiske magtfaktor i Danmark. På baggrund af

socialdemokratiets oprindelse som arbejderbevægelsens parti, har partiet i sit udgangspunkt en anden tradition for at samarbejde med interesseorganisationer og fagforbund. Dermed er det muligt, at den socialdemokratiske undervisningsminister Borgbjerg har været mere lydhør overfor en henvendelse fra DLF, end en repræsentant fra et parti med en anden tradition for samarbejde med interesseorganisationer.

Endelig har det uden tvivl været en faktor, at kvinderne efter junigrundloven 1915 havde fået en mere reel indflydelse på landets politik. Der er markant flere indlæg i de skolefaglige tidsskrifter, der er forfattet af kvinder, ligesom der ses flere eksempler på, at kvinderne bliver en del af de udvalg og kommissioner, der skal arbejde med skolespørgsmål. Overordnet set giver dette et indtryk af, at mange kvinder anser skolevæsenets udvikling som et vigtigt aspekt af samfundsudviklingen. De mange holdningstilkendegivelser fra kvindelige skoleinteresserede, som eksempelvis Theodora Lang og Signe Tørsleff, har efter alt at dømme været en medvirkende faktor i vedtagelsen af skoleloven af 1937.

Dermed ses der i perioden op til vedtagelsen af skoleloven af 1937 en lærerforening, der i markant højere grad ”tør” give sin holdning til kende, samtidig med at det politiske billede er ændret i en retning, der giver interesseorganisationer som DLF mere indflydelse.

Overordnet set kan der ikke gives et entydigt svar på, hvilken faktor i den samfundsmæssige udvikling der var mest markant i forhold til DLFs indflydelse på de politiske beslutninger, men det må anses for overvejende sandsynligt, at overgangen til et mere frit politisk klima, hvor de politiske partier i højere grad kunne samarbejde om visse emner, har været et gunstigt miljø for en interesseorganisation som Danmarks Læreforening, således at organisationen kunne vokse, både i mandtal og i indflydelse.

Konklusion

Ovenstående diskussion af udviklingen i DLFs indflydelse rummer i høj grad en konklusion på ”*I hvilken grad havde lærerne i folkeskolen og særligt Danmarks Lærerforening indflydelse på de væsentligste ændringer i Skolelovene af 1899/1903 og 1937?*”

Opsummerende kan det konkluderes, at Danmarks Lærerforening kun i stærkt begrænset omfang havde indflydelse på skolelovene af 1899 og 1903. Dette skyldes dog i høj grad specifikke faktorer i forbindelse med lovenes indhold.

Det faktum, at skoleloven af 1899 ikke blot var en strukturel og faglig reform, men også en lønningslov, betød at DLF i høj grad måtte optræde forsigtigt, for ikke at risikere et kollaps i forhandlingerne, således at den meget tiltrængte lønningsreform blev udskudt yderligere.

Denne frygt var delvist baseret på det politiske klima, hvor provisorietiden endnu var i frisk erindring. Det stadig skrøbelige parlamentariske miljø, havde uden tvivl indflydelse på DLFs beslutning om ikke at søge større ændringer, end man var sikker på, der kunne opnås konsensus omkring i begge ting.

Dette aspekt tydeliggøres ved, at DLF er mindre tilbageholdende med kritik i forbindelse med debatten om alment skoleloven af 1903. Dog berører denne reform kun DLFs medlemmer i mindre grad, hvilket er medvirkende til at debatten aldrig for alvor bliver omfattende fra DLFs side.

30 år senere er forholdene ganske anderledes, både politisk, samfundsmæssigt og internt i DLF.

Først og fremmest er DLF vokset som organisation, både fysisk og i officiel indflydelse. DLF repræsenterer en forholdsvis større del af befolkningen, hvilket alt andet lige giver organisationens holdningstilkendegivelser mere vægt. Samtidig har DLF opnået forhandlingsretten for alle folkeskolelærere, hvilket yderligere har cementeret DLFs position som en vigtig medspiller i det politiske spil om skolevæsenets forhold.

Den øgede selvsikkerhed som DLF kunne optræde med, blev yderligere styrket af, at der ikke var et lønningsaspekt i skoleloven af 1937, hvilket betød at der var mindre risiko for DLFs medlemmer, hvis DLF pressede for hårdt på, og dermed fik forhandlingerne til at kollapse.

De særlige forhold omkring reformens indhold i de to perioder, med en lønningsreform i 1899 i modsætning til i 1937, betyder som udgangspunkt, at det er sværere at sige noget direkte om DLFs indflydelse i perioden. Dog er det muligt, at lønningsloven er blevet adskilt fra den strukturelle og faglige reform på foranledning af netop DLF, hvilket ville give dem bedre kort på hånden både ved lønforhandlinger, men også ved den faglige reform. Uanset om ændringen er sket på DLFs foranledning eller ej, så har det uden tvivl haft stor betydning for DLFs indflydelse, at skolelovgivningen er blevet inddelt i flere mindre områder, således at DLF kan stille krav til det ene område uden at frygte sanktioner på det andet.

At DLF således har markant større indflydelse i forbindelse med skoleloven af 1937, end tidligere, skal dog ikke kun begrundes i DLFs interne styrkelse. Det politiske klima forandres markant i løbet af de 30 år specialet spænder over. Hvor den første skolelov bliver til i skyggen af forfatningskampen, så bliver skoleloven af 1937 udarbejdet i en periode hvor de to ”nye” partier, socialdemokratiet og det radikale venstre, har fået så stor indflydelse på det politiske liv, at der ikke kan træffes store beslutninger udenom disse partier. Dette har medført, at en interesseorganisation som DLF har bedre muligheder for at komme til orde i rigsdagsdebatten. Den forøgede kamp om vælgernes gunst betyder i udgangspunktet, at organisationer som DLF, der repræsenterer en stor befolkningsgruppe, har lettere ved at få deres mærkesager igennem til rigsdagen.

En overordnet konklusion på dette speciale er derfor: DLFs indflydelse steg markant, grundet en styrkelse af organisationens beføjelser, samt et ændret politisk klima, hvor interesseorganisationer og fagforbund generelt havde opnået større indflydelse på rigsdagens repræsentanter.

Dermed kan jeg efter arbejdet med dette emne konkludere, at udviklingen i DLFs indflydelse, både gennem debatindlæg og rent formelt i rigsdagen, er et eksempel på den stigende magt interesseorganisationer fik i Danmark i første halvdel af det 20. århundrede. Med andre ord har specialet påvist at aktørgrupper udenfor rigsdagen opnåede bedre muligheder for at øve indflydelse på lovgivningsarbejdet.

Abstract of conclusion

The thesis statement of "To what degree did Danish teachers association (Danmarks Lærerforening) influence the important changes of the school laws of 1899/1903 and 1937?" is a question that is first and foremost suited as the basis of a comparison between the two periods.

The debate about the school law of 1899 had a great emphasis on the promise of a wage reform for the teachers. This promise, which the minister of education, Bardenfleth, had given from the very start of the debate in 1895, was the main goal of the Danish teachers association during the debate about the new school reform. As such it can seem odd that the Danish teachers association was very reluctant to aim for more far-reaching reform of the school laws, considering that the minister had already stressed that the wage reform would be part of the complete reform package.

The explanation for this reluctance is most likely found in the general political climate of the period. Following the end of the constitutional struggles between "Højre" and "Venstre", there was a sense of fear in the political parties that the struggle might re-emerge if the debates became too fierce. Such a collapse in negotiations would in turn mean that the complete school reform package would be rejected, and none of the promised improvements would be incorporated into the school laws.

As such the Danish teachers association held back on further demands, past the demand for a wage reform, in order to ease the school law through the parliament with as few obstacles as possible. In the 1930ies the political climate had changed. "Socialdemokratiet" and "Det radikale Venstre" had both emerged as strong political parties, which meant that "Højre" and "Venstre" had less overall influences on the political decisions. This change also meant that organizations such as the Danish teachers association and similar interest groups had more ways to influence the political scene, since more parties had to fight for the same voters. This meant that a political party would be more inclined to listen to a big association such as the Danish teachers association.

Apart from the political climate change, the association itself had undergone changes. A general increase in members, as well as increased privileges (mainly a monopoly on the right to negotiate wages for all teachers in "folkeskolen") to the association as a whole, meant that the Danish teachers association in the 1930'ies had substantially more influence than 30 years earlier.

Therefore the conclusion of this thesis is that the changes in the Danish society, as well the internal changes in the Danish teachers association meant that the association had a vastly increased influence in the 30 year old period where the two school laws were constructed.

Litteraturliste

Primær Litteratur

- Mediås, Odd Asbjørn: Enhetsskolens udvikling i Danmark og Norge – Allmueskolen/folkeskolen/grunnskolen i udvikling fra de første skolelover og fram til år 2003. Aalborg Universitetsforlag, 2004
- Coninck-Smith, Ning De: Skolen, lærerne, eleverne og forældrene – 10 kapitler af den danske folkeskoles historie i det 19. og 20. århundrede. Forlaget Klim, 2002
- Paludan, Helge mfl.: Danmarks historie – I grundtræk. Aarhus Universitetsforlag, 2002
- Koch-Olsen, Ib: Lærere og Folkeskolen gennem 100 år. Danmarks Lærerforening, 1974
- Haue, Harry og Nørgaard, Ellen og Skovgaard-Petersen, Vagn og Thiedecke, Johnny: Skolen i Danmark – Fra 1500-tallet til i dag. Systime, 1986
- Bryld, Carl-Johan og Haue, Harry og Holch Andersen, Knud og Svane, Inger: GL100 – Skole Stand Forening – Gymnasieskolernes lærerforening 1890-1990. Gyldendal, 1990
- Nellemann, Aksel: Den danske skoles historie. Gjellerup, 1966

Sekundær Litteratur

- Skyum-Nielsen, Svend og Magnussen, Svend – Træk af skolens sociologi. Pædagogisk Forum. 1, Gjellerup 1965
- Skovgaard-Petersen, Vagn: Dannelse og demokrati – Fra latin- til almen-skole. Lov om højere almen-skoler 24. april 1903. Gyldendals pædagogiske bibliotek, 1976
- Coninck-Smith, Ning De: For barnets skyld – Byen, skolen og barndommen 1880-1914. Gyldendal, 2000
- Skovgaard-Petersen, Vagn og Riis Larsen, Bjørn: Uddannelseshistorie 2000 – 34. årbog fra Selskabet for Dansk Skolehistorie. Odense Universitetsforlag, 2001
- Kruchoy, Chresten og Larsen, Kirsten og Persson, Grethe: Bidrag til Den danske skoles historie 1898-1984. Unge pædagoger, 1985
- Bregnsbo, Henning: Kampen om skolelovene af 1958 – En studie i interesseorganisationers politiske aktivitet. Odense university press, 1971
- Ussing Olsen, Peter: Skolen for samfundet – folkeskolens historie. Dafolo inprent, 1986
- Larsen, Christian: Dansk uddannelseshistorisk bibliografi 1948-2004. Syddansk universitetsforlag, 2005

- Dybdahl, Vagn: Dansk Socialhistorie bind 5 – Det nye samfund 1871-1913. Gyldendal, 1982
- Coninck-Smith, Ning De mfl.: Historiens Kultur – Fortælling, kritik, metode. Museum Tusculanum, 1997
- Skovgaard-Petersen, Vagn og Riis Larsen, Børge: Uddannelseshistorie 2003 – 37. årbog for Selskabet for Dansk Skolehistorie. Syddansk universitetsforlag, 2003

Kildemateriale

- Rigsdagstidende med tillæg fra perioden 1894-1903 og fra 1933-1937
- Vor Ungdom 1894-1903 og 1928-1934
- Folkeskolen 1928-1933
- Bull, Edv. Mfl.: Norsk Biografisk leksikon. Aschehoug, 1923-1983
- Cedergreen Bech, Sven: Dansk Biografisk Leksikon. Gyldendal, 1. udgave 1979

Weblinks

- DTP: Om Tidsskriftet: <http://www.dpt.dk/omtid.htm> - Besøgt 25-11-2009
- ”Folkeskolens” historie: <http://www.folkeskolen.dk/Content.aspx?ContentId=9>
- Om Herman Trier i ”Den store danske” Gyldendals åbne encyklopædi: http://www.denstoredanske.dk/Danmarks_geografi_og_historie/Danmarks_historie/Danmark_1849-1945/Herman_Trier Besøgt 25-11-2009
- Om Joakim Larsen i ”Den store danske” Gyldendals åbne encyklopædi: http://www.denstoredanske.dk/Erhverv,_karriere_og_ledelse/P%C3%A6dagogik_og_uddannelse/Skolefolk/Joakim_Larsen Besøgt 25-11-2009